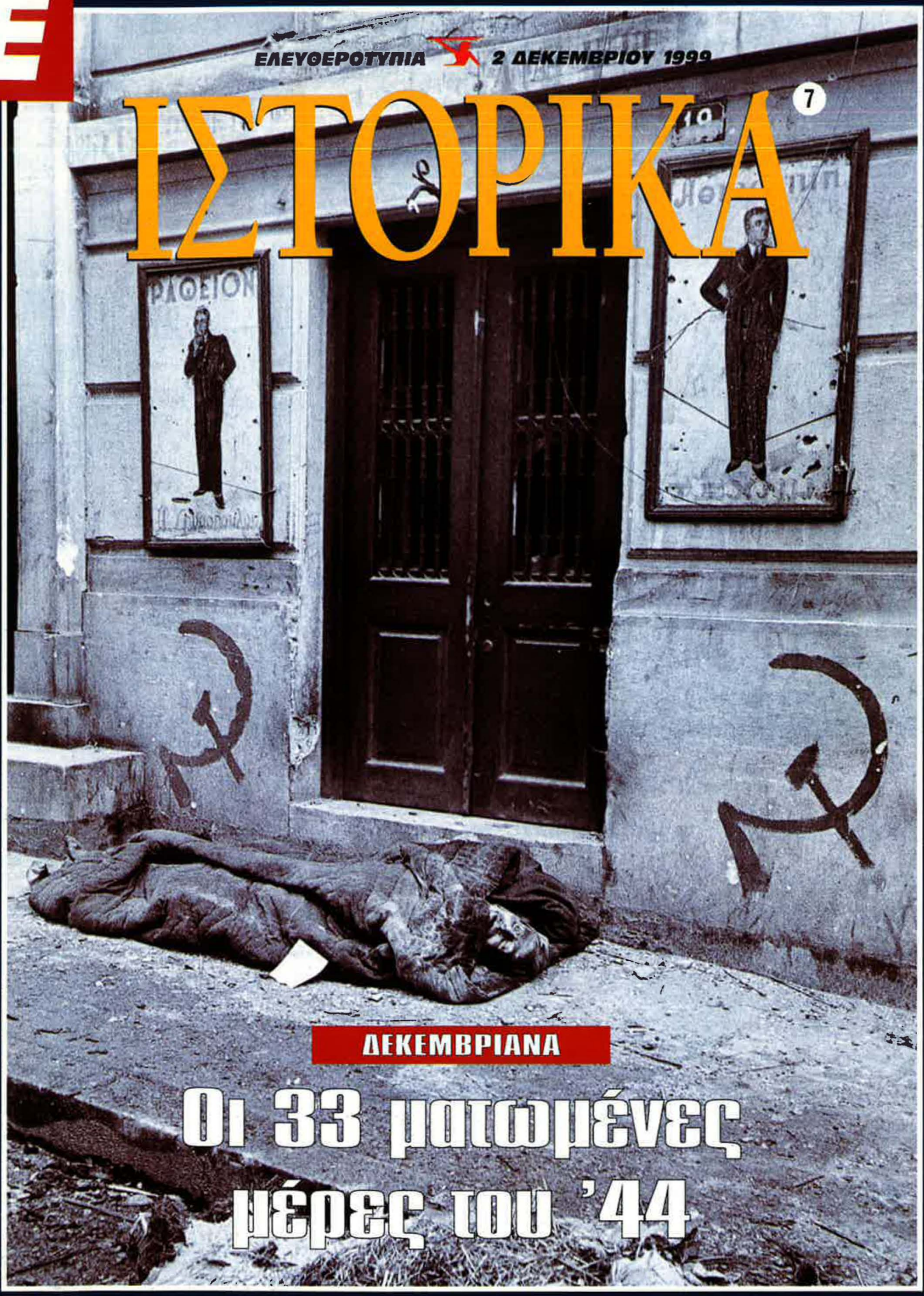
ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ 2 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1999

ΙΣΤΟΡΙΚΑ

7

ΔΕΚΕΜΒΡΙΑΝΑ

Οι 33 ματωμένες μέρες του '44

ΜΕ ΤΗΝ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ ΤΟΥ ΟΜΙΛΟΥ ALPHA ΤΡΑΠΕΖΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ

ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ 2 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1999

ΙΣΤΟΡΙΚΑ

Το αίμα του Δεκέμβρη και ο ξένος παράγοντας

ΘΑ ΤΑ ΘΥΜΟΥΝΤΑΙ και όσοι δεν τα έζησαν. Η υπερβολική διατύπωση αρκεί για να καταδείξει το μέγεθος του δράματος. Τριάντα τρεις ολόκληρες μέρες που τα σημάδια τους είναι νωπά ακόμα στην Αθήνα κι ας έχουν περάσει 55 χρόνια.
Η απροκάλυπτη ξένη επέμβαση και τα εκατέρωθεν λάθη αιματοκύλισαν την Αθήνα και κόψανε τους Ελληνες στα δύο, για να επιβεβαιωθεί η λαϊκή ρήση «όπου φωχός κι η μοίρα του».
Πράγματι, δεν είχε αναγνωσθεί σωστά το μήνυμα της κορυφαίας πράξης της ενωμένης εθνικής αντίστασης, η ανατίναξη της γέφυρας του Γοργοποτάμου.
Οπως υποσχεθήκαμε από την αρχή, το «Ε» - ΙΣΤΟΡΙΚΑ θα συμβάλει και στην ιστορική έρευνα. Και σ' αυτό το τεύχος θα βρείτε άγνωστες πτυχές από το παρασκήνιο των Δεκεμβριανών. Σύντομα θα αρχίσει και η δημοσίευση επιστολών, που διατυπώνουμε για μία ακόμα φορά την παράκληση να είναι σύντομες λόγω του περιορισμένου χώρου.

ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ

Το χρονικό

ΜΕΡΑ-ΜΕΡΑ ΟΙ ΜΑΧΕΣ
33 μέρες κράτησαν τα Δεκεμβριανά. Οι Βρετανοί έκριναν το αποτέλεσμα
18

ΚΑΙ ΜΙΑ ΗΤΤΑ ΤΩΝ ΕΓΓΛΕΖΩΝ
Στη Μυτιλήνη την απόβαση βρετανικών δυνάμεων απεσόβησαν, οι ένοπλοι Λέσβιοι
37

ΑΡΓΗΣΑΝ ΝΑ ΥΠΟΓΡΑΨΟΥΝ
Η πορεία προς τη Βάρκιζα αναπόφευκτη. Η ήττα όμως δεν έφερε αυτογνωσία
40

Υπεύθυνος έκδοσης ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ

Σύνταξη ύλης
ΝΑΣΟΣ ΓΚΟΛΕΜΗΣ

Σύμβουλος έκδοσης
ΣΤΕΡΙΟΣ ΦΑΣΟΥΛΑΚΗΣ

Συντονισμός - επιμέλεια ΝΙΚΟΣ ΒΑΡΔΙΑΜΠΑΣΗΣ
Μόνιμοι συνεργάτες ΦΑΙΔΩΝ ΜΑΛΙΓΚΟΥΔΗΣ
ΒΑΣΙΛΗΣ ΚΑΡΔΑΣΗΣ - ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΔΙΑΜΑΝΤΗΣ

Σ' αυτό το τεύχος συνεργάστηκαν
ΣΠΥΡΟΣ Δ. ΛΟΥΚΑΤΟΣ
ΓΙΩΡΓΟΣ ΜΑΡΓΑΡΙΤΗΣ
ΦΟΙΒΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΡΑΥΤΟΠΟΥΛΟΣ
ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ ΕΒΕΡΤ
ΓΡΗΓΟΡΗΣ ΦΑΡΑΚΟΣ
ΑΡΤΕΜΗΣ ΨΑΡΟΜΗΛΙΓΚΟΣ
ΣΤΡΑΤΗΣ ΜΠΑΛΑΣΚΑΣ

Δημιουργικό
ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΟΡΩΝΑΙΟΣ
ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΜΑΛΑΞΙΑΝΑΚΗΣ
Παραγωγή
ΦΩΤΟΕΚΔΟΤΙΚΗ Α.Ε.

παρα σημειώσεις

«Αναμνήσεις από τα πέτρινα χρόνια»

Έρχεται κάποτε η στιγμή που καταλαβαίνουμε πως ό,τι πράττουμε δεν θα αποτελεί σε λίγο παρά αναμνήσεις. Αυτή είναι η ωριμότητα. Για να φτάσει όμως κάποιος μέχρι εκεί, θα πρέπει να έχει και ο ίδιος τις δικές του αναμνήσεις.

Cesare Pavese, Ημερολόγιο 1935-1950

...Την χρονιά εκείνη (θα είχα νομίζω τελειώσει την πρώτη ή τη δεύτερη τάξη του Δημοτικού) αποφασίστηκε ότι για διακοπές θα πηγαίναμε στο θείο Γιάννη στην Κέρκυρα, μια και το χωριό στη Χαλκιδική το είχαν ζώσει οι «αντάρτες» (λέξη σκοτεινή, που όλοι απέφευγαν τότε να μου εξηγήσουν).
Το ταξίδι με το πλοίο από τον Πειραιά γεμάτο από πρωτόφαντες εμπειρίες. Σκάλες πολλές και γωνιές αμέτρητες για κρυφτό. Βαθιά στο αμπάρι, μυρωδιά δυνατή από πρόβατα και πάγκοι ξύλινοι με ανθρώπους αλυσοδεμένους. Ενα πρόσωπο (μάτια ανοιχτόχρωμα, το άνω χείλος σκισμένο) θα χαραχθεί βαθιά στη μνήμη του οχτάχρονου και θα ξανάρχεται από τότε στο νου κάθε φορά που θα γίνεται κουβέντα για «κομμουνιστές», λέξη που πρωτάκουσα στο πρώτο μου εκείνο ταξίδι με το καράβι για την Κέρκυρα.

Μια καινούργια λέξη θα προστεθεί στις εμπειρίες μου, όταν αργότερα (δεκαπεντάχρονος πια) μαζί με τα παιδιά του χωριού θα παρακολουθήσω κι εγώ ένα «ξενύχωμα», μιαν ανακομιδή. Δυο γυναίκες ξένες θα σκάψουν κοντά στις λυγαριές και θα ξεθάψουν κάποια ανθρώπινα οστά, θα τα ξεπλύνουν σχολαστικά με κρασί και θα τα τοποθετήσουν, μαζί με κλωνάρια από βασιλικό, σε ένα κιβώτιο. Οι μεγαλύτεροι θα πουν τότε ότι ήταν η μάνα και η αδελφή μιας σκοτωμένης «αντάρτισσας» που ήταν «παραχωμένη», χωρίς σταυρό και πλάκα, κοντά στις λυγαριές, έξω από το χωριό.

Στα χρόνια που θα ακολουθήσουν (ολόκληρη η δεκαετία του '50, μέχρι το '64 που έφυγα για τη Γερμανία), θα επέλθει η δέουσα «τάξη» στις παιδιάστικες σημασιολογικές κατηγορίες. Δάσκαλοι με υψωμένο το δείκτη θα φροντίσουν να παραδώσουν τον έφηβο στην κοινωνία ως «υγιώς σκεπτόμενο πολίτη», με την ενιαία ασπρόμαυρη εικόνα για τους «εχθρούς της πατρίδας» φυτεμένη στον εγκέφαλο. Μια ατέλειωτη σειρά από «παιδαγωγούς» στο Γυμνάσιο (κούρεμα με την ψιλή, πηλήκιο με κουκουβάγια, εθνικές επέτειοι), στη γειτονιά (ο υπενωμοτάρχης της Ασφάλειας, ο «εθνικόφρων» γείτονας) και, κυρίως, στο στρατό θα επιτύχουν, όταν πια θα εγκαταλείψω τη γενέθλιο πόλη, να πάρω μαζί με το μοναδικό φρεσκορραμμένο κοστούμι και την «επίσημη» εικόνα για την κάστα εκείνη των ανέγγιχτων που την αποτελούσαν οι «κομμουνιστές» και οι «Εαμοβούλγαροι».

Μέσα στα δεκαετία χρόνια που ακολούθησαν (χρόνια σπουδών στη Γερμανία αλλά και περιηγήσεων στην «άλλη» πλευρά της χωρισμένης Ευρώπης), ένα πελώριο σφουγγάρι έσβηνε από τη συνείδησή μου, αργά αλλά αμετάκλητα, πολλές από τις «αλήθειες», τα στερεότυπα, τις μονοσήμαντες κατηγορίες με τις οποίες είχαν φορτώσει εμένα και όλους τους ομήλικούς μου οι κάθε λογής «παιδαγωγοί» στην πατρίδα.

Καινούργιες εμπειρίες, το συναπάντημα με «ντόπιους» ξεριζωμένους στα ξένα, θα τυπωθούν επάνω στον καμβά της συνείδησής μου και θα σκεπάσουν (οριστικά;) τις παιδικές εικόνες και τις «επίσημες» αλήθειες. Η συνάντηση με τον αγωνιστή του Δ.Σ. στην Πράγα, που τον ακολουθούσαν ακόμα τις νύχτες οι ριπές των αεροπλάνων πάνω από την κρυψώνα του. Η εβδομάδα στο φιλόξενο σπίτι του Ivan D., καθηγητή σήμερα σε πανεπιστήμιο της Κ. Ευρώπης, που είδε την οικογένειά του να ξεριζώνεται από το πατρικό του και να σκορπίζει στα τέσσερα σημεία του ορίζοντα...

Οταν καταλάγιασε πια η αγανάκτηση εκείνου που στα τρυφερά του χρόνια εξαπατήθηκε τόσες φορές στο σχολείο, στο στρατό, στην καθημερινή του επαφή με τις «αρχές», αναρωτήθηκα πολλές φορές αν όλοι αυτοί οι «παιδαγωγοί» με τον υψωμένο δείκτη δεν αποτελούσαν μέρος ενός καλομελετημένου και σοφά οργανωμένου συστήματος «φρονηματισμού». Μεσόκοπο πια, με οδήγησε η εμπειρία από τα ανθρώπινα στο (υποκειμενικό) συμπέρασμα ότι και ο καθαρευουσιάνος εθνικόφρων δάσκαλος και ο υπενωμοτάρχης της γειτονιάς και ο λοχαγός του Α2 δεν ήταν παρά μικρέμποροι, ανθρωπάκια που δεν πάσχιζαν παρά να διατηρήσουν τη θεσούλα τους ...

Φαίδων Μαλιγκούδης

αντι προλόγου

Φθινόπωρο του '44. Οι Γερμανοί εγκαταλείπουν σχεδόν ανενόχλητοι την Ελλάδα μετά την τετράχρονη φοβερή Κατοχή.
Αθήνα, 12 Οκτωβρίου '44. Ιερά Ελευθέρια.
Σε λιγότερο από δύο μήνες ακολουθούν οι 33 αιματηρές μέρες του Δεκέμβρη: η «Μάχη των Αθηνών», τα «Δεκεμβριανά», που τα διαδέχτηκε η τραγωδία του τρίχρονου Εμφυλίου. Πάνω στους φρεσκοσκαμμένους τάφους της Κατοχής και της Αντίστασης ανοίχτηκαν νέοι τάφοι. Αδελφός σκοτώνει τον αδελφό...
«...Μέρες και νύχτες, τόσα αδέλφια σφάχτηκαν ανάμεσό τους,
όσα δε σφάχτηκαν αρνιά ποτέ για Πάσχα!..»
Ελληνικέ... Νεκρόδειπνε.
Η καμπάνα του θανάτου χτυπάει σε κάθε δρόμο, σε κάθε γειτονιά των Αθηνών: Μακρυγιάννη, Φάληρο, Σχολή Ευελπίδων, «Σωτηρία», Γουδί, Μοσχάτο, Φυλακές Αβέρωφ, Κουκάκι, Γαλάτσι, Συγγρού, Βοτανικό, Κυψέλη, Χαροκόπου, Πετράλωνα, Καισαριανή...
«Τι το γυμνό μου πόδι επάτη μέσα στα αίματά Σου
τι το γυμνό μου πόδι εσκόνταβε στα πτώματά Σου...».
(Αγγέλου Σικελιανού, Πνευματικό Εμβατήριο)
Το Σύνταγμα ανήκε στους δεξιούς και στους Αγγλους, η Ομόνοια στους αριστερούς. Τα σύνορα βρίσκονταν κάπου στα Χαυτεία... Οι Αγγλοι στην Ακρόπολη, οι αριστεροί στου Φιλοπάππου.
Δρόμοι θανάτου...
Γειτονιές θανάτου...
Αυτή ήταν η νέα λευτεριά που Σου έταξε η Μοίρα Ελλάδα...
«Σε τέτοιο σημείο ωμότητας έφθασε αυτή η εμφύλια σύρραξη... Ολες σχεδόν οι ελληνικές πόλεις συνταράχθηκαν από εμφύλιους πολέμους... και οι μεν αρχηγοί των δημοκρατικών καλούσαν για βοήθεια τους Αθηναίους και οι αρχηγοί των ολιγαρχικών του Λακεδαιμονίους... Και όσοι πολίτες δεν ανήκαν σε καμιά από τις δύο παρατάξεις, έπεσαν θύματα και των δύο...».
(Θουκυδίδου, Ιστορίαι, Γ 182)
Η Ιστορία της Ελλάδας απ' τα πανάρχαια χρόνια είναι λίγο-πολύ η ιστορία των εμφυλίων της.
Εκείνο το Δεκέμβρη του '44 οι συνθήκες ήσαν εξόχως δραματικές. Στη μία πλευρά στέκονταν οι πεινασμένοι της Κατοχής που πρόβαλλαν τα στήθια τους, την τιμή τους, την αξιοπρέπειά τους... Ποιοι ήταν αυτοί; Οι πρόσφυγες του '22 της Καισαριανής, του Βύρωνα, της Νέας Ιωνίας... οι εξαθλιωμένοι εργάτες και μισθωτοί. Ακόμα, οι αγρότες μιας χώρας με ισχυρά φεουδαρχικά κατάλοιπα... Οι άνθρωποι με τα τεράστια κοινωνικά, οικονομικά και πολιτικά προβλήματα που συσσώρευσε πάνω τους ο Μεσοπόλεμος κι όσα ακολούθησαν: η δικτατορία του Μεταξά, η οδυνηρή Κατοχή.
Στην άλλη πλευρά στέκονταν ο Τσόρτσιλ με το μέγα δράπανο του θανάτου. Κι ανάμεσά τους ένα ΚΚΕ άπειρο και ανώριμο στον καθοδηγητικό του ρόλο. Κατώτερο των περιστάσεων. Επαιζε... ασυνείδητα το παιχνίδι του Τσόρτσιλ, επιλέγοντας μια μάχη εκ των προτέρων χαμένη.
Ο Τσόρτσιλ τηλεγραφεί στις 5 Δεκέμβρη του '44:
«Μη διστάσετε να ενεργείτε σαν να βρίσκεστε σε κατεχόμενη πόλη όπου έχει ξεσπάσει τοπική εξέγερση... Πρέπει να κρατήσουμε και να κυριαρχήσουμε στην Αθήνα...». «...Οχι ειρήνη χωρίς νίκη». Η πολιτική λύση δεν ...συνέφερε.

Νίκος Βαρδιάμπασης

ΑΠΟ ΤΟ ΛΙΒΑΝΟ

Του ΒΑΣΙΛΗ ΚΑΡΛΑΣΗ
Αναπλ. Καθηγητή Παν/μίου Κρήτης

«Τι θα κάνετε, με τους Εγγλέζους, θα πολεμήσετε; Γιατί ανακαλέσατε τους αντιπροσώπους σας;

— Γιατί παραβιάσανε τους όρους που τους δώσαμε.

—Και τι θα κάνετε τώρα; Πόλεμο με την Αγγλία;

—Αν χρειαστεί, του λέω, θα κάνουμε.

—.....

Μου κάνει ένα μορφασμό».

(Συνομιλία του Γιάννη Ιωαννίδη με το μέλος της Σοβιετικής Στρατιωτικής Αποστολής Τσερνίτσεφ).

Η συμφωνία του Λιβάνου είναι ένα ορόσημο στη μελέτη της εμφύλιας σύγκρουσης του Δεκεμβρίου, διότι είναι κατά έναν τρόπο αποκαλυπτική πολλών πραγμάτων. Πρώτα απ' όλα έφερε στο προσκήνιο την αδυναμία της εθνικής ενότητας. Η συνεννόηση των πολιτικών δυνάμεων αποδείχθηκε αδύνατη. Από τη μία πλευρά οι εκπρόσωποι των προπολεμικών αστικών κομμάτων επιχείρησαν και κατάφεραν μέχρις ενός σημείου να αποτρέψουν, με την υποστήριξη του Αγγλου πρεσβευτή Λίπερ, τις προοπτικές της ανάδειξης του ΕΑΜ και των δυνάμεων που το συναποτελούσαν σε κυρίαρχη συνιστώσα του πολιτικοκοινωνικού σχηματισμού που θα διαμορφωνόταν μετά την απελευθέρωση. Από την πλευρά της ηγεσίας του βουνού, οι υποχωρήσεις των αντιπροσώπων της Αντίστασης στις κατευθύνσεις που είχαν πάρει αναχωρώντας από τις Κορυσχάδες, έδρα της ΠΕΕΑ, θεωρήθηκαν «προδοτικές», πολλές φορές μάλιστα στις δημοσιευμένες αναμνήσεις αριστερών πρωταγωνιστών της εποχής, διανθίστηκαν και με ευθείες κατηγορίες για προσωπικές βλέψεις των μελών της αντιπροσωπείας. Ενδεικτικά ο Ζεύγος στην ομιλία του προς τους κομμουνιστές εθνοσύμβουλους της ΠΕΕΑ διαβεβαίωσε ότι το ΚΚΕ θα διαγράψει και θα παραπέμψει στο στρατοδικείο του ΕΛΑΣ, με την κατηγορία της εσχάτης προδοσίας, τους Ρούσσο και Πορφυρογένη, μέλη της κομματικής αντιπροσωπείας στο Λίβανο.

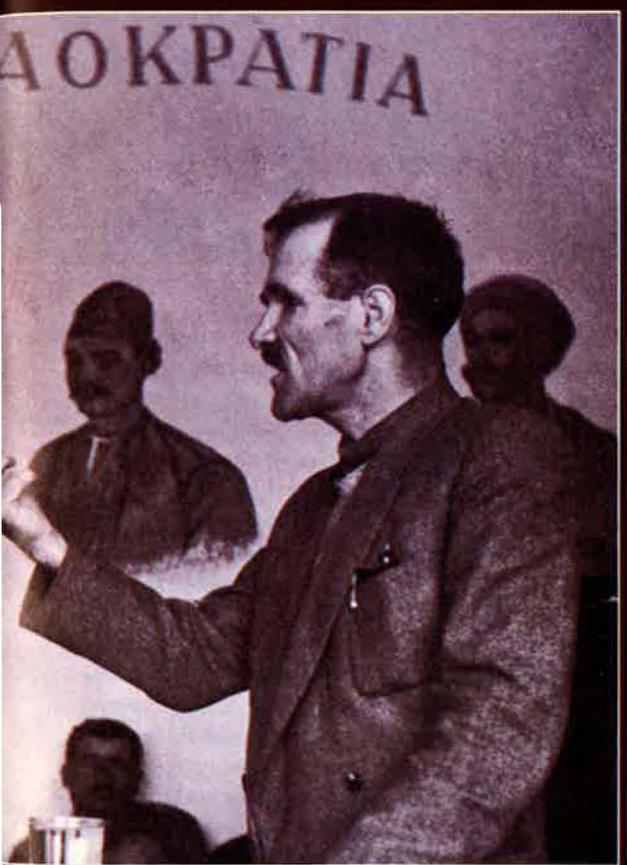
Κατά δεύτερο λόγο ο Λίβανος ανέδειξε σε τοποτηρητή των πολιτικών εξελίξεων τη βρετανική κυβέρνηση. Ο Νίκος Σβορώνος γράφει χαρακτηριστικά: «Δεν υπάρχει, νομίζω, πλέον καμμία αμφιβολία για την πολιτική του Churchill και την απόφασή του να εξουδετερώσει με κάθε μέσο, πολιτικό ή στρατιωτικό, τις δυνάμεις του ΕΑΜ, που ήξερε ότι αντιτίθενται στην πολιτική της Μεγάλης Βρετανίας». Στην ίδια κατεύθυνση κινείται και η πρόσφατη εργασία του Θανάση Σφήκα, που τονίζει ιδιαίτερα τη βούληση της Βρετανίας να επιβληθεί στην Ελλάδα ένα φιλοβρετανικό καθεστώς, που θα διευκόλυνε την εξασφάλιση των εμπορικών δρόμων της Αγγλίας προς την Ινδία και τις πετρελαιοπηγές της Μέσης Ανατολής. Ο ίδιος ο Τσόρτσιλ διεμήνυσε στον υπουργό των Εξωτερικών Ιντεν στις 4 Μαΐου 1944: «Εάν αποφασίσωμε να αντισταθούμε στη διείσδυση και την εισβολή του κομμουνισμού πρέπει να επωφεληθούμε από την πρώτη ευνοϊκή συγκυρία».

Κορυσχάδες Ευρυτανίας. Στη φωτογραφία ο Γιάννης Ζεύγος, μέλος της Κ.Ε. του ΚΚΕ, εξηγεί στους Εθνοσυμβούλους του 1944 την κατάσταση. (Φωτ. Αρχείο Σπύρου Μελετζή)

Το κείμενο που υπέγραψαν οι 25 αντιπρόσωποι της συνδιάσκεψης του Λιβάνου, «ένα από τα πιο περίεργα πολιτικά κείμενα που υπογράφτηκαν στην ι-

ΣΤΟ ΔΕΚΕΜΒΡΗ

στορία της χώρας μας», όπως το χαρακτηρίζει ο Πέτρος Ρούσσος, έφερε την αναστάτωση, την αμηχανία και τη διχογνωμία στο βουνό, μετέφερε κατά μίαν έννοια την ανησυχία για τις εξελίξεις από το στρατόπεδο των παραδοσιακών πολιτικών κομμάτων στις δυνάμεις της εαμικής αντίστασης, όπως μαρτυρεί η προσέγγιση του Μ. Παρτσαλίδη. Οι εκδέσεις των μελών της αντιπροσωπείας άμα τη επιστροφή τους στις Κορυσχάδες, μάλλον συσκότισαν περισσότερο τα πράγματα, αποκαλύπτοντας τις βρετανικές πιέσεις προς το ΕΑΜ αλλά και το διαφαινόμενο αδιέξοδο. Η συζήτηση του Ιωαννίδη με το Ρώσο της Στρατιωτικής Αποστολής Τσερνίτσεφ, προϊδεάζει σε κάθε περίπτωση ότι η ηγεσία του κινήματος της Αντίστασης είχε συνείδηση του δρόμου που επαιρναν οι εξελίξεις.

Το γεγονοτολογικό μέρος των εξελίξεων είναι γνωστό. Η ηγεσία της Αντίστασης, εγκλωβισμένη στις συμπληγάδες της αγγλικής πολιτικής, ήταν εύλογο, μετά το Λίβανο, να επιδείξει χαρακτηριστική διγλωσσία, γνώρισμα της διαφορετικότητας των στελεχών και του πολυσυλλεκτικού χαρακτήρα της.

Από τη μία έστελνε συνεχή τηλεγραφήματα με την υπογραφή του γραμματέα του ΕΑΜ Θανάση Χατζή, με τα οποία απειλούσε την παύση των διαπραγματεύσεων και την άρνηση συμμετοχής στην κυβέρνηση Παπανδρέου στο Κάιρο, από την άλλη υποχωρούσε, υπακούοντας στο γράμμα του Λιβάνου, φτάνοντας μέχρι τη συμφωνία της Παλιάς Καζέρτας στις 26 Σεπτεμβρίου 1944, που συνυπέγραψαν οι υπουργοί Ζεύγος και Σβώλος, αντιπρόσωποι του κινήματος της Αντίστασης. Κατά μία τραγική ειρωνεία που μάλλον υπογραμμίζει στις λεπτομέρειές της την αδιέξοδη θέση του ΕΑΜικού κινήματος, ο Ζεύγος που προδίκαζε στις Κορυσχάδες την καταδίκη των Ρούσσου-Πορφυρογένη «επί εσχάτη προδοσία» για την ευθύνη τους στο Λίβανο, ήταν εκείνος που αναγνώριζε με την υπογραφή του το δικαίωμα των Αγγλων στη συγκρότηση του στρατού της απελευθέρωσης. Στην Καζέρτα ολοκληρώθηκε, λοιπόν, η παρέμβαση των Αγγλων, με την υπαγωγή του ελληνικού στρατού στη διοίκηση του Αγγλου αρχιστρατήγου Σκόμπι.

Στις παραμονές του Δεκέμβρη η αγγλική πολιτική είχε σφίξει για τα καλά τον κλοιό γύρω από το ΕΑΜ. Οι διαφωνίες της ηγεσίας του κινήματος της Αντίστασης στο ζήτημα της αποστράτευσης του ΕΛΑΣ και στην τιμωρία των ταγματασφαλίτικων οργανώσεων που είχαν συνεργαστεί με τους κατακτητές, διαιωνίωθηκαν παρά πολύ αργά. Στην ουσία όλα έδειχναν την εμφύλια σύγκρουση.

Το κύριο άρθρο του Καραγιώργη στο Ριζοσπάστη της 30ής Νοεμβρίου ήταν σαφές: «Ξέρουμε πως απειλείτε τον ελληνικό λαό και τις εθνικές του δυνάμεις με εμφύλιο πόλεμο τη μοιραία ημέρα της 10ης Δεκεμβρίου, ίσως και προτύτερα. Ξέρουμε ότι ετοιμάζετε με όλη τη φλόγα της μαύρης ψυχής σας αυτό τον εμφύλιο πόλεμο. Ο ελληνικός λαός και οι εθνικές του οργανώσεις σας περιμένουν ήρεμα, με την ηρεμία της σιγουριάς και της δύναμης. Ιδού η Ρόδος ιδού και το πήδημα!» Ο Λίβανος είχε σηματοδοτήσει ανεπιστρεπτί τις εξελίξεις του ελληνικού προβλήματος. ■

Το ΕΑΜ έχασε τη μάχη της μετακατοχικής ...μπομπότας

Του Γ. ΜΑΡΓΑΡΙΤΗ,
επίκουρου καθηγητή Σύγχρονης Ιστορίας ,
Πανεπιστημίου Κρήτης

Στο τέλος της κατοχικής περιόδου η ελληνική κοινωνία βρέθηκε βαθιά διχασμένη. Τα επίπεδα και οι διαδρομές της τομής δεν διακρίνονται εύκολα. Η ιστορία της χώρας ήταν ιδιαίτερα ταραγμένη στον 20ό αιώνα και δεν θα ήταν υπερβολικό να μιλήσουμε για διαδοχικές αναπλάσεις της χώρας και της κοινωνίας της στα μετά το 1897 χρόνια. Ολα αυτά είχαν αφήσει βαθιά ίχνη και ανοικτό το θέμα της ομογενοποίησης. Σε πολλές περιοχές η ελληνική κοινωνία ζούσε ακόμα στους ρυθμούς της μαζικής μετακίνησης πληθυσμών, οι προσφυγικές ενότητες στις πόλεις και στην ύπαιθρο εξακολουθούσαν να αποτελούν ιδιαίτερο σώμα. Ο αναγκαίος μετά το 1922 εκσυγχρονισμός της οικονομίας δεν είχε προχωρήσει παντού με τα ίδια βήματα ενώ, ταυτόχρονα, είχε οξύνει σε πολλά σημεία τις ταξικές διαφορές. Ακόμα, τελευταίο παράδειγμα, όχι όμως ασήμαντο, η πολιτισμική ενοποίηση βρισκόταν ακόμα πολύ μακριά.

Τον πολυδιάστατο αυτό διχασμό βρήκε μπροστά της η κατοχική περίοδος. Σε πολλές περιπτώσεις οι εμπειρίες και οι πρακτικές που δημιουργήθηκαν την εποχή αυτή λειτούργησαν ενοποιητικά. Η Αντίσταση ήταν ένα πελώριο κοινωνικό, πολιτικό και πολιτιστικό ταυτόχρονα κίνημα, ικανό να αμβλύνει πολλές από τις προπολεμικές διαφορές και να δώσει κοινή γλώσσα σε πολλά επιμέρους συμφέροντα. Η ιστορία, ο κοινωνικός χρόνος, κινήθηκε ιδιαίτερα δραστήρια στους καιρούς της Κατοχής. Η καταρρευση προπολεμικών λειτουργιών και η ανάδειξη νέων στη θέση τους, διεύρυναν τις κληροδοτημένες ρωγμές του κοινωνικού ιστού και προκάλεσαν καινούργιες με αποτέλεσμα η Ελλάδα στα τέλη του 1944 να είναι, κοινωνικά, μια εκρηκτικά πολυτεμαχισμένη χώρα και ταυτόχρονα μια χώρα σε αναζήτηση ταυτότητας. Οπου δηλαδή, μαζί με το πρόβλημα της εξουσίας ετίθετο το ζήτημα των προσανατολισμών και των κατευθύνσεων. Με άλλα λόγια, η χώρα μπορούσε στην απελευθέρωση να προσδιορίσει εκ νέου, να εφεύρει τον εαυτό της.

Μετά τον τραγικό χειμώνα του 1941-1942 η οικονομική δραστηριότητα της χώρας προσαρμόστηκε στις νέες συνθήκες και δημιούργησε νέους μηχανισμούς. Ο αγροτικός χώρος δραστηριοποιήθηκε σημαντικά όχι μόνο για να ανταποκριθεί στις επισιτιστικές ανάγκες των ανθρώπων που ζούσαν σε αυτόν αλλά και επειδή, τον καιρό της έλλειψης, η αξία των γεωργικών προϊόντων είχε ιδιαίτερα ενισχυθεί.

Η δραστηριότητα αυτή προκάλεσε και στήριξε προοδευτικά την Ελεύθερη Ελλάδα, ένα παραγωγικό χώρο μακριά από τα αρπακτικά κέντρα της κυβέρνησης της Αθήνας. Η δυναμική αυτή, που εκφράστηκε με την ένταση της γεωργικής παραγωγής, δείχνει να διακόπτεται το 1944. Η πρώτη αιτία είναι οι γερμανικές εκκαθαριστικές επιχειρήσεις του καλοκαιριού και του φθινοπώρου του 1943, επιχειρήσεις που έχουν σαφή οικονομικό προσανατολισμό. Τη μεθοδική δηλαδή καταστροφή των αποθεμάτων τροφίμων, των πιθανών αποθηκευτικών χώρων και την παρεμπόδιση των αγροτικών εργασιών. Επιπλέον, μετά τις έντονες καλλιεργητικές προσπάθειες του 1942-43, ήταν φυσικό να υπάρξει ύφεση, σε συνθήκες μάλιστα έλλειψης των χημικών λιπασμάτων και των όποιων φυτοφαρμάκων. Η κρίση αυτή αντικατοπτρίζεται άμεσα στον πολιτικό και στρατιωτικό χώρο. Παρατηρείται δηλαδή μια στασιμότητα στην ανάπτυξη του ΕΛΑΣ ως και συρρίκνωσή του σε αρκετές περιοχές. Την ίδια στιγμή αντιΕΑΜικές δυ-

Αθήνα 1946. Στην αυλή δημοτικού σχολείου η καθημερινή διανομή γάλακτος

νάμεις κάθε μορφής και είδους μπορούν σε πολλές περιοχές να αμφισβητήσουν την κυριαρχία του ΕΑΜ. Στην Πελοπόννησο λ.χ. τα Τ.Α., το 1944, εγκαθίστανται δυναμικά εκεί όπου στα 1943 δεν είχε καταφέρει να ριζώσει ο Εθνικός Στρατός. Το ίδιο ισχύει για την ΠΑΟ στη Μακεδονία κ.τ.λ. κ.τ.λ.

Η ισχύς των επαρχιακών αντιΕΑΜικών οργανώσεων και μάχιμων τμημάτων στα 1944 δεν οφείλεται τόσο στην ικανότητά τους να ελέγχουν ένα σημαντικό ποσοστό της γεωργικής παραγωγής όσο στη σύνδεσή τους με τις πόλεις και τα δικά της δίκτυα εφοδιασμού. Στο στρατιωτικό πεδίο βρίσκουμε μια επιβεβαίωση της παραπάνω υπόθεσης. Η αναμέτρηση του ΕΛΑΣ στο τέλος της Κατοχής με τους αποκομμένους από τις πόλεις αντιΕΑΜικούς στρατιωτικούς σχηματισμούς (Τάγματα Ασφαλείας στο Μοριά και αλλού, ΠΑΟ στην Μακεδονία) είναι σχετικά εύκολη γι' αυτόν υπόθεση παρά τους δυσμενείς αριθμητικούς συσχετισμούς. Μπορούμε, λοιπόν, να υποθέσουμε ότι η οικονομική βάση των σχηματισμών αυτών –η πηγή της ισχύος τους– βρισκόταν στις πόλεις, τις μεγάλες πόλεις για την ακρίβεια.

Οι δυνατότητες των τελευταίων στα 1943-1944 δεν είχαν σχέση με την εγχώρια παραγωγή. Οφείλονταν σ' αυτήν τη μοναδική στα χρονικά του Παγκοσμίου Πολέμου διεθνή επισιτιστική επιχείρηση σε όφελος της Ελλάδας. Πραγματικά οι συμφωνίες των συμμάχων και του Αξονα επέτρεψαν από τα μέσα του 1942 την τακτική εισαγωγή των μεγάλων ποσοτήτων τροφίμων από τον Καναδά και τις ΗΠΑ στην Ελλάδα, μέσω του Ερυθρού Σταυρού, της σουηδικής κυβέρνησης και των σουηδικών εμπορικών πλοίων. Μετά την 1η Ιανουαρίου του 1943, όταν η κυβέρνηση των ΗΠΑ ανέλαβε τη χρηματοδότηση

Η ΕΑΜική ηγεσία δεν είχε απαντήσεις στα καίρια ερωτήματα τα συνδεόμενα με την οικονομία της επανάστασης

των αποστολών αυτών, οι ποσότητες πολλαπλασιάστηκαν και εμπλουτίστηκαν με υπερπολύτιμα για την εποχή αγαθά όπως το γάλα-σκόνη απαραίτητο για τη διατροφή των παιδιών και των βρεφών. Με στήριγμα αυτά τα υλικά και τη διεθνή επιδότηση οι πόλεις, δηλαδή οι κατοχικές κυβερνήσεις, μπόρεσαν να διεκδικήσουν την εξάπλωση του πολιτικού τους ελέγχου ακόμα και στην ύπαιθρο όπου κυριαρχούσε το ΕΑΜ.

Πρόκειται για σημαντική τομή, καθοριστική για τις μελλοντικές πολιτικές εξελίξεις. Η Ελλάδα που ζούσε και λειτουργούσε με παρονομαστή την έσω και τραυματισμένη εθνική παραγωγή απέναντι σε μια άλλη που στηριζόταν στη διεθνή βοήθεια και επιδότηση. Τα σύνορα μεταξύ των δύο αποτυπώθηκαν με ακρίβεια χάρη στα γερμανικά μέτρα που απαγόρευαν τη διανομή της ξένης βοήθειας σε περιοχές που βρίσκονταν κάτω από τον έλεγχο των «τρομοκρατών» – του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ δηλαδή. Το τελευταίο μέτρο χώριζε και το κεντρικό τμήμα της Αθήνας από τις –προσφυγικές κυρίως– συνοικίες της καθώς οι τελευταίες θεωρούνταν ορμητήρια των «τρομοκρατών». Στις παραμονές της απελευθέρωσης, το καλοκαίρι του 1944, η απότομη αύξηση –για προφανείς πολιτικούς λόγους των ποσοτήτων της εξωτερικής βοήθειας και ο εμπλουτισμός τους με νέα καταναλωτικά είδη (ζυμαρικά, τοματοπελτέ, μαργαρίνη, φάρμακα κ.λπ. κ.λπ.) τόνισε την ανωτερότητα –οικονομική τουλάχιστον– της εξαρτώμε-

Η απόσταση του ΕΑΜ από την εξουσία άρχισε να μεγαλώνει πολύ πριν πιστοποιήσει την τάση αυτή η συμφωνία της Βάρκιζας

νης από το εξωτερικό Ελλάδας και βάθυνε το χάσμα που τη χώριζε από την υπόλοιπη χώρα.

Ενας άλλος παράγοντας, άμεσα συνδεδεμένος με την κατοχική παραγωγική διαδικασία, περιέπλεκε τα πράγματα. Στην Κατοχή, με άξονα τα δημόσια έργα και την ανάδειξη νέων παραγωγικών ενοτήτων, δημιουργήθηκε ένα είδος πρόσκαιρης εργατικής τάξης, δυσανάλογα διευρυμένης σε σχέση με τα προπολεμικά πρότυπα. Χωρίς να συμφωνώ με τις θέσεις ορισμένων ιστορικών που συμπεραίνουν ότι ένας στους τέσσερις οικονομικά ενεργούς Ελληνες εργαζόταν, έμμεσα ή άμεσα, σε σημαντικό διάστημα της κατοχικής περιόδου για λογαριασμό των δυνάμεων κατοχής, είναι προφανές ότι το φαινόμενο είχε πάρει σημαντικές διαστάσεις. Στην περιοχή της Αττικής, για παράδειγμα, είναι ακόμα και σήμερα εμφανή τα κατάλοιπα αυτού του κατασκευαστικού οργασμού. Οι στρατιωτικές εγκαταστάσεις από το Πέραμα, την Αμφιάλη ως το Σκαραμαγκά, το αεροδρόμιο του Χασανίου (Ελληνικό), τα οχυρωματικά έργα στις παραλίες και στα ορεινά περάσματα, αποθήκες και στρατοπεδευτικοί χώροι, χτίστηκαν τον καιρό εκείνο.

Συνυπολογίστε το πλήθος που εργαζόταν στις φορτοεκφορτώσεις, σε σταθμούς και λιμάνια, αλλά και την ανάδειξη μιας νέας ειδικότητας, των λιγνιτωρύχων που έβγαζαν το λιγνίτη από τη Νέα Ιωνία, την Καλογρέζα, τον Ωρωπό, για να κατανοήσουμε το μέγεθος των δραστηριοτήτων αυτών. Δεν ήταν επίσης ασήμαντες οι έκτακτες απασχολήσεις όπως, λόγου χάρη, ο καθαρισμός του Πειραιά από τα συντρίμμια των βομβαρδισμών. Από το 1943, η έννοια ανεργία ήταν πολύ σχετική στην Αθήνα και στον Πειραιά και οι παραπάνω δραστηριότητες συνεισέφεραν οπωσδήποτε σ' αυτό.

Στο τέλος της Κατοχής, το καλοκαίρι του 1944, οι δραστηριότητες αυτές κλιμακωτά σταμάτησαν οδηγώντας την ανεργία και την υποαπασχόληση σε τρομακτικά ύψη, αντίστοιχα ή και μεγαλύτερα από εκείνα του καλοκαιριού και του φθινοπώρου του 1941, όταν το χάος που δημιούργησε η διακοπή των συγκοινωνιών διέκοψε την όποια παραγωγική δραστηριότητα στις πόλεις. Οπως ήταν φυσικό, οι μάζες αυτές των ανέργων βρέθηκαν εξαρτημένες από το μηχανισμό των συσσιτίων και των ενισχύσεων που τροφοδοτούσε η διεθνής βοήθεια. Δημιουργήθηκε δηλαδή στις πόλεις, σε Αθήνα - Πειραιά ιδιαίτερα, ένα στρώμα ανασφαλών κοινωνικών ομάδων, κυρίως στις λαϊκές, τις εργατικές, προσφυγικές συνοικίες. Η αβεβαιότητά τους για το μέλλον τις έκανε εύπλαστες πολιτικά. Για την οποιαδήποτε κρίση μπορούσαν εύκολα να πάρουν τους δρόμους της εξέγερσης, εύκολα όμως και να την πολεμήσουν. Ο περίπου μεταφυσικός βολονταρισμός και η άμετρη, μαγικής λογικής υπόσταση, αισιοδοξία της Αριστεράς στην προ-δεκεμβριανή και τη δεκεμβριανή περίοδο, είχε ως αποδέκτη τα στρώματα αυτά. Επρόκειτο για την κατασκευή ενός οραματικού πεδίου ικανού να κρύψει και να υποκαταστήσει τη μεγάλη αδυναμία της Αριστεράς στο αθηναϊκό πεδίο αναμέτρησης: το ότι δηλαδή το ΕΑΜ δεν ήταν σε θέση ούτε να θρέψει ούτε να απασχολήσει τα κοινωνικά αυτά στρώματα.

Για τους Αγγλους, η επανενοποίηση της ελληνικής κοινωνίας με τον τρόπο που αυτοί έκριναν συμφέροντα, περνούσε μέσα από το παιχνίδι του εφοδιασμού, της βοήθειας ή των στερήσεων. Από τη δυνατότητά τους δηλαδή να τροφοδοτούν την «απελευθερωμένη» πλέον χώρα, όχι μόνο με τα απαραίτητα για την επιβίωσή της υλικά αλλά και με άλλα, ικανά να υποσχεθούν ένα πιο άνετο και πλούσιο μέλλον. Στην απελευθέρωση έφθασαν τα κλιμάκια της ML, κατόπιν της UNRRA. Εκτός από τρόφιμα, άρχισαν πλέον να διαθέτουν και είδη πρώτης ανάγκης για τις τότε πόλεις και την ύπαιθρο. Κινίνο για τους πυρετούς, φάρμακα κάθε είδους, βρεφικό γάλα-σκόνη, βιταμίνες, ρου-

8 Δεκέμβρη 1944. Οι Αγγλοι έχουν καταλάβει γραφεία του ΕΑΜ. Μεταφορά τραυματία

χισμό, κουβέρτες για τους αστέγους και προπαντός αυτό που θα γινόταν το σύμβολο της ανοικοδόμησης της μεταπολεμικής επαρχιακής Ελλάδας, τσίγγους και λαμαρίνες για την αποκατάσταση –ως προς τη στέγη τουλάχιστον– των πυρπολημένων χωριών και σπιτιών.

Για την ΕΑΜική επαρχία, ο ανταγωνισμός ήταν και άνισος και καταθλιπτικός. Από τη μια πλευρά, η εγχώρια γεωργική παραγωγή είχε σημαντικά απαξιωθεί μπροστά στην επισιτιστική άνεση που πρόσφερε η διεθνής βοήθεια. Από την άλλη, τα νεοφερμένα υλικά ήταν είδη πρώτης ανάγκης για τη βαριά πληγωμένη ελληνική ύπαιθρο. Οι πολιτικές συνέπειες αυτής της κατάστασης ήταν άμεσες και καταλυτικές. Οι ΕΑΜικές αρχές υποβαθμίστηκαν από τη μια στιγμή στην άλλη και από κέντρα εξουσίας μεταβλήθηκαν σε κέντρα διαμεσολάβησης. Μηχανισμοί προαγωγής αιτημάτων ως προς τους έχοντες, τους Συμμάχους δηλαδή. Και φυσικά, τα κέντρα απόφασης ταυτίστηκαν με τα κέντρα διανομής. Η απόσταση του ΕΑΜ από την εξουσία άρχισε να μεγαλώνει πολύ πριν πιστοποιήσει την τάση αυτή η συμφωνία της Βάρκιζας. Η προσπάθεια αντίδρασης δεν μπορούσε παρά να συμβεί, και αυτή η προσπάθεια ήταν ο Δεκέμβρης.

Η μάχη του Δεκέμβρη ήταν η τελευταία απόπειρα του ΕΑΜικού στρατοπέδου να ενοποιήσει την ελληνική κοινωνία κάτω από τις δικές του προδιαγραφές. Διεξήχθη μ' έναν τρόπο αμήχανο, περίπου πιτοπαθή, ακριβώς επειδή η ΕΑΜική ηγεσία δεν είχε απαντήσεις στα καίρια ερωτήματα, τα συνδεόμενα με την οικονομία της επανάστασης, της ανατροπής. Το με ποιον τρόπο θα τραφούν οι πόλεις ερήμην της εξωτερικής βοήθειας. Οι παραγωγικές δυνατότητες της ελληνικής επαρχίας αλλά και οι τεχνικές δυνατότητες μεταφορών μιας αποκλεισμένης χώρας, ήταν εμφανές ότι δεν επαρκούσαν για το τόλμημα. Η ιδανική λύση, αυτή που η ηγεσία του ΕΑΜ επιδίωξε, ήταν η κατάληψη της εξουσίας χωρίς τη διακοπή των σχέσεων με τους συμμάχους, την Αγγλία δηλαδή. Η πρόθεση αυτή εξηγεί τους δισταγμούς του ΕΛΑΣ στο να εμπλακεί με τα αγγλικά στρατεύματα.

Φυσικά, το όλο εγχείρημα ανήκε στους χώρους της απελπισίας και του φαντασιακού. Μια αποστολή χωρίς πιθανότητες επιτυχίας, θα λέγαμε. Η εναλλακτική λύση, όμως, δεν μπορούσε να είναι τίποτε άλλο από μια άνευ όρων συνθηκολόγηση. Ούτε οι εποχές ούτε τα πνεύματα των ανθρώπων ούτε η κοινωνική βάση του ΕΑΜικού χώρου μπορούσαν να επιτρέψουν κάτι τέτοιο. Δεν ήταν δε καθόλου σίγουρο ότι αυτή η επιλογή θα τους γλίτωνε από τα δεινά που επακολούθησαν. Υπενθυμίζω ότι οι εμφύλιες συρράξεις στη χώρα μαίνονταν σε πολλά επίπεδα από το 1943.

Στην άλλη πλευρά του λόφου, στην αγγλική πλευρά, υπήρχε η σταθερή επιμονή, η σιγουριά που εξασφάλιζε η οικονομική, άρα και στρατιωτική ανωτερότητα. Δεν συνέβαινε το ίδιο και με τις δυνάμεις της ελληνικής Δεξιάς. Υπήρχε σ' αυτές η συνείδηση ότι η επικράτηση και η επιβίωσή τους οφείλονταν αποκλειστικά και μόνο στην παρέμβαση του ξένου παράγοντα, στον ομφάλιο λώρο που συνέδεε τη χώρα με τις οικονομικές δυνατότητες των ισχυρών. Από μόνη της, η ελληνική δεξιά, ελάχιστα πράγματα μπορούσε ν' αντιπαραιτάξει στο ΕΑΜικο στρατόπεδο. Οι εγχώριοι παραγωγικοί πόροι ανήκαν στο τελευταίο, σχεδόν αποκλειστικά.

12 Δεκέμβρη 1944 Αθηναίοι σε κεντρικό δρόμο, με τα χέρια ψηλά, περνούν το οδόφραγμα (Φωτ. Αρχείο Α.Σ.Κ.Ι.)

Η ενοποίηση, η επανενοποίηση της ελληνικής κοινωνίας έγινε λοιπόν με τους όρους της Δεξιάς, σύμφωνα με τους προσανατολισμούς των μεγάλων συμμάχων και προστατών της χώρας. Η επιτυχία όμως γιορτάστηκε σε καμένη κοινωνικά γη. Ο οδοστρωτήρας που σάρωσε τις αθηναϊκές συνοικίες το Δεκέμβρη του 1944, λειτούργησε σε πολύ μεγαλύτερη έκταση και διάσταση στον καιρό του Εμφυλίου. Επρόκειτο ουσιαστικά για ξερίζωμα, διαλογή και επανεγκατάσταση του αγροτικού χώρου, ή τουλάχιστον της ύποπτης πλειονότητάς του. Η όλη διαδικασία μπορεί να ορισθεί με άλλα λόγια και ως αποσάθρωση των κοινωνικών ισιών. Πράγματικά, από τη δεκαετία του 1940, προέκυψε μια κοινωνία ρευστή, χωρίς βάσεις και παράδοση - συνέχεια, χωρίς συνείδηση του συλλογικού και με σημαία κοινωνικής δραστηριότητας το κυνήγι της ατομικής ευκαιρίας. Σ' αυτό τουλάχιστον η νικητήρια συνταγή επανενοποίησης πέτυχε. Πολυτεμάχισε τον κοινωνικό χώρο τόσο μεθοδικά, ώστε τα αναρίθμητα επιμέρους αιτήματα και φιλοδοξίες να μην μπορούν, για χρόνια πολλά, να συγκροτηθούν σε ενιαία πρόταση. Τουλάχιστον όχι ώς την κοινωνική και πολιτική άνοδο των μεσοστρωμάτων στα μέσα της δεκαετίας του '60 και μετά τη Μεταπολίτευση του 1974. ■

Ενας ελληνικός πεσσός στη διεθνή σκακιέρα

Του ΑΡΤΕΜΗ ΨΑΡΟΜΗΛΙΓΚΟΥ, δημοσιογράφου

Η πρώτη πράξη του Ψυχρού Πολέμου; Μήπως ένα καθαρά ελληνικό πρόβλημα εμφύλιας σύγκρουσης; Μια ανεξέλεγκτη βαλκανική έκρηξη; Μια δοκιμαστική κίνηση στη σκακιέρα του διαγραφόμενου μεταπολεμικού κόσμου;

Ο,τι κι αν ήταν ο Δεκέμβρης του '44, θα ήταν αφελές να εξετασιεί απλώς σαν ένα γεγονός μιας ελληνικής ιδιορρυθμίας, μιας στιγμιαίας έξαρσης κάποιων θερμοκέφαλων καπεταναίων ή σαν κίνηση πανικού των ομάδων της άκρας Δεξιάς, που μέχρι την τελευταία στιγμή συνεργάζονταν με τον κατακτητή. Ο ελληνικός Δεκέμβρης μπορεί να τοποθετηθεί σε ορθή βάση μόνο αν εξετασιεί και μέσα στο πλαίσιο των διεθνών εξελίξεων της εποχής εκείνης. Μιας εποχής που άρχιζε να προδιαγράφεται ως βέβαιη η ήττα του Αξονα και να τίθεται το θέμα της καταμερισμού ισχύος στο μεταπολεμικό κόσμο.

Ηδη από τη Διάσκεψη της Τεχεράνης (27 Νοεμβρίου - 1 Δεκεμβρίου 1943), ο **Στάλιν** θέτει στους δύο συμμάχους του το θέμα μιας μελλοντικής ευνοϊκής, για την ΕΣΣΔ, εδαφικής ρύθμισης, χωρίς οι **Τσόρτσιλ** και **Ρούσβελτ** να προβάλουν αντίρρηση. Οσο η ήττα της Γερμανίας διαγράφεται διαυγέστερα, οι συζητήσεις των Συμμάχων γίνονται πιο συγκεκριμένες για το μεταπολεμικό στάτους. Είναι, όμως, αξιοπαρατήρητο ότι ένα τόσο κεφαλαιώδες ζήτημα δεν κατάφερε να διασπάσει την ενότητα των τριών συμμάχων. Ο Χίτλερ είχε «επενδύσει», μάλιστα, σε αυτήν την προοπτική χωρίς να δικαιωθεί.

Η απόφαση των Συμμάχων να μην κάνουν απόβαση στη Μεσόγειο, αλλά στις ευρωπαϊκές ακτές του Ατλαντικού (πράγμα που σήμαινε ότι το ελληνικό πρόβλημα δεν θα λυνόταν με έξωθεν παρέμβαση, αλλά βάσει του εσωτερικού συσχετισμού δυνάμεων) αυξάνει τους αντικομμουνιστικούς φόβους και ανασφάλειες των εθνικιστικών αντισταστικών ομάδων, ορισμένες από τις οποίες διολισθαίνουν ταχέως σε συνεργασία με τους κατακτητές. Από την άλλη, η συνθηκολόγηση των Ιταλών (3 Σεπτεμβρίου 1943) πλουτίζει το οπλοστάσιο του ΕΛΑΣ, απεξαρτώνας τον σε σημαντικό βαθμό από τις βρετανικές προμήθειες και αυξάνοντας τις απαιτήσεις του για την εξουσία. Από έγκυρους ιστορικούς, ως χρόνος έναρξης του ελληνικού Εμφυλίου θεωρείται το 1943 και εκτιμάται ότι η συμφωνία της Πλάκας (Φεβρουάριος '44) απλώς καθόρισε τις περιοχές δράσης των αντισταστικών οργανώσεων, μέχρι την οριστική εκκαθάριση του προβλήματος.

Η απόφαση των Συμμάχων να μην κάνουν απόβαση στη Μεσόγειο αυξάνει τους αντικομμουνιστικούς φόβους

Ο Ρόναλντ Σκόμπι και ο Χάρολντ Αλεξάντερ στον εξώστη του Μεγάρου Σλήμαν (Ιλίου Μέλαθρον)

Είναι ταυτοχρόνως φανερό ότι η διανομή της «λείας» μεταξύ των Συμμάχων αποκτά σταδιακά προτεραιότητα απέναντι στην –αναπόδραστη– συντριβή της Γερμανίας, χωρίς ωστόσο να διαταράσσει την ενότητά τους. Από τις 7 Νοεμβρίου 1944, ο Ντε Γκολ π.χ. ζητεί γαλλική ζώνη κατοχής μετά τη νίκη. Ο Τσόρτσιλ ενδιαφέρεται πρωτίστως για την τύχη της Πολωνίας και ο Ρούσβελτ για το άνοιγμα εκ μέρους της Σοβιετικής Ενωσης ενός μετώπου εναντίον της Ιαπωνίας. Ο Στάλιν, από την άλλη, έχει α-

Ανδρες ακροδεξιών ομάδων με γερμανικά κράνη αμύνονται έξω από ένα αστυνομικό τμήμα της Αθήνας. Τα συνθήματα του ΚΚΕ στους τοίχους εκφράζουν τα αιτήματα της εποχής: «Ελλάδα ανεξάρτητη, χορτάτη». Ο εναγκαλισμός των Βρετανών με τους μέχρι χθες συνεργάτες των Γερμανών αποτελεί μία από τις πιο σκοτεινές σελίδες της περιόδου

Ο Τσόρτσιλ θέλει την Πολωνία, ο Ρούσβελτ τη συμμετοχή της ΕΣΣΔ στον πόλεμο κατά της Ιαπωνίας και ο Στάλιν τις νηοπομπές εφοδιασμού

νάγκη συνέχισης των αμερικανοβρετανικών –μέσω του Βορείου Ωκεανού– νηοπομπών εφοδιασμού των προελαυνόντων στρατευμάτων του.

Ο Ρούσβελτ εμφανίζεται να έχει δώσει τη συγκατάθεσή του στον Τσόρτσιλ για ένοπλη επέμβαση στην Ελλάδα[1] από την εποχή της συνάντησής τους στο Κεμπέκ (17 - 27 Αυγούστου 1943), αν και πάντα προσπαθεί να μην εξερεθίσει το Σοβιετικό στρατάρχη, ο οποίος βέβαια δεν ήταν παρών στον Καναδά. Ετσι, από τον Αύγουστο του 1944, ο Τσόρτσιλ έχει αποφασίσει την εκτέλεση της επιχείρησης «Μάννα» που ισοδυναμεί με ένοπλη επέμβαση στην Ελλάδα, με σκοπό την αποκατάσταση της προπολεμικής τάξης πραγμάτων. Στις 7 Νοεμβρίου γράφει στον **Αντονι Ιντεν**, υπουργό Εξωτερικών: «Επειδή είναι γνωστό το υψηλό τίμημα που πληρώσαμε για να επιτύχωμε από τη Ρωσία ελευθερία δράσεως στην Ελλάδα, δεν θα έπρεπε να διστάσωμε να χρησιμοποιήσωμε τα βρετανικά στρατεύματα για να υποστηρίξωμε την ελληνική βασιλική κυβέρνηση του κ. Παπανδρέου». Και παρακάτω: «Η ελληνική ταξιαρχία θα φθάσει σε λίγο, το ελπίζω, και δεν θα διστάσει να ανοίξει πυρ εάν είναι αναγκαίον. Γιατί στέλνομε μόνο μία ταξιαρχία της ινδικής μεραρχίας;»[2]

Ηγετική προνοητικότητα ή πολιτικός σχεδιασμός που εκτελέστηκε μέχρι κεραίας; Αποτελεί κοινή πεποίθηση και συγκλίνουσα διαπίστωση των ιστορικών (ανεξαρτήτως, μάλιστα, αξιολόγησης της επέμβασης ως πολιτικά επωφελούς ή όχι), ανάλογα με την οπτική γωνία του καθενός) ότι η σύγκρουση αποτέλεσε επιλογή του Βρετανού πρωθυπουργού. Σε αυτό βρήκε απροσδόκητη βοήθεια από την αφελή, σπασμωδική πολιτική και τις παλινωδίες της ηγεσίας του ΚΚΕ, κατά έναν τρόπο, που πραγματικά μπόρεσε να περιορίσει τελικά την επιρροή της ΕΣΣΔ σε 10% έναντι 90% των δυτικών συμμάχων, σύμφωνα με τις πρόνοιες της Διάσκεψης της Μόσχας (9 - 21 Οκτωβρίου 1944).

Η εκπομπή του ραδιοφωνικού σταθμού του Βερολίνου της 12ης Οκτωβρίου 1944, για την αποχώρηση των γερμανικών στρατευμάτων, αποτελεί ένα ακόμη προπαγανδιστικό εύρημα του **Γκέμπελς**, αλλά ταυτόχρονα ηχεί και σαν καιάρα: «Οι Ελληνες θα νοσταλγήσουν συντόμως τας ημέρας της κατοχής. Ο ελλοχεύων κομμουνισμός θα εξορμήσει μετά την αποχώρησιν των στρατευμάτων μας και θα εγκαθιδρύσει καθεστώς τρόμου και σφαγής. Ο κομμουνισμός εις την Ελλάδα διαθέτει μαχητικότατα στοιχεία, ειδικευθέντα εις την διεξαγωγήν του κλεφτοπολέμου, διαθέτει επίσης άφθονον πολεμικόν υλικόν ελαφρών και βαρέων όπλων, καθώς και αποφασιστικούς ηγέτας, οι οποίοι εξησφάλισαν απεριόριστον ενίσχυσιν εκ του εξωτερικού. Τα αγγλικά στρατεύματα αποβιβαζόμενα εις τους ελληνικούς λιμένας είναι απολύτως βέβαιον ότι θα ευρεθούν προ χαώδους εσωτερικής καταστάσεως. Η επιβολή της τάξεως δέον να θεωρείται ως προβληματική, εν πάση δε περιπτώσει θα απαιτήσει την λήψιν σκληρών μέτρων».[3]

Στις 18 Οκτωβρίου 1944, ο Χίτλερ, βλέποντας ότι ο αγώνας εκτός των συνόρων είναι χαμένος, σχηματίζει για την άμυνα της Γερμανίας την Volkstrum, επιστρατεύοντας όλους τους άνδρες από 16 - 60 ετών. Δύο μέρες αργότερα, ο παρτιζάνος Τίτο μπαίνει απελευθερωτής στο Βελιγράδι και πέφτει η πρώτη γερμανική πόλη, το Ααχεν, στα χέρια των Συμμάχων.

Από τις 14 Οκτωβρίου (2 Οκτωβρίου στην Κρήτη), τα βρετανικά στρατεύματα έχουν επιστρέψει στην Ελλάδα, μετά 3,5 χρόνια απουσίας (με εξαίρεση ένα σύντομο διάστημα ανακατάληψης των Κω, Λέρου και Σάμου το 1943). Την ίδια μέρα, η βεβαιότητα της ήττας της Γερμανίας επισφραγίζεται με την αυτοκτονία του **Ρόμελ**. Ο Βρετανός συνταγματάρχης **Earl Jellicoe**, επικεφαλής μιας ολιγάριθμης μονάδας, προσγειώνεται στο μικρό αεροδρόμιο των Μεγάρων και διασχίζει τα 28 μίλια προς την Αθήνα συνοδευόμενος από ένα αυξανόμενο πλήθος ενόπλων και αόπλων Ελλήνων. Ενα αεροπλάνο της RAF, που πετά πάνω από την πρωτεύουσα, προκαλεί κύματα ενθουσιασμού· όμως το θέμα της εξουσίας έχει τεθεί εκ των πραγμάτων. Η κακυποψία μεταξύ των Ελλήνων εναλλάσσεται με τη χαρά της απελευθέρωσης...

Στις 16 Οκτωβρίου αποβιβάζεται στον Πειραιά η ινδική ταξιαρχία των Γκούρκας.[4] Μια βόμβα και οι πρώτοι πυροβολισμοί «μεταξύ αντιμαχόμενων αντιαρτικών ομάδων», που διαταράσσουν μια επινίκεια παρέλαση στις 17 Οκτωβρίου, αποτελούν ένα προανάκρουσμα τού τι πρόκειται να επακολουθήσει. Την ίδια μέρα ο αντισυράτηγος Ρόναλντ Σκό-

μπι, επικεφαλής 4.000 στρατιωτών αποβιβάζεται στον Πειραιά. Τα στρατεύματα του Τολμπούχιν έχουν ολοκληρώσει από τις 9 Σεπτεμβρίου τη βαλκανική πορεία τους στη Βουλγαρία, εκεί ακριβώς όπου οι συμφωνίες της Διάσκεψης της Μόσχας απλώς θα επικυρώσουν ως σύνορο των δύο κόσμων (σοβιετική επιρροή 75% έναντι 25%).

Οι εντολές του Τσόρτσιλ προς τον Σκόμπι είναι: «Μη διστάζετε όμως να ενεργείτε σαν να ευρίσκεσθε σε μια κατεχόμενη πόλη όπου θα ξεσπούσε μια τοπική εξέγερσις». Εμφανίζεται μάλιστα να θεωρεί την κυβέρνηση διακοσμητική: «Το καλύτερο θα ήταν, βέβαια, τις διαταγές σας να συνυπογράψει κάποια ελληνική κυβέρνησις, και ο Λίπερ θα ζητήσει από τον Παπανδρέου να παραμείνει στη θέση του για να μας βοηθήσει»[5].

Η πολιτική μάλιστα αυτή του Τσόρτσιλ φαίνεται να προσκρούει στην έλλειψη κατανόησης εκ μέρους των Αμερικανών. Γράφει ο ίδιος αργότερα: «Οι περισσότερες από τις αμερικανικές εφημερίδες κατεδίκασαν ενεργώς την ενέργειά μας, την οποίαν εχαρακτήρισαν αντίθετη προς τον λόγον για τον οποίον η χώρα τους είχε μπει στον πόλεμο. Εάν οι συντάκτες των καλοπροαίρετων αυτών οργάνων συγκρίνουν όσα έγραφαν τότε με αυτά που σκέπτονται σήμερα, είμαι βέβαιος ότι θα εκπλαγούν. Το Στέιτ Ντιπάρτμεντ, που το διήυθυνε ο κ. Στετίνιους, εδημοσίευσε μια δήλωση τελείως δυσμενή, για την οποίαν και εκείνο έπρεπε να λυπάται, ή τουλάχιστον έπρεπε να την αποκηρύξει μερικά χρόνια αργότερα».[6]

Επειδή για το συλλαλητήριο της Κυριακής 3ης Δεκεμβρίου δίνεται ορισμένες φορές η εικόνα μιας τεραιώδους κομμουνιστικής συνωμοσίας, ας παραθέσουμε μια πολυχρησιμοποιημένη από την Αριστερά –αλλά όχι χωρίς ιστορική αξία– περιγραφή μιας αμερικανικής εφημερίδας, απ' αυτές που εξόργιζαν τον Τσόρισιλ. Γράφει ο απεσταλμένος της «Chicago Sun»: «Επρόκειτο περί μιας ειρηνικής και άοπλης διαμαρτυρίας του λαού και τούτο είναι τόσον βέβαιον, ώστε γυναίκες έφεραν μαζί τους ακόμα και τα μικρά παιδιά τους. Κάτω από το παράθυρό μου είδα με τα μάτια μου τα γεγονότα... Είναι αφάνταστος ο ηρωισμός του λαού αυτού. Ορθιος και βαλλόμενος προχωρούσε προς τον ορισθέντα τόπο της συγκέντρωσης».

Από τα «βέλη» του Βρετανού πρωθυπουργού δεν γλιτώνει ούτε ο πρόεδρος Ρούσβελτ, του οποίου την επιστολή της 13ης Δεκεμβρίου παραθέτει μάλλον για

Ο Τσόρτσιλ έδειξε σκληρότητα έναντι των κομμουνιστών. Όπως και κατά των Ρουμάνων και Γιουγκοσλάβων αντικομμουνιστών

να τον εκθέσει: «Οση και αν είναι η επιθυμία μου να σας δώσω τη μεγαλύτερη απόδειξη γι' αυτά (τη συνεργασία ΗΠΑ - Βρετανίας), υπάρχουν μερικά όρια αφ' ενός από την παραδοσιακή πολιτική των Ηνωμένων Πολιτειών και αφ' ετέρου από την διαρκώς και μεγαλύτερη αντίδραση της κοινής γνώμης στη χώρα μας. Κανένας δεν μπορεί να καταλάβει καλύτερα από εσάς ότι είμαι αναγκασμένος πολύ ευαίσθητος ως προς την κοινή γνώμη και προσωπικώς και ως αρχηγός κράτους. Γι' αυτό δεν είναι δυνατόν στην κυβέρνησή μας να ταχθεί πλήρως παρά το πλευρόν σας στην παρούσα περίπτωση της Ελλάδος»[7].

Ο Ρούσβελτ όντως αρνείται να ενισχύσει με αμερικανικό στρατό ή πολεμοφόδια την αγγλική επέμβαση και επιπροσθέτως θέτει στον Τσόρτσιλ, με την ίδια επιστολή του, θέμα αποδοχής κάποιου από τους όρους του ΕΑΜ: «Φυσικά δεν γνωρίζω όλες τις λεπτομέρειες και βρίσκομαι μακριά από το θέατρο των γεγονότων, εσκέφθην όμως ότι ο βασικός λόγος –η δικαιολογία ίσως– της στάσεως του ΕΑΜ είναι η δυσπιστία του απέναντι στις προθέσεις του Βασιλέως Γεωργίου Β'. Διερωτώμαι μήπως οι προσπάθειες του Μακ Μίλαν διευκολυνθούν στην περίπτωση που ο ίδιος ο Βασιλεύς συγκατατεθεί να γίνει αντιβασιλεία στην Ελλάδα και δημοσιεύσει μια δήλωση ότι δεν θα επιστρέψει στη χώρα παρά εάν κληθεί με δημοψήφισμα». Βέβαια, αυτή η αμερικανική απαρέσκεια για τη βρετανική πολιτική στην Ελλάδα ερμηνεύεται από πολλούς ως υποψηφιότητα της Ουάσιγκτον να αναλάβει ενεργότερο ρόλο στα ελληνικά πράγματα για δικό της λογαριασμό. Αποψη που εν πολλοίς επιβεβαιώνεται από τη μετέπειτα άμεση ανάμιξή της στον ελληνικό εμφύλιο παρά «την παραδοσιακή πολιτική και τις ευαισθησίες του αμερικανικού λαού». Αλλά αυτό είναι ένα άλλο κεφάλαιο.

Γεγονός είναι ότι το σημείο εντονότερης ιριβής μεταξύ των δύο παρατάξεων –Αριστεράς και Δεξιάς– αποτέλεσε η αποστράτευση των ανταρτικών ομάδων και της Ορεινής Ταξιαρχίας. Ο **Γ. Παπανδρέου** προτείνει, ισχυριζόμενος μάλιστα ότι συμφωνούν και οι υπουργοί της Αριστεράς, «την 10ην

Αθήνα 26 Δεκεμβρίου 1944. Έξω από το ΥΠ.ΕΞ.: Άντονι Ίντεν (υπουργός Εξωτερικών), Αρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός, Ουίνστον Τσόρτσιλ πριν από τη μεγάλη σύσκεψη με τους εκπροσώπους του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ κ.ά. πολιτικούς (Ε.Λ.Ι.Α.)

Δεκεμβρίου να αποστρατευθούν οι δυνάμεις της Εθνικής Αντιστάσεως ΕΛΑΣ, ΕΛΑΝ και ΕΔΕΣ», αλλά «προς συνέχειαν της συμμετοχής της Ελλάδος, εις τον κοινόν συμμαχικόν αγώνα, μέχρι της οργανώσεως του τακτικού μας στρατού, εκτός της Ορεινής Ταξιαρχίας και του Ιερού Λόχου, θα σχηματισθούν επίσης εκ των δυνάμεων της Εθνικής Αντιστάσεως μία Ταξιαρχία του ΕΛΑΣ και ανάλογος μονάς του ΕΔΕΣ». Στην παρελκυστική πρόταση του Παπανδρέου, που ουσιαστικά προέβλεπε αφοπλισμό του ΕΛΑΣ και διατήρηση της Ορεινής Ταξιαρχίας, οι υπουργοί της Αριστεράς υποβάλλουν την ακόλουθη αντιπρόταση:

«1). Την 10ην Δεκεμβρίου θα αποστρατευθούν αι δυνάμεις της Εθνικής Αντιστάσεως ΕΛΑΣ, ΕΛΑΝ, ΕΔΕΣ, Ορεινή Ταξιαρχία, Ιερός Λόχος, καθώς και οι στρατιωτικοί σχηματισμοί οι ευρισκόμενοι εις Μέσην Ανατολήν, συμπεριλαμβανομένων και των τμημάτων χωροφυλακής Μέσης Ανατολής... 4). Μόνον εις την Κυβέρνησιν ανήκει το δικαίωμα της στρατολογίας, εθελοντικής είτε υποχρεωτικής».[8]

Βασισμένη πάνω σ' αυτήν την αντίθεση, που ήταν οπωσδήποτε ουσιαστική, αλλά πολύ αμφίβολο αν άξιζε να προκαλέσει την πρώτη πράξη ενός εμφυλίου πολέμου –με προδιαγεγραμμένο μάλιστα αρνητικό αποτέλεσμα για την Αριστερά– ξέσπασε η σύγκρουση, μαεστρικά ενορχηστρωμένη από τον Τσόρτσιλ. Σήμερα, και στις δύο όχθες του πολιτικού φάσματος συναντάς ιστορικούς που μπορούν να διαχωρίσουν τα δύο καίρια ζητήματα: Σε ποιο στρατόπεδο θα ήταν καλύτερη η θέση της Ελλάδας (ερώτημα άλλωστε ιστορικά απαντημένο μετά την κατάρρευση του ανατολικού μπλοκ) και ποιος μεθόδευσε και προκάλεσε τον ελληνικό Δεκέμβρη. Γιατί στην ερώτηση αυτή όλα τα δάκτυλα δείχνουν τον Πατέρα της Νίκης, ανεξάρτητα από την ιστορική αξιολόγηση της επιλογής του και του ίδιου ως σωτήρα ή ολετήρα της Ελλάδας.

Οφείλουμε, όμως, εδώ να αναφέρουμε ότι την ίδια σκληρότητα που επέδειξε ο Βρετανός πρωθυπουργός εναντίον των Ελλήνων κομμουνιστών, δεν δίστασε να χρησιμοποιήσει και εναντίον αντικομμουνιστικών κυβερνήσεων, που διανοήθηκαν να αμφισβητήσουν τις συμφωνίες των μεγάλων. Ας υπενθυμίσουμε μόνο δύο περιπτώσεις:

■ Ο Ρουμάνος δικτάτορας **Αντονέσκου** συζητεί από την άνοιξη του 1944, πίσω από την πλάτη του Χίτλερ, τη μεταπήδησή του στο συμμαχικό στρατόπεδο· όμως αρνείται να δεχτεί τη δημόσια απαίτηση του Μολότοφ για προσάρτηση της Βεσσαραβίας και της Μπουκοβίνας. Την επομένη (4 Απριλίου 1944), αμερικανικά και βρετανικά αεροπλάνα βομβαρδίζουν άγρια το Βουκουρέστι, σε μια επίδειξη συμμαχικής ενότητας και ως υπόμνηση ότι πρέπει να δεχτεί τη σοβιετική απαίτηση[9].

■ Οταν ο **Τίτο**, το Νοέμβριο του 1943, ανακηρύσσει μια προσωρινή κυβέρνηση στο Μπίχατς της Βοσνίας με επικεφαλής τον ίδιο, ο Στάλιν ανησυχεί ότι οι δυτικοί σύμμαχοι θα μπορούσαν να εκλάβουν την κίνηση σαν μια απόπειρά του να αποκτήσει προβάδισμα στη Γιουγκοσλαβία. Σε ανταπόδοση ο Τσόρτσιλ, υπό ασφυκτική πίεση οδηγεί το βασιλιά **Πέτρο**, στις 12 Σεπτεμβρίου 1944, στο BBC με ένα διάγγελμα στα χέρια –το οποίο ουσιαστικά έχει υπαγορεύσει ο ίδιος– και με το οποίο ο μονάρχης καλεί «όλους τους Γιουγκοσλάβους πατριώτες να συνταχθούν πίσω από τον Τίτο», απειλώντας ότι «όποιος δεν το πράξει, θα θεωρηθεί προδότης».[10] Ουσιαστικά ο Καραγιώργεβιτς εξαναγκάστηκε να αυτοκαταργηθεί στο βωμό της συμμαχικής ενότητας.

Ακόμη και σήμερα, μια μερίδα ανθρώπων αναλώνεται σε πιθανολογήσεις του είδους: «τι εξέλιξη θα είχαν τα γεγονότα αν ο ΕΛΑΣ έμπαινε νωρίτερα στην Αθήνα». Πρόβλημα σίγουρα ...ανεπίκαιρο, αλλά και λυμένο από τα στοιχεία που έχουν δει στο μεταξύ το φως της δημοσιότητας: Η τύχη του Δεκέμβρη, του Εμφυλίου και της θέσης της Ελλάδας στο διεθνές σύστημα δεν κρίθηκε ούτε στου Γκύζη ούτε στο Θησείο. Είχαν κριθεί πολύ νωρίτερα στα τραπέζια των διασκέψεων των μεγάλων συμμάχων. Αυτών που κατά κανόνα τηρούν τις συμφωνίες τους.

Αθήνα 3 Δεκεμβρη 1944. Η διαδήλωση ξεκινά (Φωτ. Dmitri Kessel)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

(1) Το αμερικανικό και το βρετανικό Επιτελείο περιέλαβαν στο σχεδιασμό τους «τη δυνατότητα των Βρετανών να προετοιμάσουν δυνάμεις, για να καταλάβουν την περιοχή Αθηνών και να εξομαλύνουν το δρόμο για την εμπέδωση του νόμου και της τάξης».

(2) (5) (6) (7) Ουίστον Τσόρτσιλ. Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος. Τόμος Δ'. Εκδόσεις Ελληνική Μορφωτική Εστία.

(3) Αναμνήσεις ντοκουμέντο του στρατάρχη Αλέξανδρου Παπάγου. Δύο χρόνια στα χιτλερικά στρατόπεδα συγκεντρώσεως. Εκδόσεις «Ο Κηφισός».

(4) Είναι η ίδια βρετανική μονάδα που μπήκε πρώτη στο Κόσοβο για λογαριασμό του ΝΑΤΟ.

(8) Στ' άρματα, στ' άρματα. Τόμος Γ'. Εκδόσεις Γιαννίκος.

(9) Ζορζ Καστελάν. Η Ιστορία των Βαλκανίων. Εκδόσεις Γκοβόστη.

(10) Fred Singleton: A Short History of the Yugoslav Peoples. Cambridge University Press. ■

Το αμερικανικό παιχνίδι το Δεκέμβρη και ο Αρης

Του ΦΟΙΒΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗ,
δημοσιογράφου - ερευνητή

Κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου οι αμερικανικές ειδικές υπηρεσίες του OSS (Γραφείο Στρατηγικών Υπηρεσιών) και του OWI (Γραφείο Πολεμικής Ενημέρωσης) άρχισαν να δικτυώνονται στην περιοχή της Εγγύς και Μέσης Ανατολής. Αυτή η αμερικανική παρουσία στη Μ. Ανατολή ενοχλούσε ιδιαίτερα τους Βρετανούς, που θεωρούσαν ότι η συγκεκριμένη περιοχή έπρεπε να ανήκει στο δικό τους χώρο επιρροής.

Σοβαρές δυσκολίες αντιμετώπιζε η ασύρματη επικοινωνία του OSS, της αμερικανικής μυστικής υπηρεσίας της περιόδου του πολέμου, με τα αμερικανικά αρχηγεία λόγω προβλημάτων που τους δημιουργούσαν οι Βρετανοί.

Η αμερικανική ηγεσία πληροφορήθηκε ότι στην περιοχή της Βόρειας Αφρικής και της Ιταλίας η ραδιοσύνδεση του OSS ήταν «εξαιρετική και ιδιαίτερα πλήρης», «το μοναδικό εμπιστευτικό» κανάλι επικοινωνιών των ΗΠΑ στην περιοχή, αφού οι Βρετανοί έλεγχαν «όλες τις άλλες επικοινωνίες» και «έκαναν ό,τι περνούσε από το χέρι τους για να "σπάσουν" τους κώδικες του OSS», ώστε να αποκρυπτογραφήσουν τα μυστικά του ραδιομηνύματα.

Ευρυτανία. Στην έδρα της Π.Ε.Ε.Α. Αμερικανός γιατρός προσφέρει τις υπηρεσίες του σε μικρό τραυματία. (Φωτ. Αρχείο Σπύρου Μελετζή)

Ο αρχηγός του OSS, **Γουίλιαμ Ντόνοβαν**, τόνισε ότι στην Ελλάδα «ο σκοπός» της υπηρεσίας του «είναι διαφορετικός από εκείνον των Βρετανών» και δεν θα έπρεπε σε καμία περίπτωση να συναινούν «στις πολιτικές τους αποφάσεις» που αφορούσαν την ελληνική κατάσταση[1].

Την άνοιξη του 1944, ο **Τσόρτσιλ**, σε μήνυμά του προς τη σοβιετική ηγεσία χαρακτήριζε τους Αμερικανούς «παρείσακτους» στις ευρωπαϊκές υποθέσεις, από τις οποίες ήθελε να τους αποκλείσει, αναγνωρίζοντάς τους το δικαίωμα να ασκούν επιρροή μεγάλης δύναμης μόνο στην αμερικανική ήπειρο, «υπό τον όρο» ότι δεν θα θίγουν και εκεί τα βρετανικά συμφέροντα».[2]

Οι Αμερικανοί ήθελαν να δώσουν ένα καλό μάθημα στη βρετανική ηγεσία που προσπαθούσε να παρεμποδίσει την πορεία τους στο μεταπολεμικό κόσμο, που ανέτειλε σιγά σιγά.

Τον Οκτώβριο του 1944, ο Τσόρτσιλ προσπάθησε να συνομιλήσει με τους Ρώσους στη Μόσχα, ερήμην του Αμερικανού προέδρου. Ο **Ρούζβελτ** και ο **Χάριμαν** προειδοποίησαν τη βρετανική ηγεσία ότι οι ΗΠΑ δεν θα δεσμεύονταν κατά κανένα τρόπο από τις αγγλορωσικές συνομιλίες του Οκτωβρίου 1944 στη Μόσχα[3].

Στις ηγεσίες των ΗΠΑ και της ΕΣΣΔ δεν διέφυγε της προσοχής ότι η βρετανική επίδειξη δύναμης στην Ελλάδα θα μπορούσε να εξελιχθεί σε μπούμερανγκ για τους Βρετανούς, που θα υπέσκαπτε το γόητρό τους σιον αναδυόμενο μεταπολεμικό κόσμο.

Τον Οκτώβριο του 1944 η εφημερίδα του αμερικανικού στρατού «Η Αστερόεσσα» δημοσίευσε άρθρο με τίτλο «Η συνάντηση Τσόρτσιλ - Στάλιν μπορεί να ρυθμίσει τη μοίρα των Βαλκανίων», όπου αναφερόταν ότι «αν και μικρές βρετανικές δυνάμεις» είχαν φτάσει στο ελληνικό έδαφος, «υπήρχαν ενδείξεις ότι η Ελλάδα βαδίζει προς εμφύλιο πόλεμο λόγω των αντιπαραθέσεων επί πολιτικών ζητημάτων και σε πείσμα της συμφωνίας που υπογράφηκε πρόσφατα ανάμεσα στις αντιτιθέμενες ομάδες» [4].

Περί τα τέλη Νοεμβρίου «Η Αστερόεσσα» δημοσίευσε φωτογραφία «του γενειοφόρου υποσιράτηγου Αρη Βελουχιώτη» μ' έναν αντάρτη που καταγόταν από το Οχάιο. Η φωτογραφία και το σχόλιο της εφημερίδας του στρατού των ΗΠΑ ήταν έκδηλα υπέρ

του καπετάνιου του ΕΛΑΣ [5].

Οι αντιπρόσωποι του OSS στην Ελλάδα, **Κ. Κουβαράς** και **Τζ. Φατσέας** (που αργότερα εντάχθηκε στη CIA), φωτογραφίζονταν με τον Άρη, σύμμαχο στον αγώνα εναντίον του Άξονα, αλλά και τον πιο γνωστό αντιβρετανό αντάρτη ηγέτη.

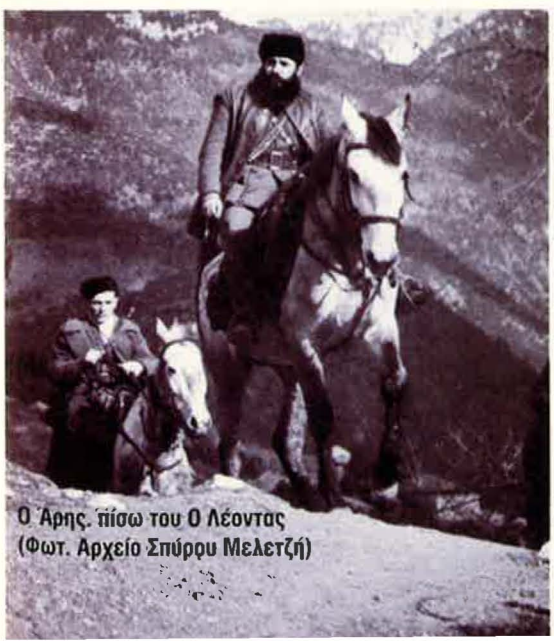
Ο Βελουχιώτης έχει πειστεί για την κατά κάποιο τρόπο «φιλοΕΑΜική» αμερικανική θέση και σε γράμμα του, το Μάρτιο του 1945, διαιυπώνει τη θέση ότι αν δεν έκανε σοβαρά οπορτουνιστικά λάθη η ηγεσία του ΚΚΕ θα είχε επιτρέψει στη Σοβιετική Ενωση «να επέμβει ενεργότερα» στη διάρκεια του Δεκέμβρη, «όπως δεν αποκλείεται και αυτή η Αμερική»[6].

Στις 3 Δεκεμβρίου 1944 ο «Ριζοσπάστης» δημοσίευσε δηλώσεις του υπουργού Εξωτερικών των ΗΠΑ με τίτλο «Η Αμερική καταδικάζει οποιαδήποτε επέμβαση στα εσωτερικά μας». Την ίδια μέρα στην Αθήνα πραγματοποιήθηκε ειρηνική διαδήλωση, έξω από την πρεσβεία των ΗΠΑ «μερικών χιλιάδων λαού που επευφημούσαν τον πρόεδρο Ρούσβελτ και τις Ηνωμένες Πολιτείες». Ο Αμερικανός πρεσβευτής στην Αθήνα **Λ. Μακβέι** τηλεγράφησε αμέσως στην κυβέρνησή του το συμβάν [7].

Ο Ιντεν σχολίασε ότι από τις δηλώσεις του Στέιτ Ντιπάρτμεντ ο Τσόρτσιλ «είναι φυσικά βαθιά τραυματισμένος»[8].

Στις 4 Δεκεμβρίου, ενώ οι μάχες έχουν ξεσπάσει, η ηγεσία του ΕΛΑΣ Αθήνας μετέδωσε στον Σιάντο: «Κατά τη διάρκεια της μάχης, Αμερικανοί στρατιώτες και αξιωματικοί εκδηλώθηκαν υπέρ ημών και εδήλωσαν ότι οι Αμερικανοί θα βοηθήσουν»[9].

Στις 7 Δεκεμβρίου, ο Βρετανός υπουργός **Χ. Μακμίλαν** σημείωσε στο ημερολόγιό του ότι «τα νέα από την Ελλάδα είναι πολύ άσχημα, τα ίδια είναι και από την Ιταλία. Η Ελλάδα έχει μια επανάσταση και η Ιταλία είναι χωρίς κυβέρνηση. Και στις δύο περιπτώσεις έχουμε εγκαταλειφθεί από τον Αμερικανό μας σύμμαχο»[10].

Ο Άρης, πίσω του Ο Λέοντας (Φωτ. Αρχείο Σπύρου Μελετζή)

Ο πρόεδρος Ρούσβελτ στο τζιπ επιθεωρεί ένα τιμητικό απόσπασμα. Ο Τσόρτσιλ βαδίζει δίπλα του (Φωτ. Αμερικανικού στρατού)

Την ίδια περίοδο, το OSS πληροφορήθηκε ένα σκληρό τηλεγράφημα που είχε σταλεί από τον Τσόρτσιλ στον αντισυράτηγο Σκόμπι στην Αθήνα, όπου τον καλούσε να δράσει εκεί «σαν να βρίσκεται σε κατεχόμενη πόλη». Από το OSS ή «άλλα τμήματα της αμερικανικής κυβέρνησης» το τηλεγράφημα του Τσόρτσιλ διοχετεύτηκε στον Αμερικανό δημοσιογράφο **Ντρου Πίρσον** που δημοσίευσε δύο σκληρά άρθρα για τη βρετανική πολιτική στην Ελλάδα, το ένα στην «Ουάσιγκτον Ποστ» και το άλλο σ' εφημερίδα της Φιλαδέλφειας. [11]

Το 1945, ο ειδικός απεσταλμένος του προέδρου Τρούμαν στο Λονδίνο, ο **Τζόουζεφ Ντέιβις** διαπίστωσε ότι ο Τσόρτσιλ «αναμφίβολα θα θυμάται ακόμα τη στάση μας στην ελληνική κατάσταση» κατά τη σύγκρουση του Δεκέμβρη, «όταν αφέθηκε να πολεμήσει μόνος» τις δυνάμεις του ΕΛΑΣ.[12]

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Ε.Α. ΗΠΑ, RG 84, Athens Post Files, BOX 3, 1944, Νιόνοβαν προς Κ. Χαλ 17.7.1944.
2. Αρχεία Φόρειϊν Οφις, FO 371/43729, RG133/G, Προσωπικό από Τσόρτσιλ για Μολότοφ, 14.4.1944 και Αρχεία Φ.Ο., FO 371/43646, R 8988/G
3. Foreign Relations of the United States (FRUS), The conference at Yalta, Rosevelt Papers, Ρούσβελτ προς Τσόρτσιλ, 4.10.1944. Αρχεία Φ.Ο. FO 371/48220, R 21587
4. The Stars and Stripes (Η Αστερόεσσα), 16.10.1944 (ευρωπαϊκή έκδοση).
5. The Stars and Stripes, 24.11.1944.
6. Γράμμα του Άρη προς όλα τα μέλη της Κ.Ε. του ΚΚΕ, 24.3.1945· Γρ. Φαράκος, Άρης Βελουχιώτης, Ελληνικά Γράμματα, 1997, σελ. 401.
7. Ε.Α. ΗΠΑ, RG 59, 868.00/12-344
8. Αρχεία Φ.Ο., FO 371/43697, R 20178
9. Α' Σώμα Στρατού (ΕΛΑΣ) προς Κ.Ε. ΕΛΑΣ, Α.Π. 67 4.12.1944· Σπ. Κωτσάκης (Νέστορας), Δεκέμβρης του 1944 στην Αθήνα, «Σύγχρονη Εποχή», 1986, σελ. 76.
10. H. Macmillan, War Diaries, The Mediterranean 1943-1945, Macmillan, London, 1984, σελ. 598.
11. Λ.Σ. Σταυριανός, Τι είδα στην Κίνα, Κάλβος, 1976, σελ. 22. PRO, WO 106/5433, 12.12.1944 και 13.12.1944
12. FRUS, The Conference of Berlin, vol I. 740.00/19 (Potsdam)/7-345, σελ. 77.

■

ΟΙ 33 ΜΑΤΩΜΕΝΕΣ ΜΕΡΕΣ

Του Φοιβου Οικονομιδη,
δημοσιογράφου - ερευνητή

Χρονικό της σύγκρουσης του Δεκέμβρη 1944

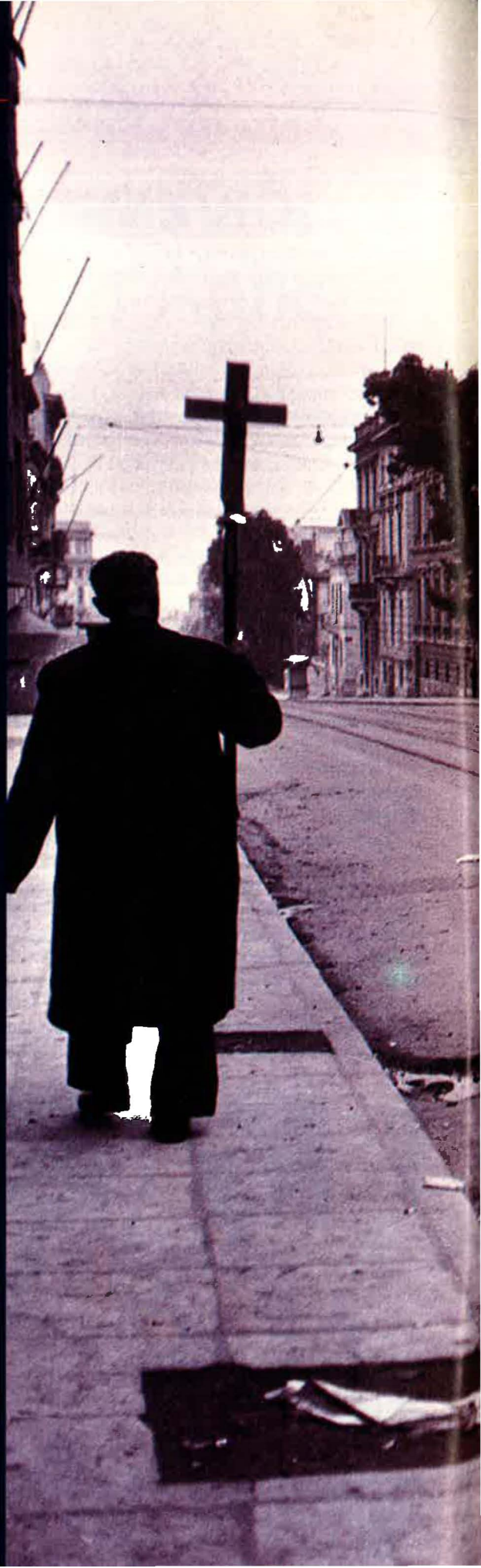
Παρασκευή 1 Δεκεμβρίου:

Διαταγή του Βρετανού αντισυράγηγου **Ρόναλντ Σκόμπ** «διοικητού των εν Ελλάδι βρετανικών και ελληνικών δυνάμεων» για την αποστράτευση των αξιωματικών και ανδρών «της Ελληνικής Αντιστάσεως».

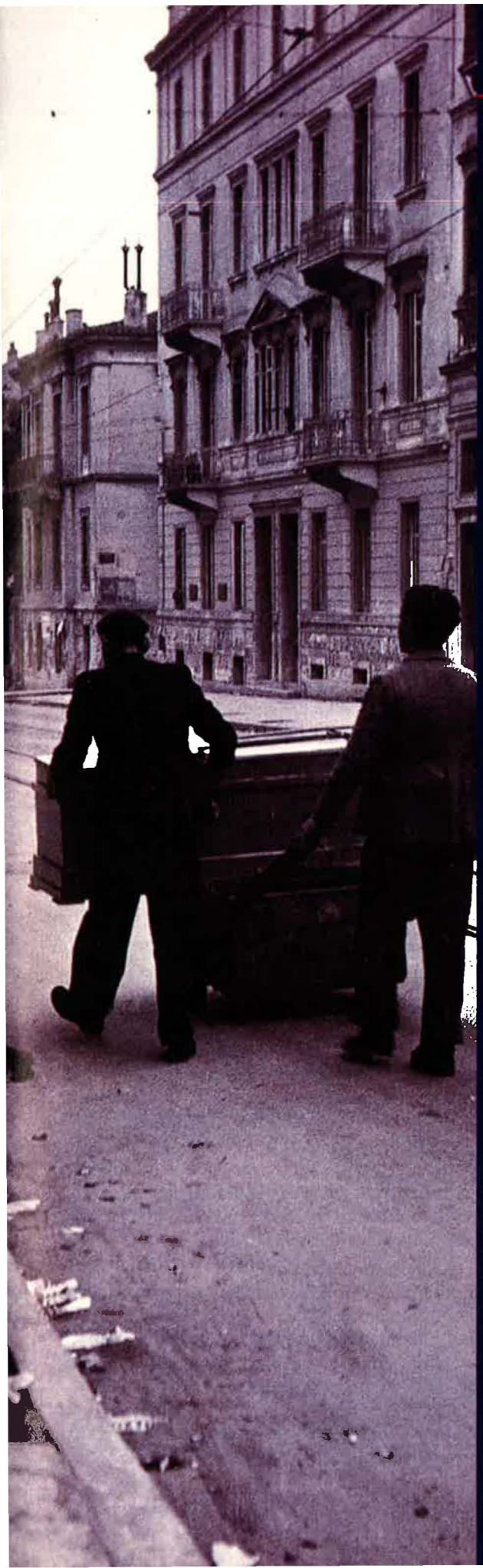
— Το πρωί ο Βρετανός πρεσβευτής **Ρέτζιναλντ Λίπερ** δέχθηκε μήνυμα από τον Ελληνα πρωθυπουργό **Γ. Παπανδρέου** που τον διαβεβαίωσε ότι «δεν θα υποχωρήσει». Ο Λίπερ «είναι χαρούμενος γιατί η περίοδος του εφησυχασμού» στην Ελλάδα «έχει πια περάσει». Ο Λίπερ υπογραμμίζει στον Παπανδρέου ότι οι Βρετανοί «αντιλαμβάνονται την κατάσταση αρκετά καθαρά» και ότι ο ίδιος είναι «έτοιμος να αναλάβει την ευθύνη»[1].

— Ο Γ. Παπανδρέου συγκαλεί σύσκεψη όλων των υπουργών «που δεν ανήκουν στην ΕΑΜική παράταξη» και υπογράφουν «μιαν απόφαση του υπουργικού συμβουλίου που διατάσσει» την αριστερή πολιτοφυλακή να παραδώσει τα όπλα στη σχηματιζόμενη εθνοφυλακή. Οι υπουργοί του ΕΑΜ που δεν έχουν προσκληθεί στη σύσκεψη αρνούνται να υπογράψουν. Το βράδυ παραιτούνται τέσσερις ΕΑΜικοί υπουργοί, οι Σβώλος, Τσιριμώκος, Αγγελόπουλος και Ασκούτσης.[2]

— Αλλά και η αντικυβερνητική πλευρά δεν μένει αδρανής. Το Α΄ Σώμα Στρατού του ΕΛΑΣ συ-

Ποιος άραγε το σάβανο ζαρώνει; «...Ο κόσμος κ'οι χιλιάδες εκκλησίες του, έχουν αρχίσει τη νεκρώσιμον ακολουθίαν» (Βλαντιμίρ Μαγιακόφσκι, *Ο Άνθρωπος*) [Φωτ. Dmitri Kessel, Ελλάδα του '44, Εκδ. «ΑΜΜΟΣ»]

Ο ΕΛΑΣ εκδίδει «διαταγή επιχειρήσεων». Προχωρά σε αφοπλισμούς αστυνομικών τμημάτων αλλά όχι σε εμπλοκή με Άγγλους

νιάσσει «Σχέδιον Ενεργείας» για να «αντιταχθεί διά των όπλων καιά παντός πραξικοπήματος της αντιδράσεως» και με στόχο «να εκκαθαρίσει τας φιλικώς διακειμένας συνοικίας των Αθηνών εις όσον το δυνατόν βραχύτερον χρόνον. Να εκκαθαρίσει τελικώς την κατάστασιν τόσον εις την περιοχήν Γουδί-Ψυχικού, όσον και εις την υπόλοιποιν πόλιν των Αθηνών» [4].

Σάββατο 2 Δεκεμβρίου:

Παραιτούνται από την κυβέρνηση Γ. Παπανδρέου οι εκπρόσωποι του ΚΚΕ Ζεύγος και Πορφυρογένης μη αποδεχόμενοι τον αφοπλισμό του ΕΛΑΣ [5].

— Η Κεντρική Επιτροπή του ΕΑΜ συνεδριάζει και αποφασίζει:

1. Ν' απευθύνει έκκληση στις κυβερνήσεις των Συμμάχων Μ. Βρετανίας, Σοβιετικής Ενωσης και Αμερικής.

2. Να οργανωθεί παλλαϊκή συγκέντρωση στην πλατεία Συντάγματος την επομένη (3 Δεκ.) στις 11 π.μ.

3. Να οργανωθεί και κηρυχθεί παλλαϊκή απεργία για τη Δευτέρα 4 Δεκεμβρίου.

4. Να ανασυγκροτηθεί η Κεντρική Επιτροπή του ΕΛΑΣ. Η επανασύσταση της Κ.Ε. του ΕΛΑΣ (Σιάντος, Μάντακας, Χατζημιχάλης -επιτελάρχης Κ. Λαγγουράνης) σήμαινε ότι η ανταρτική οργάνωση δεν υπάκουε πλέον στον Σκόμπι, αλλά στη φυσική του ηγεσία.

Κυριακή 3 Δεκεμβρίου:

Το συλλαλητήριο πραγματοποιείται. Η αστυνομία ανοίγει πυρ εναντίον των διαδηλωτών για να τους διαλύσει. Υπάρχουν πολλοί νεκροί και τραυματίες. Στις 2.30 μ.μ. το Α΄ Σ.Σ. του ΕΛΑΣ εκδίδει «διαταγή επιχειρήσεων», ώστε «να τεθεί σε εφαρμογή το σχέδιο ενεργείας από αύριο την πρωίαν». Μόλις ξημερώσει θα επιχειρηθεί ο αφοπλισμός των αστυνομικών τμημάτων και της Χωροφυλακής, αλλά οι δυνάμεις του ΕΛΑΣ θα πρέπει ν' αποφύγουν εμπλοκή με τους Αγγλους. [6]

Δευτέρα 4 Δεκεμβρίου:

Το δεύτερο Σύνταγμα της ΙΙ Μεραρχίας του ΕΛΑΣ αιφνιδιάζεται και αφοπλίζεται από τους Αγγλους στη Φιλοθέη.

Δυνάμεις του ΕΛΑΣ επιτίθενται και καταλαμβάνουν πολλά αστυνομικά τμήματα σε Αθήνα και Πειραιά. Επιτυχημένη επιχείρηση του ΕΛΑΣ κατά των θέσεων της οργάνωσης Χ στο Θησείο.

Τρίτη 5 Δεκεμβρίου:

Συνεχίζεται η επιθετική πρωτοβουλία του ΕΛΑΣ,

3 Δεκέμβρη 1944. Πλατεία Συντάγματος. Ματωμένη Κυριακή. Η αστυνομία πυροβολεί άοπλους... «Τα υπόλοιπα ήταν θάνατος-θάνατος μόνο...» (Λόρκα, *Το πάλεμα και ο θάνατος*) [Φωτ. Dmitri Kessel, Ελλάδα του '44, Εκδ. «ΑΜΜΟΣ»]

που καταλαμβάνει τις φυλακές Συγγρού. Μεταξύ των στόχων του ΕΛΑΣ η Γενική και η Ειδική Ασφάλεια. Με ραδιογράφημά του ο Σιάντος ενημερώνει τους φίλους του στη Σόφια, τη Μόσχα και το Βελιγράδι: «Αγγλοι παντού επεμβαίνουν εναντίον μας απροκάλυπτα.. Συνεχίζομεν αγώνα. Μόλις συγκεντρώσουμε αναγκαίας ενόπλους δυνάμεις εξ υπαίθρου προβώμεν γενικήν εκκαθάρισιν πρωτευούσης...» [7]

Τετάρτη 6 Δεκεμβρίου:

Η Κ.Ε. του ΕΛΑΣ πληροφορείται ότι «Ειδική Ασφάλεια κατελήφθη ολοσχερώς. Οι περισσότεροι των αξιωματικών ημύνθησαν μέχρις εσχάτων. Διεσκορπίσθησαν. Αιχμάλωτοι ολίγοι. Το Δ» Τμήμα περισφίγγεται».

— Αρχίζει επίθεση κατά του Συντάγματος Χωροφυλακής Μακρυγιάννη που αντιστέκεται σθεναρά με τη βοήθεια και των Αγγλων.

— Επίθεση κυβερνητικών δυνάμεων από Κουπόνια προς Καισαριανή, που έχει επιτυχία.

Πέμπτη 7 Δεκεμβρίου:

Συνεχίζεται η άφιξη βρετανικών ενισχύσεων, που γίνεται προσπάθεια να παρεμποδιστεί από τον ΕΛΑΣ στον Πειραιά. «Σήμερον η επέμβασις των Αγγλων εξεδηλώθη μεγαλυτέρα με αεροπορίαν, πυροβολικόν και εν μέρει τανκς». Για τη σύγκρουση στην Αθήνα-Πειραιά ο Τσόρτσιλ σχολίασε: «Είναι φυσικά πολύ επιθυμητό να σταματήσει ο Εμφύλιος Πόλεμος. Αλλά είναι πολύ πιο σημαντικό να κερδίσουμε μια αποφασιστική νίκη για το νόμο και την τάξη στην πρωτεύουσα»[8]

Οι Βρετανοί ενισχύονται με νέες δυνάμεις. Πρώτες μικρές επιτυχίες του ΕΛΑΣ. Οι Άγγλοι συνέρχονται από το πρώτο σοκ

Παρασκευή 8 Δεκεμβρίου:

Η κατάσταση παραμένει γενικά αμετάβλητη.

Σάββατο 9 Δεκεμβρίου:

Νέες επιθετικές πρωτοβουλίες των δυνάμεων του ΕΛΑΣ. Επίθεση κατά του Μακρυγιάννη που αμύνεται αποτελεσματικά. Επίθεση κατά της Σχολής Ευελπίδων.

— Ο Τσόρτσιλ βαθιά ανήσυχος τηλεγραφεί στον Σκόμπι: «Φαίνεται να περνάτε μια μάλλον δύσκολη στιγμή. Εχετε αρκετές δυνάμεις;» Και ο Σκόμπι απαντάει: «Αποστολή δεν είναι εύκολη αφού αντιμετωπίζουμε μια άκρως οργανωμένη, αδίστακτη κι αποφασισμένη οργάνωση. Κρατούμε σταθερά τα ζωτικά σημεία στο κέντρο της Αθήνας και επεκτείνουμε βαθμιαία την επιρροή μας. Οι δυνάμεις είναι ανεπαρκείς για να εκκαθαρίσουν υπό τις παρούσες συνθήκες Αθήνα-Πειραιά, χωρίς να προσφύγουμε σε βομβαρδισμό από ξηράς και αέρος των πυκνοκατοικημένων περιοχών, ανεξάρτητα από υλικές ζημιές ή θανάτους αμάχων πολιτών» [9]

Κυριακή 10 Δεκεμβρίου:

Επιθέσεις του ΕΛΑΣ στη Σχολή Ευελπίδων, στην Καισαριανή, στους στρατώνες του Μακρυγιάννη, όπως και στον Πειραιά. Στις 8 μ.μ. η Κ.Ε. του ΕΛΑΣ ενημερώνεται ότι «από απόψεως διεξαγωγής επιχειρήσεων κατάστασις αμετάβλητος».

Οι Αγγλοι «αυξάνουν ραγδαία τις δυνάμεις τους, οργανώνουν καλύτερα τις επιχειρήσεις ύστερα από το σοκ» των πρώτων ημερών. [10]

Η πόλη είναι χωρισμένη στα δύο. Εγγλέζικο οδόφραγμα. (Φωτ. Dmitri Kessel, Ελλάδα του '44, Εκδ. «ΑΜΜΟΣ»)

Ένας χωροφύλακας και 15 πτώματα. «Η Ιστορία θα σας καλέσει εις απολογίαν. -Κάιν, Κάιν πού είναι ο αδελφός σου;» (Μενέλαος Λουντέμης, *Ο Μεγάλος Δεκέμβρης*) [Φωτ. Dmitri Kessel, Ελλάδα του '44, Εκδ. «ΑΜΜΟΣ»]

Δευτέρα 11 Δεκεμβρίου:

Εντείνονται οι επιθέσεις του ΕΛΑΣ στου Μακρυγιάννη και τη Σχολή Ευελπίδων, όπως και οι κυβερνητικές δυνάμεις σ' άλλα σημεία επικέντρωσαν την προσπάθειά τους να κρατήσουν ελεύθερες τις μεγάλες οδικές αρτηρίες.

— Ο Τσόρτσιλ σε μήνυμά του προς την αμερικανική ηγεσία παραδέχτηκε ότι «πρέπει ειλικρινά να ομολογήσω ότι ποτέ δεν γνώριζα πως το ΕΑΜ είναι τόσο ισχυρό».[11]

— Ο Βρετανός στρατάρχης Αλεξάντερ φθάνει στην Αθήνα και αποφασίζει την αντικατάσταση του Σκόμπι από το στρατηγό **Τζον Χόκσγουερθ** που κατεύθυνε στη συνέχεια τη μάχη. Αλλά για να μην ιρωθεί το βρετανικό γόητρο ο Σκόμπι παρέμεινε στην Ελλάδα και ανέλαβε τις διαπραγματεύσεις με τον ΕΛΑΣ.

Τρίτη 12 Δεκεμβρίου:

Προσπάθεια συνεννόησης των αντιμαχομένων.

Ο ΕΛΑΣ καταλαμβάνει τη Σχολή Ευελπίδων που εκκενώνεται.

Οι κυβερνητικές δυνάμεις οργανώνουν σφοδρή επίθεση κατά του νοσοκομείου «Σωτηρία» και κάμπτουν την αντίσταση του ΕΛΑΣ.

Τετάρτη 13 Δεκεμβρίου:

Ο Σιάντος ενημερώνει τους συντρόφους του ανά την Ελλάδα ότι «χθες στο Φάληρο αποβιβάστηκαν και νέες δυνάμεις Αγγλων και Ελλήνων φιλοκυβερνητικών.[12]

Ο ΕΛΑΣ πληροφορείται για αποβάσεις από Καστέλλας μέχρι Παλαιού Φαλήρου και αναδιατάσσει καταλλήλα τις δυνάμεις του στον Πειραιά.

Τη νύχτα 13 προς 14 Δεκεμβρίου ο ΕΛΑΣ εκτελεί επιθετικές ενέργειες κατά Μοσχάτου-Φαλήρου.

— Ο Βούλγαρος κομμουνιστής ηγέτης **Τ. Κόστοφ,** που παρακολουθεί τις ελληνικές εξελίξεις, τηλεγράφησε στη Μόσχα ότι «ο ΕΛΑΣ συνεχίζει την επίθεση ενάντια στους Ελληνες φασίστες και τους Αγγλους. Ο αγώνας στην Αθήνα συνεχίζεται όχι άσκοπα» [13]

Πέμπτη 14 Δεκεμβρίου:

Νέες βρετανικές αποβάσεις στον Αγιο Γεώργιο και προώθηση των δυνάμεών τους στον Πειραιά. Ο Δημητρόφ από τη Μόσχα υπέδειξε να τονιστεί στον Σιάντο ότι «τον αγώνα τους οι Ελληνες σύντροφοι πρέπει να τον συνεχίσουν»[14]

Παρασκευή 15 Δεκεμβρίου:

Ο συσχετισμός δυνάμεων αρχίζει βαθμιαία ν' αλλάζει. Νέες αφίξεις βρετανικών δυνάμεων που προωθούνται στην Αθήνα και τον Πειραιά.

Δυνάμεις του ΕΛΑΣ κατέλαβαν και ανατίναξαν το κτίριο της Γενικής Ασφάλειας.

Μεγάλη αντεπίθεση των κυβερνητικών δυνάμεων στου Μακρυγιάννη και στον Προφήτη Ηλία του Πειραιά. Εντονη δραστηριότητα της αγγλικής αεροπορίας που χτύπησε σε Αγίους Αναργύρους και Κάτω Λιόσια.

Από τη Σόφια στέλνεται η συμβουλή του «παππού» (Δημητρόφ) προς τον Σιάντο.

Σάββατο 16 Δεκεμβρίου:

Ενταση των επιθέσεων των αγγλικών και ελλη-

Συνεχείς αποβάσεις νέων Βρετανικών δυνάμεων. Αντικατάσταση του Σκόμπι στις επιχειρήσεις, που παραμένει «διακοσμητικός»

νικών φιλοκυβερνητικών δυνάμεων σ' όλους τους τομείς Αθήνας - Πειραιά. «Επιδρομή με τανκς, πολυβολισμοί και ρουκέτες από αεροπλάνα, κανονιοβολισμοί από το στόλο».

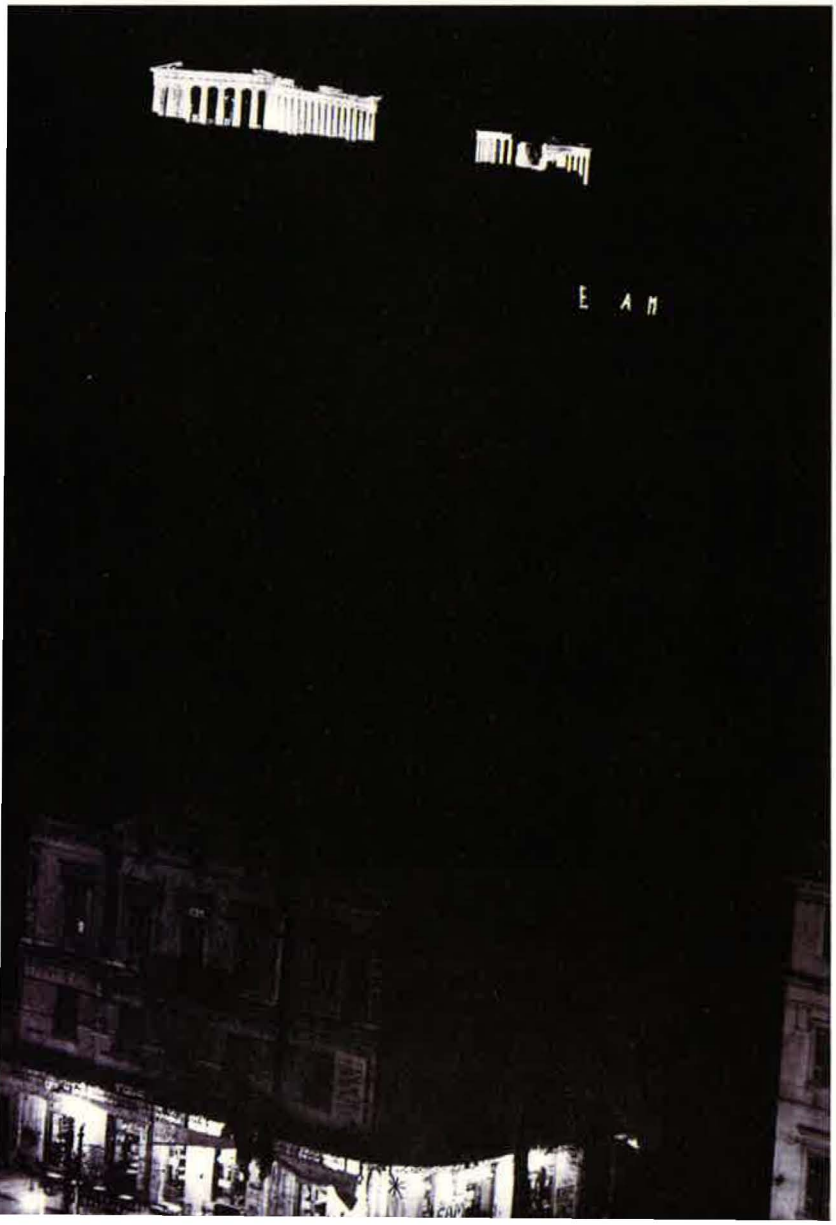
Ο ΕΛΑΣ πραγματοποιεί αντεπιθέσεις τη νύχτα προς αιφνιδιασμό και αποφυγή της αεροπορίας. Το 6ο Σύνταγμα του ΕΛΑΣ τηλεγραφεί:

«Κέντρον Πειραιά εξεκκενώθη Στοπ. Προφήτης Ηλίας απωλέσθη Στοπ. Τέσσερα σκάφη πλήρη Στρατού λιμένα Πειραιώς Στοπ. Στερούμεθα δυνάμεων, οπλισμού, πυρομαχικών Στοπ. Κατάστασις πολύ σοβαρά Στοπ.». [15]

Κυριακή 17 Δεκεμβρίου:

Επιθετική δραστηριότητα των κυβερνητικών δυνάμεων και των Αγγλων. Ο καπετάνιος του Α» Σώματος Στρατού του ΕΛΑΣ σημείωσε ότι «ο εχθρός έχει φέρει σημαντικάς ενισχύσεις και μεθοδικά, αργά, άτολμα προχωρεί στα εκκαθαριστικά σχέδιά του». [17]

...Ήταν μια νύχτα που στα σπλάχνα της επώαζε τη θύελλα... Φωτογραφία τραβηγμένη από μπαλκόνι της «Μ. Βρετάνιας» με θέα το Σύνταγμα και την Ακρόπολη. (Φωτ. Dmitri Kessel, Ελλάδα του '44, Εκδ. «ΑΜΜΟΣ»)

Δευτέρα 18 Δεκεμβρίου:

Οι Αγγλοι και οι κυβερνητικές δυνάμεις περνούν σταθερά από την άμυνα στην επίθεση: επιθετικές πρωτοβουλίες σε Ζάππειο, Μακρυγιάννη, Βεΐκου - Φιλοπάππου, Νέα Σμύρνη - Καλλιθέα. Η Συγγρού περνά υπό τον έλεγχο των κυβερνητικών. Η αγγλική αεροπορία πολυβολεί θέσεις των ανταρτών στο Μαρούσι.

Ο ΕΛΑΣ καταλαμβάνει τις γυναικείες και μέρος των ανδρικών φυλακών Αβέρωφ. Συλλαμβάνει 130 φυλακισμένους που κατηγορούνται ως δοσίλογοι.

Τρίτη 19 Δεκεμβρίου:

Νέα επιθετική πρωτοβουλία των Αγγλων που αυξάνουν τις δυνάμεις τους. Αλλά και αντεπιθέσεις του ΕΛΑΣ. Εντονη επίθεση των κυβερνητικών κατά της Κυψέλης από ξηράς και αέρος.

Ολοκληρωτική κατάληψη των φυλακών Αβέρωφ από τον ΕΛΑΣ.

Επίθεση του ΕΛΑΣ και κατάληψη του αγγλικού στρατηγείου αεροπορίας στην Κηφισιά. Συνελήφθησαν πολλοί αξιωματικοί και οπλίτες, ανάμεσά τους ένας στρατηγός. Αφθονα λάφυρα παντός είδους.

Τετάρτη 20 Δεκεμβρίου:

Προώθηση Αγγλων και κυβερνητικών σε Καλλιθέα, Νέα Σμύρνη, Κουκάκι. Κατάληψη λόφου Σικελίας. Επιθετικές πρωτοβουλίες και σ' άλλα σημεία.

Πέμπτη 21 Δεκεμβρίου:

Πυρά πυροβολικού και όλμων όλη τη μέρα εναντίον των δυνάμεων του ΕΛΑΣ σε Γαλάτσι, Κυψέλη, οδό Αχαρνών, πλατεία Αγίου Παντελεήμονα και τέρμα Πατησίων. Η 8η Ταξιαρχία του ΕΛΑΣ απαγκιστρώνεται από Χαροκόπου. Η ηγεσία του ΕΛΑΣ σε Αθήνα - Πειραιά διαπιστώνει κλίμα πιτοπάθειας στην 8η ταξιαρχία.

Παρασκευή 22 Δεκεμβρίου:

Συνεχής επιθετική πρωτοβουλία των Αγγλων και των κυβερνητικών δυνάμεων.

Ο καπετάνιος του Α' Σ.Σ. του ΕΛΑΣ σημειώνει:

«Οπως το περιμέναμε, η κατάσταση χειροτέρεψε. Ο συσχετισμός των δυνάμεων μεταβάλλεται ραγδαία σε βάρος μας». [18] Τμήματα της 8ης Ταξιαρχίας του ΕΛΑΣ Πετραλώνων υποχώρησαν συμπτυχθέντα στην Ακαδημία Πλάτωνος. Στη Δραπετσώνα η κατάσταση δυσμενής για τον ΕΛΑΣ, όπως και σ' άλλα σημεία Αθήνας - Πειραιά.

Η XIII Μεραρχία του ΕΛΑΣ που έχει έλθει από την επαρχία για να ενισχύσει τις φιλικές της δυνάμεις, αδυνατεί να βοηθήσει επιχείρηση εναντίον των στρατιών του Ρουφ.

Σάββατο 23 Δεκεμβρίου:

Συνεχής πίεση των Αγγλων και των κυβερνητικών σ' όλα τα μέτωπα. Ο ΕΛΑΣ αμύνεται.

Κυριακή 24 Δεκεμβρίου:

Οι Αγγλοι και οι κυβερνητικοί κερδίζουν έδαφος

από Πειραιά μέχρι Καισαριανή. Πρωοθούνται στη Νέα Σμύρνη. Πιέζουν έντονα τον αντίπαλο στις περιοχές Πλάκα - Κεραμεικό - Ψυρρή.

Στη Δραπετσώνα επιθέσεις και αντεπιθέσεις των αντιμαχομένων.

Ανατίναξη από τον ΕΛΑΣ μέρους φυλακών Χατζηκώστα.

Το βράδυ σαμποτέρ του ΕΛΑΣ τοποθετούν δυναμίτη στα θεμέλια του ξενοδοχείου «Μεγάλη Βρετανία» για να το ανατινάξουν. Η επιχείρηση αναβάλλεται λόγω της άφιξης του Τσόρτσιλ την επομένη.

Δευτέρα 25 Δεκεμβρίου:

Το αεροπλάνο που μετέφερε τον Τσόρτσιλ και τον Ιντεν προσγειώθηκε στο αεροδρόμιο Καλαμακίου. Μέσα στο αεροπλάνο έγινε η πρώτη πολύωρη σύσκεψη με τη συμμετοχή των Αλεξάντερ, Μακμίλαν και Λίπερ. Ο στρατάρχης Αλεξάντερ ενημέρωσε τον Τσόρτσιλ ότι «η κατάσταση που ήταν σοβαρή πριν από δεκαπέντε μέρες είναι τώρα πολύ καλύτερη και κάθε κίνδυνος έχει περάσει. Πίσω από τις μονάδες του ΕΛΑΣ υπάρχει ένας σκληρός πυρήνας αντίστασης «δυνατότερος απ' ό,τι είχαμε πιστέψει και θα είναι πολύ δύσκολο να τον εξαλείψουμε». [19]

– Αγγλοι και κυβερνητικοί κάνουν έντονες επιθέσεις στον Πειραιά: Καταλήφθηκε ο ηλεκτρικός σταθμός στο Ν. Φάληρο. Προωθήσεις προς Μοσχάτο - Ρέντη. Σκληρές μάχες στη Δραπετσώνα.

Οι σοβαρές δυνάμεις που μεταφέρουν οι Αγγλοι από το ιταλικό μέτωπο αρχίζουν να φέρνουν απτά αποτελέσματα.

Τρίτη 26 Δεκεμβρίου:

Μεγάλη σύσκεψη το απόγευμα στο υπουργείο Εξωτερικών, υπό την προεδρία του αρχιεπισκόπου Δαμασκηνού. Παρευρίσκονται οι Τσόρτσιλ - Ιντεν, ο Αμερικανός πρεσβευτής Λ. Μακβέι και ο Ρώσος αντισυνταγματάρχης Ποπόφ. Από ελληνικής πλευράς οι **Γ. Παπανδρέου, Θ. Σοφούλης, Ν. Πλαστήρας, Δ. Μάξιμος** και **Καφαντάρης**. Το ΕΑΜ-ΕΛΑΣ εκπροσωπούν οι Σιάντος, Παρισαλίδης, Μάντακας που καταφθάνουν ενώ η σύσκεψη έχει αρχίσει.

Ο Τσόρτσιλ παίρνοντας το λόγο στη σύσκεψη τόνισε ότι τα βρετανικά στρατεύματα έφθασαν στην Ελλάδα «με τη γνώση και τη συγκατάθεση του προέδρου Ρούσβελτ και του στρατάρχη Στάλιν».

Στη διάρκεια της σύσκεψης δεν έγινε δυνατό να βρεθεί συμβιβαστική λύση.

Τετάρτη 27 Δεκεμβρίου:

Οι Αγγλοι και οι κυβερνητικοί πραγματοποιούν «όλο και συστηματικότερες, μαζικότερες, σφοδρότερες επιθέσεις σ' όλα τα μέτωπα. Διείσδυσαν στο Μεταξουργείο. Καταλάβαν Ψυρρή εκτός μικρών θυλάκων αντίστασης. Μάχες στη Δραπετσώνα. Βάλλεται ο ΕΛΑΣ στον Καραβά.

– Νέα πολιτική σύσκεψη των αντιμαχομένων στην Αθήνα δεν καταλήγει και πάλι σε συμβιβασμό.

Αθήνα, Σάββατο 9 Δεκέμβρη 1944. «Έτσι διαχωρισμένος δεν μπορώ... Ακίνητος κοιτάζω το αίμα μου ν' ανάβει σιγανές πυρές...» (Τάκη Σινόπουλου, *Άφθονη μέρα*) [Φωτ. Dmitri Kessel, Ελλάδα του '44, Εκδ. «ΑΜΜΟΣ»]

Ο ΕΛΑΣ «στριμώχνεται», σκληρές μάχες. Προσπάθειες για συμβιβαστική λύση. Ο Τσόρτσιλ στην Αθήνα. Συσκέψεις

Πέμπτη 28 Δεκεμβρίου:

Οι κυβερνητικές δυνάμεις καταλαμβάνουν ολόκληρη την περιοχή του Ψυρρή.

Παρασκευή 29 Δεκεμβρίου:

Αγγλοι και κυβερνητικοί πιέζουν έντονα τις δυνάμεις του ΕΛΑΣ σε Αμπελοκήπους - Γηροκομείο.

Το Α' Σώμα Στρατού αναφέρει στην Κ.Ε. του ΕΛΑΣ τη διάταξη των εναπομεινασών δυνάμεων από Βοτανικό μέχρι Γηροκομείο:

α) Μικτό Απόσπασμα: Μπαρουτάδικο - Ιερά Οδός - Κωνσταντινουπόλεως - ΣΠΑΠ σε βάθος μέχρι Ακαδημία Πλάτωνος: Δύναμη 1.050 άνδρες.

β) 4ο Σύνταγμα: Βάθη - Μεταξουργείο - Ομόνοια: Δύναμη 800 άνδρες.

γ) 3ο Σύνταγμα: Νεάπολη - Φυλακές Αβέρωφ - Λεωφ. Αλεξάνδρας: Δύναμη 700 άνδρες.

δ) Ανεξάρτητο Απόσπασμα: Φυλακές Αβέρωφ - Γηροκομείο: Δύναμη 1.100 άνδρες.

ε) Ορισμένες εφεδρικές δυνάμεις 350 ανδρών και 5ο Σύνταγμα προαστίων 400 ανδρών.

– Στον Πειραιά σφοδρές μάχες στη Δραπετσώνα και συνεχής βομβαρδισμός Καραβά από κυβερνητικούς.

Σάββατο 30 Δεκεμβρίου:

Σφοδρή επίθεση Αγγλων και κυβερνητικών που ξεκίνησε δύο μέρες νωρίτερα κατά Βύρωνα και Καισαριανής στέφεται από επιτυχία. Δυνάμεις του ΕΛΑΣ διέρρευσαν προς Υμηττό. Από εκεί διατάχτηκαν να συμπτυχτούν προς Κορωπί - Λιόπεσι.

Κυριακή 31 Δεκεμβρίου:

Σε αναμονή του νέου χρόνου δεν αναφέρονται σοβαρές μάχες στην Αθήνα και τον Πειραιά.

Δευτέρα 1 Ιανουαρίου 1945:

Προπαρασκευαστικές κινήσεις Αγγλων και κυβερνητικών, μετά την καταλήψη των ανατολικών συνοικιών, να επιτεθούν με κατεύθυνση Γηροκομείο-Αμπελοκήπους, αλλά και προς Καλογρέζα-Νέα Ιωνία.

Καθ' όλη τη διάρκεια της ημέρας πυρά πεζικού, όλμων και πυροβολικού σ' όλη την Αθήνα, από τις κυβερνητικές δυνάμεις.

Τρίτη 2 Ιανουαρίου:

Από το πρωί μεγάλη επίθεση Αγγλων και κυβερνητικών εναντίον ΕΛΑΣ στην περιοχή Αμπελοκήπων-Ψυχικού. Κατέλαβαν το Γηροκομείο. Ο ΕΛΑΣ με αντεπίθεση ανακαταλαμβάνει το Γηροκομείο, που ανακαταλαμβάνεται στη συνέχεια και πάλι από τους Αγγλους.

Νυχτερινές επιθέσεις του ΕΛΑΣ προς το κέντρο της Αθήνας προσκρούουν σε ισχυρή αντίσταση. Μεγάλη επίθεση Αγγλων - κυβερνητικών στις περιοχές Νεάπολης - Εξαρχείων - Χατζηκώστα. Προσπάθεια διείσδυσης μικρών ομάδων του ΕΛΑΣ σε Βύρωνα-Καισαριανή δεν πετυχαίνει, καθώς οι συνοικίες φρουρούνται καλά από τους αντιπάλους τους. Σκληρές μάχες στον Πειραιά. Ο ΕΛΑΣ πιέζεται στη Δραπετσώνα, την Ευγένεια, τον Καραβά.

Τετάρτη 3 Ιανουαρίου:

Πυκνώνουν οι περιπολίες των αγγλικών αεροπλάνων πάνω από τις θέσεις του ΕΛΑΣ. Αγγλοι και κυβερνητικοί μετά την κατάληψη Γηροκομείου - Ψυχικού - Τουρκοβουνίων προέλασαν προς του Γκύζη. Δυνάμεις του ΕΛΑΣ συμπτύχθηκαν προς την Καλογρέζα και άλλες προς τις φυλακές Αβέρωφ - προσφυγικές πολυκατοικίες. Στον Πειραιά εξελίσσεται δραματικά η κατάσταση σε βάρος του ΕΛΑΣ.

Πέμπτη 4 Ιανουαρίου:

Νυχτερινή αντεπίθεση του ΕΛΑΣ για την ανακατάληψη περιοχών προς Ψυχικό - Τουρκοβούνια - Γηροκομείο - Σιρατιωτικό Νοσοκομείο - προσφυγικές πολυκατοικίες - φυλακές Αβέρωφ δεν πέτυχε. Αγγλοι και κυβερνητικοί με τανκς και θωρακισμένα προωθούνται προς όλες τις κατευθύνσεις.

Στον Πειραιά, ηγεσία του ΕΛΑΣ, μετά τη μεγάλη διείσδυση των κυβερνητικών προς την Ιερά Οδό, από το φόβο της περικύκλωσης αποφάσισε την εκκένωση της πόλης και τη σύμπτυξη προς τον Ασπρόπυργο.

Στις 23.50 λίγο πριν από τα μεσάνυχτα, το Α' Σ.Σ. του ΕΛΑΣ διατάσσει τις δυνάμεις του στην Αθήνα να συμπτυχθούν άλλες προς Κουκουβάουνες, άλλες προς Βαρυμπόπη και άλλες προς Μετόχι, βόρεια του Μενιδίου.

Παρασκευή 5 Ιανουαρίου:

Ο ΕΛΑΣ υποχωρεί. Φθάνει στο Μενίδι. Τα αγγλικά αεροπλάνα έχουν τώρα μεγαλύτερη ευχέρεια δράσης στην ανοιχτή ύπαιθρο. Τον μάχιμο ΕΛΑΣ ακολουθούν φίλοι του, που φοβούνται αντίποινα. Ο ΕΛΑΣ προσπαθεί να αναδιατάξει τις δυνάμεις του στη γραμμή Τατόι - Αγιος Μερκούριος - Κακοσάλεσι.

Σάββατο 6 Ιανουαρίου:

Ο ΕΛΑΣ υποχωρεί πιεζόμενος. Απόφαση για ανασυγκρότηση των δυνάμεών του όπισθεν της γραμμής Χασιά - Δεκέλεια - Μπογιάτι.

Κυριακή 7 Ιανουαρίου:

Το απόγευμα ένας εκπρόσωπος του ΕΛΑΣ παρουσιάστηκε στο βρετανικό αρχηγείο, όπου ισχυρίστηκε ότι κατ' αρχάς είχε περάσει στις βρετανικές γραμμές οδηγώντας ένα τρίκυκλο στο οποίο είχε αναρτηθεί λευκή σημαία. Ο απεσταλμένος του ΕΛΑΣ επέδωσε στο βρετανικό αρχηγείο ένα σημείωμα υπογεγραμμένο από τον Γιάννη Ζεύγο, όπου τονιζόταν ότι η Κεντρική Επιτροπή του ΕΛΑΣ ζητούσε «κατάπαυση των εχθροπραξιών και μία συνάντηση για να διευθετηθούν οι λεπτομέρειες».

Οι Βρετανοί διαβεβαίωσαν ότι ο Σκόμπι είναι έτοιμος να δεχθεί τους ηγέτες του ΕΛΑΣ, που θα έχουν πλήρη εξουσιοδότηση για τη διεξαγωγή διαπραγματεύσεων[20]

Δευτέρα - Τετάρτη 8-10 Ιανουαρίου:

Συνεχίζεται βαθμιαία η υποχώρηση δυνάμεων του ΕΛΑΣ πέραν λεκανοπεδίου Αττικής προς Στε-

Ο ΕΛΑΣ αρχίζει να συμπτύσσεται. Δραματική η κατάσταση σε βάρος του. Υποχωρεί και υπογράφει ανακωχή

«Γιατί, για πάντα πια, είσαι πεθαμένος όπως όλοι της Γης οι πεθαμένοι, όπως όλοι οι νεκροί που λησμονούνται.»

ρεά και Εύβοια. Αφιξη στο αρχηγείο του Σκόμπι εκπροσώπων της Κ.Ε. του ΕΛΑΣ.

Πέμπτη 11 Ιανουαρίου:

Υπογράφηκε ανακωχή ανάμεσα στις βρετανικές δυνάμεις και τον ΕΛΑΣ, που επιβάλλει την κατάπαυση των εχθροπραξιών. Τη συμφωνία υπέγραψαν ο Σκόμπι και εκ μέρους της Κ.Ε. του ΕΛΑΣ οι Ζεύγος, Παρτσαλίδης, Μακρίδης και Αθηνέλλης.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

(1) Αρχεία Φόρεϊν Οφις, FO 371/43697, R 19802/G.
(2) Αρχεία Φ.Ο., FO 371/43695, R 17961.
(3) Π. Κανελλόπουλος, Ημερολόγιο 31 Μαρτίου 1942 – 4 Ιανουαρίου 1945, «Κέδρος», Αθήνα, 1977, σ.σ. 699-700.
(4) Σπ. Κωτσάκης (Νέστορας), Δεκέμβρης του 1944 στην Αθήνα, «Σύγχρονη Εποχή», Αθήνα, 1986, σ.σ. 45-51.
(5) Π. Κανελλόπουλος, Ημερολόγιο, σ.σ. 700-701.
(6) Σπ. Κωτσάκης, Δεκέμβρης του 1944, σ.σ. 58-59.
(7) Το ΚΚΕ στον πόλεμο και στην αντίσταση 1940-1945, ΚΚΕ (εσωτ.), Αθήνα, 1974, σελ. 287.
(8) Αρχεία Φ.Ο., FO 371/43736, R 19929/G.
(9) Εγγραφα βρετανικού υπουργείου Στρατιωτικών, PRO, WO 106/5433, Τσόρτσιλ προς Σκόμπι και Σκόμπι προς Τσόρτσιλ, 9.12.44· Φ. Οικονομίδης, Το σύνδρομο του Οδυσσέα, «Ορφέας», 1999, σ.σ. 47-48.
(10) Σπ. Κωτσάκης, Δεκέμβρης του 1944, σελ. 121, 123.
(11) PRO, CAB 21/1912.
(12) Το ΚΚΕ στον πόλεμο, σελ. 288.
(13) Κεντρικά Κομματικά Αρχεία Κ.Κ. Βουλγαρίας (ΣΠΑ)· Δεκέμβρης του '44 (συλλογικό έργο), «Φιλίστωρ», Αθήνα, 1996, εισήγηση Ι. Μπάεφ, σ.σ. 181, 189.
(14) (συλλογικό έργο), Δεκέμβρης του '44, σελ. 181.
(15) Σπ. Κωτσάκης, Δεκέμβρης του 1944, σ.σ. 153-157.
(16) Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας (ΑΣΚΙ), ΤΚ 145, Φ 7/32/256.
(17) Σπ. Κωτσάκης, Δεκέμβρης του 1944, σελ. 158.
(18) Σπ. Κωτσάκης, Δεκέμβρης του 1944, σελ. 196.
(19) Αρχεία Φ.Ο., FO 371/48244, R 226/4/G· Φ. Οικονομίδης, Οι Προστάτες, «Ορφέας», 1991, σ.σ. 357-358.
(20) Αρχεία Φ.Ο., FO 371/48245, R 625. ■

χρονολόγιο

Μάιος

Συμφωνία του Λιβάνου (20)· ο ΕΛΑΣ διαλύει φασιστικές οργανώσεις στην Εδεσσα και Καστοριά (25) Επίθεση των Συμμάχων στην Ιταλία (11)

Ιούνιος

Εκτελούνται στο Λίστομο από στρατεύματα κατοχής 269 πατριώτες (10)· μάχες στις ανατολικές συνοικίες (Καισαριανή, Ζωγράφου, Αμπελόκηποι) της Αθήνας με χιτλερικούς και ταγματασφαλίτες (18)

Η Γαλλική Επιτροπή για την Εθνική Απελευθέρωση γίνεται προσωρινή κυβέρνηση στη Γαλλία (3)· συμμαχική απόβαση στη Νορμανδία (6)· παραίτηση του Μπαντόλιο στην Ιταλία (6)· οι Ρώσοι προελαύνουν προς δυσμάς (20-26)

Ιούλιος

Η μάχη της σοδειάς στο θεσσαλικό κάμπο· μάχη της Αμφισσας (1)· επίθεση του ΕΛΑΣ στην Αμφιλοχία (12)· μάχη της Καλλιθέας (23)

Ρώσοι: από το Μινσκ (3) μέχρι τη Βαρσοβία (30)· συνάντηση Ντε Γκολ και Ρούσβελτ (7)· Γάλλοι μακί εκτελούνται από τα γερμανικά SS (21)

Αύγουστος

Ο Μήτσος Παρτσαλίδης αντικαθιστά τον Θανάση Χατζή στη θέση του γραμματέα του ΕΑΜ (8)· μπλόκο της Κοκκινιάς από Γερμανούς και ταγματασφαλίτες (17)· οι ΕΑΜίτες υπουργοί της κυβέρνησης Παπανδρέου φτάνουν στο Κάιρο (31)

Σύλληψη του Πετέν από τους Γερμανούς (20)· στη διάσκεψη του Ντάμπαρτον Γιουκς οι Τρεις μεγάλοι αποφασίζουν για τη δημιουργία διεθνούς οργανισμού ασφαλείας (21)· οι Ρώσοι μπαίνουν στο Βουκουρέστι (31)

Σεπτέμβριος

Ο ΕΛΑΣ απελευθερώνει τη Νάουσα, την Ελευθερούπολη και την Καβάλα (9-13)· ο ΕΛΑΣ εξοντώνει 1.500 ταγματασφαλίτες στο Μελιγαλά (13)· ο Γ. Παπανδρέου καλεί τον Τσόρτσιλ να παρέμβει στρατιωτικά στην Ελλάδα (22)· συμφωνία της Καζέρτας (26)

Η Φινλανδία διακόπτει τις σχέσεις της με τη Γερμανία (2)· οι Σύμμαχοι απελευθερώνουν τις Βρυξέλλες (3), την Αμβέρσα (4) και τη Λιέγη (6)· οι Ρώσοι μπαίνουν στη Βουλγαρία (6)· ρωσοβουλγαρική ανακωχή (11)· κατάληψη της Σόφιας από τους Ρώσους (15)

Οκτώβριος

Αγγλικά στρατεύματα αποβιβάζονται στην Πάτρα (4)· ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ (12)· ο λαός διαδηλώνει στους δρόμους με σύνθημα ΕΑΜ-Λαοκρατία (12-14)· Αγγλοι στρατιώτες μπαίνουν στην Αθήνα (14-16)· πυροβολισμοί εναντίον του πλήθους από ταγματασφαλίτες, που είναι εγκατεστημένοι στα κεντρικά ξενοδοχεία της Αθήνας (15)· ο πρωθυπουργός Γ. Παπανδρέου φτάνει στην Αθήνα με τη συνοδεία του Βρετανού στρατηγού Σκόμπι (18)· ο ΕΛΑΣ απελευθερώνει το Βόλο και την Καλαμπάκα (19)· νέα κυβέρνηση με την προσθήκη του Σοφούλη, ύστερα από πιέσεις του Βρετανού πρεσβευτή Λίπερ (23)· Η Ουγγαρία εκλιπαρεί ανακωχή από τους Ρώσους (15)· ναζιστικό πραξικόπημα επιχειρείται στη Βουδαπέστη (16)· γενική επιστράτευση στη Γερμανία (18)· απελευθέρωση του Βελιγραδίου από το ρωσικό στρατό (20)· παράδοση του Οαχεν (21)· η Προσωρινή Επιτροπή της Γαλλικής Δημοκρατίας αναγνωρίζεται από τους Συμμάχους (22)· ναυμαχία των Φιλιππίνων (22)

Νοέμβριος

Πλην της Κρήτης ολόκληρη η Ελλάδα έχει απελευθερωθεί (3)· ο Παπανδρέου ανακοινώνει τη διάλυση του ΕΛΑΣ (5)· ο Τσόρτσιλ σε επιστολή του προς τον Ιντεν προϊδεάζει για στρατιωτική επέμβαση στην Ελλάδα (7)· η Ορεινή Ταξιαρχία φτάνει στην Αθήνα (9)· σύσκεψη καπετάνιων στη Λαμία (17)· εορτασμός των 26χρονων του ΚΚΕ στο Σύνταγμα (19)· ο Σκόμπι, δίκην υπερυπουργού, απαιτεί από τους υπουργούς της Αριστεράς Σβώλο και Πορφυρογένη να αποκηρύξουν τη χρήση βίας και τους κάνει αυστηρές «συστάσεις» για την πολιτική τους στην κυβέρνηση (22) Επανεκλογή του Ρούσβελτ στις Ηνωμένες Πολιτείες (9)· συγκρούσεις με τους κομμουνιστές στο Βέλγιο, οι κομμουνιστές υπουργοί φεύγουν από την κυβέρνηση (16)· γαλλική επίθεση στο Μπελφόρ (20)· καταλαμβάνονται η Μιλούζ (21) και το Στρασβούργο (23)· παραιτείται η πολωνική κυβέρνηση που βρίσκεται εξόριστη στο Λονδίνο (24)· ο Μορίς Τορέζ φτάνει στο Παρίσι (28)

Δεκέμβριος

Ο Σκόμπι δηλώνει την πρόθεσή του να διαλύσει βίαια τις δυνάμεις του ΕΛΑΣ (1)· η Ορεινή Ταξιαρχία ακροβολίζεται στις ανατολικές συνοικίες (1)· έκτακτη ολομέλεια της Κεντρικής Επιτροπής του ΕΑΜ προτείνει μέτρα για την επίλυση της κρίσης (1)· παλλαϊκό συλλαλητήριο του ΕΑΜ στο Σύνταγμα απαιτεί την ομαλή εξέλιξη και πορεία του τόπου και την παραδειγματική τιμωρία των δοσίλογων και των Ταγμάτων Ασφαλείας: ακροβολιστές στα κτίρια της οδού Σταδίου στο Σύνταγμα πυροβολούν τους διαδηλωτές σκοτώνοντας 54 άτομα και τραυματίζοντας 70 (3)· επανάληψη του συλλαλλητηρίου: 70 αριστεροί διαδηλωτές πέφτουν νεκροί κοντά στην Ομόνοια (4)· οι Αγγλοι επεμβαίνουν στρατιωτικά υπέρ της κυβέρνησης Παπανδρέου (5)

Οι Βρετανοί, η Θεσσαλονίκη και οι πόθοι του Τίτο

Του ΦΟΙΒΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗ,
δημοσιογράφου - ερευνητή

Η βρετανική επιρροή ήταν έκδηλη στο νεοελληνικό κράτος, στο μεγαλύτερο μέρος της ιστορικής του πορείας, ήδη από το 19ο αιώνα, μέχρι και τα πρώτα χρόνια μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Δεν ήταν διάχυτη μόνο μέσα στον πολιτικό κόσμο ή στους ανακτορικούς κύκλους. Η βρετανική αυτοκρατορία είχε αποκτήσει θαυμαστές και ανάμεσα στο λαό.

Στο συντηρητικό δεξιό χώρο ή τους κύκλους των Φιλελευθέρων είχε υπάρξει μια εξιδανίκευση της Μεγάλης Βρετανίας, ανάλογη με την εξιδανίκευση της Σοβιετικής Ενωσης από την Αριστερά.

Καθώς τον Απρίλιο του '41 ξέσπασε ο ελληνογερμανικός πόλεμος, ο Βρετανός εκπρόσωπος στην Αθήνα **Νίκολας Χάμοντ** παρατήρησε ότι «πλήθη κόσμου είχαν συγκεντρωθεί έξω από τη βρετανική πρεσβεία και τραγουδούσαν το "Ο Θεός σώζοι τη βασίλισσα" και το "Τιπερέρι"».[1]

Η σύγκρουση του Δεκεμβρίου 1944 συνέβαλε στην απομυθοποίηση της βρετανικής πολιτικής, που δεν έπαυε όμως να ασκεί την επιρροή της μεταξύ πολιτών και στρατιωτικών.

Απελευθέρωση Θεσσαλονίκης

Σερβία 1944. Στο νησί Bis της Αδριατικής οι Σέρβοι επαναστάτες συνεδριάζουν σε σπηλιά. Στο κέντρο ο Τίτο.

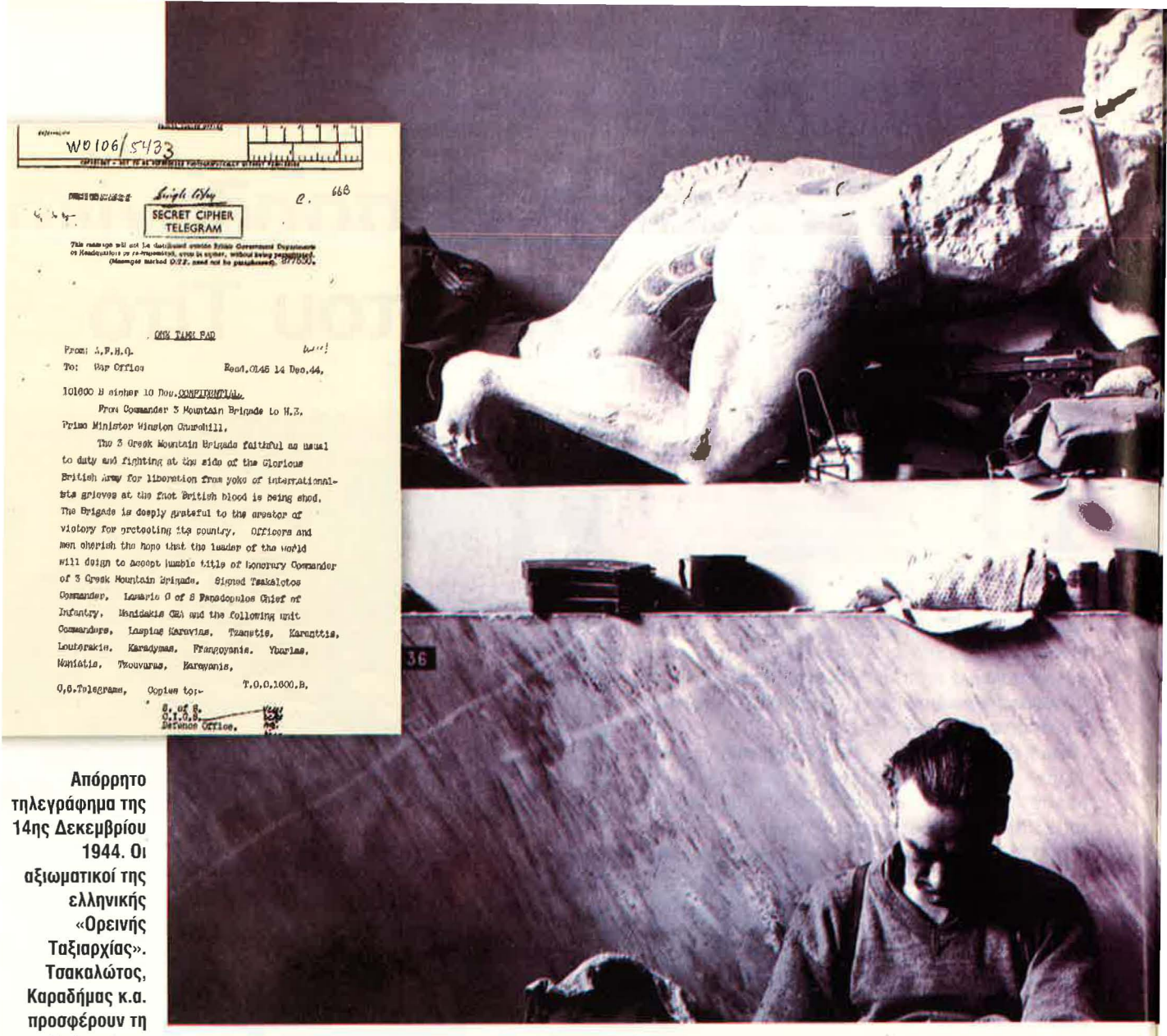
Ενώ οι μάχες στην Αθήνα και τον Πειραιά έχουν ξεσπάσει, ο διοικητής της Τρίτης Ορεινής Ταξιαρχίας **Θρ. Τσακαλώτος**, μαζί με άλλους αξιωματικούς, απέστειλαν μήνυμα προς την «Αυτού Εξοχότητα» Βρετανό πρωθυπουργό **Ουίνστον Τσόρτσιλ**, όπου ανέφεραν:

«Η Τρίτη Ελληνική Ορεινή Ταξιαρχία πιστή ως συνήθως στο καθήκον και μαχόμενη στο πλευρό του Ενδόξου Βρετανικού Στρατού για την απελευθέρωση από το ζυγό των διεθνιστών, θλίβεται βαθιά από το γεγονός ότι χύνεται βρετανικό αίμα.

Η Ταξιαρχία είναι βαθιά ευγνωμονούσα προς το δημιουργό της νίκης για την προστασία της χώρας της. Αξιωματικοί και άνδρες τρέφουν την ελπίδα ότι ο ηγέτης του κόσμου θα ευαρεστηθεί να αποδεχθεί τον ταπεινό τίτλο του επίτιμου διοικητή της Τρίτης Ελληνικής Ορεινής Ταξιαρχίας».[2]

Ο φιλελεύθερος πολιτικός **Παναγιώτης Κανελλόπουλος**, που παρακολουθούσε με αγωνία την εξέγερση της Αριστεράς, χαρακτήρισε την άφιξη των Τσόρτσιλ και Ιντεν στην Αθήνα, στις 25 Δεκεμβρίου 1944, ως «το πιο όμορφο χριστουγεννιάτικο δώ-

Τσακαλώτος προς Τσόρτσιλ: Θλιβόμαστε που χύνεται βρετανικό αίμα. Δεχθείτε τον τίτλο του επίτιμου διοικητή

WO 106/5433

SECRET CIPHER TELEGRAM

668

This message will not be distributed outside Allied Government Departments or Headquarters or re-transmitted, even in cipher, without being paraphrased. (Messages marked O.T.P. need not be paraphrased). SECRET.

ONE TIME PAD

From: A.F.H.Q.

To: War Office Recd.0145 14 Dec.44,

101600 B cipher 10 Dec. CONFIDENTIAL.

From Commander 3 Mountain Brigade to H.E. Prime Minister Winston Churchill.

The 3 Greek Mountain Brigade faithful as usual to duty and fighting at the side of the Glorious British Army for liberation from yoke of internationalists grieves at the fact British blood is being shed. The Brigade is deeply grateful to the creator of victory for protecting its country. Officers and men cherish the hope that the leader of the world will deign to accept humble title of Honorary Commander of 3 Greek Mountain Brigade. Signed Tsakalotos Commander, Lazaris G of S Papadopoulos Chief of Infantry, Manidakis CRA and the following unit Commanders, Lazpias Karavias, Tzanetis, Karuttis, Loutsakis, Karadymas, Frangoyanis. Ybarias, Maniatis, Tsouvaras, Karayannis,

O.G.Telegrams, Copies to:- T.O.O.1600.B.

G. of S.
D.M.O.&I.
Defence Office.

Απόρρητο τηλεγράφημα της 14ης Δεκεμβρίου 1944. Οι αξιωματικοί της ελληνικής «Ορεινής Ταξιαρχίας». Τσακαλώτος, Καραδήμας κ.α. προσφέρουν τη ...διοίκησή της στον Τσόρτσιλ. [Δεξιά] Βρετανοί στρατιώτες στο Μουσείο της Ακρόπολης. (Φωτ. Dmitri Kessel, Ελλάδα του'44, Εκδ. «ΑΜΜΟΣ»

ρο που μπορούσαμε να επιθυμήσουμε».

«Φθάσαμε στο σημείο –έγραψε ο Κανελλόπουλος στο ημερολόγιό του– να προκαλέσουμε τον ερχομό του Τσόρτσιλ στην Αθήνα (σε μια στιγμή που οι επιχειρήσεις στο Λυτικό Μέτωπο είναι κρίσιμες) για να απευθύνει λόγια αλήθειας, σ' εκείνους που δεν έχουν ούτε την ικανότητα ούτε την αλήθεια να νιώσουν ούτε τη θυσία του Τσόρτσιλ να σεβασθούν».[3]

Αλλά ο Βρετανός πρωθυπουργός αγωνιούσε γιατί έβλεπε ότι η μάχη του Δεκέμβρη διακύβευε το γόητρο και την εξιδανικευμένη εικόνα της Βρετανίας απέναντι στη διεθνή κοινή γνώμη.

Από τις πρώτες μέρες της σύγκρουσης στην Αθήνα και τον Πειραιά, ο Τσόρτσιλ ρώτησε εμπιστευτικά του αντιστράτηγο Σκόμπι: «Μήπως υπάρχει κάποια πολιτική δυσκολία με τις στρατιωτικές δυνάμεις;».[4]

Με το βρετανικό στρατό είχαν φτάσει στην Ελλάδα μονάδες Ινδών και Γκούρκας. Ο πρεσβευτής Λίπερ επισήμανε ότι «η προπαγάνδα των ανταρτών προς τις ινδικές δυνάμεις στην Πελοπόννησο τις προτρέπει να εξεγερθούν εναντίον των αφεντικών τους των Βρετανών».[5]

Ο ΕΛΑΣ Αθήνας (Α' Σ.Σ.) μετέδιδε στην ηγεσία του ότι «υπολογιζόμενες δυνάμεις» των αντιπάλων τους «στον Πειραιά, 1.000 περίπου αραπάδες, Αγγλοι και νάνοι».[6]

Εμπιστευτικές πληροφορίες που έφθαναν στη βρετανική ηγεσία έδειχναν ότι είχαν υπάρξει εκδηλώσεις απειθαρχίας και πτώσης του ηθικού, όχι μόνο μεταξύ των Βρετανών στρατιωτών αλλά και των αξιωματικών. Αρκετοί Βρετανοί στρατιώτες δεν είχαν την ψυχική διάθεση να πολεμήσουν το ίδιο καλά εναντίον των μέχρι χθες συμμάχων τους,

Η Βρετανική ηγεσία είχε πληροφορίες για κρούσματα απειθαρχίας-πτώσης ηθικού μεταξύ των στρατιωτών της

Ελλήνων ανταρτών, όπως κατά των Γερμανών.

Στη Θεσσαλονίκη, όπου την εξουσία είχε καταλάβει ο ΕΛΑΣ, παρουσιάστηκε ένα αξιοπρόσεκτο περιστατικό ηττοπάθειας.

Οι βρετανικές δυνάμεις στη Θεσσαλονίκη, με επιμονή της εκεί ηγεσίας του ΕΛΑΣ, είχαν στρατωνισθεί στο Καραμπουρνού, «όπου και τους είχαμε σε ουσιαστικό αποκλεισμό από ξηρά με φρουρούς μας γύρω γύρω στα υψώματα για την «"ασφάλειά" τους», αναφέρει ο **Μάρκος Βαφειάδης**. [7]

Ο Βρετανός γενικός πρόξενος στη Θεσσαλονίκη **Τόμας Ραπ** μετέδωσε στο Φόρεϊν Οφις ότι ο υποσιράτηγος Χόλγουερθι, διοικητής των βρετανικών δυνάμεων στη Θεσσαλονίκη, του εκμυστηρεύτηκε ότι επιθυμούσε «να απαλλαχθεί» των καθηκόντων του, καθώς η καιάσταση φαινόταν να εξελίσσεται ιδιαίτερα απειλητική.

Ο Βρετανός υποσιράτηγος «υπέφερε από αϋπνίες, είχε χάσει την εμπιστοσύνη στον εαυτό του

ΕΛΑΣ: Φυλάξτε τα σύνορα με τη Γιουγκοσλαβία. Ζαχαριάδης (1950): «Ο Τίτο ετοιμαζόταν να καταλάβει την Ελληνική Μακεδονία»

και δεν μπορούσε να λάβει δυναμικές αποφάσεις».

Ο Βρετανός πρόξενος υπέδειξε ότι αν αποφασιζόταν «η ανικατάσταση» του Χόλγουερθι, στη θέση του έπρεπε να φτάσει κάποιος «με πολιτικό υπόβαθρο, καθώς η κατάσταση ήταν εξαιρετικά κρίσιμη και αλλόκοτη».[8]

Η Θεσσαλονίκη βρισκόταν σ' ένα πολύ επικίνδυνο σταυροδρόμι, καθώς ο νέος ηγέτης της γειτονικής Γιουγκοσλαβίας Γιόσιπ Μπροζ Τίτο την εποφθαλμιούσε, ονειρευόμενος να τη συμπεριλάβει σε μια Βαλκανική Ομοσπονδία υπό την ηγεσία του.

Η σχετική ηρεμία που επικράτησε στη Θεσσαλονίκη, κατά τη διάρκεια της σύγκρουσης του Δεκέμβρη, λειτούργησε θετικά για την ασφάλεια των ελληνικών συνόρων.

Ηδη με διαταγή της 3.11.1944 η ηγεσία του ΕΛΑΣ στη Μακεδονία είχε αναθέσει στη ΙΧ και Χ Μεραρχία των ανταρτών τη «διαφύλαξιν, εξασφάλισιν και έλεγχον των συνόρων» με Γιουγκοσλαβία, επισημαίνοντας ότι «η σύνθεσις των τμημάτων να είναι τοιαύτη, ώστε να μην υπάρχει περίπτωσις ενασκήσεως προπαγάνδας υπό των αυτονομιστών Μακεδονίας».

Στην 7η Ολομέλεια της Κ.Ε. του ΚΚΕ (Μάιος 1950) ο Ζαχαριάδης αποκάλυψε ότι «τις μέρες του Δεκέμβρη του 1944, όταν στην Αθήνα και στον Πειραιά ο ΕΛΑΣ πολεμούσε ενάντια στους Εγγλέζους του Σκόμπι, οι Τίτο και Τέμπο ετοίμαζαν γιουγκοσλαβικές μεραρχίες και τα τμήματα του Γκότσε για να καταλάβουν την Ελληνική Μακεδονία μαζί με τη Θεσσαλονίκη, όπου τότε κυριαρχούσε ο ΕΛΑΣ».[9]

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

(1) N. Hammond, Με τους αντάρτες 1943-44, «Ελληνική Ευρωεκδοτική», ΧΧ, σελ. 12
(2) PRO, WO 106/5433, ελήφθη στις 14.12.1944 στο βρετανικό υπουργείο Στρατιωτικών.
(3) Π. Κανελλόπουλος, Ημερολόγιο 31.3.1942 - 4.1.1945, «Κέδρος», 1977, σ.σ. 725-726, 729-730.
(4) PRO, WO 106/5433 Τσόρτσιλ προς Σκόμπι, κρυπτογραφικό και άκρως απόρρητο, 9.12.1944
(5) Αρχεία Φ.Ο., FO 371/43736, R 20399/745/19, 9.12.1944.
(6) Α' Σ. Στρατού (ΕΛΑΣ) Επιτ. Γραφ., αρ. ΑΠ169, Δελτίον της 15ης ώρας 14.12.1944 (Σπ. Κωτσάκης, Δεκέμβρης του 1944 στην Αθήνα, «Σύγχρονη Εποχή», 1986, σελ. 145).
(7) Μ. Βαφειάδης, Απομνημονεύματα, τόμ. 2, «Νέα Σύνορα», 1985, σελ. 230.
(8) PRO, WO 106/5433, Ραπ προς Φ. Οφις, 9.12.1944.
(9) Ν. Ζαχαριάδης, Μερικά Ζητήματα από την κατάσταση και την κομματική ζωή, εκδ. Κ.Ε. του ΚΚΕ, 1950, σελ. 8. ■

Γεώργιος Παπανδρέου
(1888-1968)

Το Σεπτέμβριο του 1944 ο «Γέρος της Δημοκρατίας» τέθηκε επικεφαλής της εξόριστης «κυβερνήσεως Εθνικής Ενότητος». Ηδη από τον Αύγουστο του 1944 ο Γ. Παπανδρέου είχε θέσει προσωπικώς στον Τσόρτσιλ, στη συνάντησή τους στη Ρώμη, το ζήτημα του αφοπλισμού του ΕΛΑΣ και του ΕΔΕΣ, της βρετανικής στρατιωτικής βοήθειας και της δημιουργίας κυβερνητικού στρατού. Λίγο μετά την απελευθέρωση, ο Παπανδρέου, σε συνεργασία με το στρατηγό Σκόμπι, ορίζει την 30ή Νοεμβρίου ως ημέρα αποστράτευσης. Αμέσως βρίσκεται στο επίκεντρο μιας σοβαρής διαμάχης ανάμεσα στο ΕΑΜ -που αρνείται τον αφοπλισμό- και την κυβέρνηση, που είχε αποτέλεσμα την παραίτηση των υπουργών του ΕΑΜ και την αιματηρή διαδήλωση της 4ης Δεκεμβρίου. Μετά τα γεγονότα του Δεκέμβρη ο Παπανδρέου παραιτείται και την πρωθυπουργία αναλαμβάνει ο Νικόλαος Πλαστήρας.

Ουίνστον Τσόρτσιλ
(1874-1965)

Ο Τσόρτσιλ χειρίστηκε προσωπικά το ζήτημα της αγγλικής στρατιωτικής επέμβασης στην Ελλάδα και του αφοπλισμού του ΕΛΑΣ. Προωθώντας μέσω του στρατηγού Σκόμπι μια αμετακίνητη θέση πάνω στο ζήτημα αυτό, ο Τσόρτσιλ αποφάσισε μετά τα γεγονότα της 4ης Δεκεμβρίου την επέμβαση, επισκεπτόμενος μάλιστα και ο ίδιος την Αθήνα τα Χριστούγεννα του '44. Η σύσκεψη με τους αρχηγούς των κομμάτων που έγινε στο υπουργείο Εξωτερικών κατέληξε σε πλήρη αποτυχία, καθώς η αντιπροσωπεία του ΚΚΕ δεν συμφώνησε με τις προτάσεις του, πιστεύοντας ίσως πως η σκληρή κριτική της αντιπολίτευσης στην Αγγλία θα έκαμπτε εν τέλει τον Τσόρτσιλ. Στις 28 Δεκεμβρίου ο Τσόρτσιλ επανήλθε στο Λονδίνο, προωθώντας τη λύση της αντιβασιλείας Δαμασκηνού και της ενίσχυσης των βρετανικών δυνάμεων στην Ελλάδα, που είχαν αποτέλεσμα τη συνθηκολόγηση του ΕΑΜ και τη συμφωνία της Βάρκιζας.

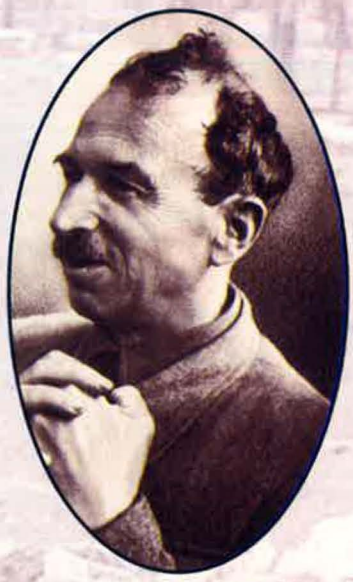
Αρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός
(1890-1949)

Καταγόμενος από τη Δόρβιτσα Ναυπακτίας, ο κατά κόσμον Δημήτριος Παπανδρέου, σπούδασε νομικά και θεολογία στην Αθήνα και το 1917 χειροτονήθηκε διάκονος. Το 1922 εξελέγη μητροπολίτης Κορινθίας και το 1941 -μετά την άρνηση του Αρχιεπισκόπου Χρύσανθου να ορκίσει την κυβέρνηση Τσολάκογλου- έγινε Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος. Μετά τα γεγονότα του Δεκεμβρίου επελέγη από τους Αγγλους και την ελληνική κυβέρνηση -και με τη σύμφωνη γνώμη του Γεωργίου Β΄- για τη θέση του αντιβασιλέως. Η επιλογή της αντιβασιλείας Δαμασκηνού έγινε κυρίως για να εξασφαλιστεί η επάνοδος του Γεωργίου κατόπιν δημοψηφίσματος και για να εκτονωθούν προς στιγμήν οι έντονες αντιρρήσεις του ΕΑΜ και του ΚΚΕ. Εισηγήθηκε τη διενέργεια των εκλογών του 1946, πριν από το δημοψήφισμα για την επάνοδο του Γεωργίου. Πέθανε από ανακοπή καρδιάς στις 21 Μαΐου 1949.

Ρόναλντ Μακένζι Σκόμπι
(1893-1969)

Αγγλος στρατιωτικός. Πολέμησε ως λοχαγός στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και έφτασε μέχρι το βαθμό του υποστρατήγου με το τέλος του Β΄. Ηταν διοικητής Μάλτας το 1942 και πήρε μέρος στις επιχειρήσεις στη Μέση Ανατολή. Το 1944 του ανατίθεται η αρχηγία των βρετανικών στρατιωτικών δυνάμεων, που έχουν κληθεί να επέμβουν στην Ελλάδα και να επιβάλουν την υλοποίηση των αποφάσεων της πρώτης μεταπολεμικής κυβέρνησης και του Τσόρτσιλ. Ο Σκόμπι, έχοντας σημαντική βοήθεια από την αγγλική αεροπορία και διαθέτοντας σαφή υπεροπλία, κατάφερε να υπερισχύσει του ΕΛΑΣ στη μάχη της Αθήνας και να καθορίσει έτσι την πολιτική τύχη της μεταπολεμικής Ελλάδας.

Γιώργος Σιάντος
(1890-1947)

Ο γραμματέας του ΚΚΕ κατά τα Δεκεμβριανά. Είχε προηγουμένως υιοθετήσει, μετά τις συμφωνίες του Λιβάνου και της Καζέρτας, τη συμμετοχή του ΕΑΜ σε μια κυβέρνηση εθνικής ενότητας υπό τον Παπανδρέου, αλλά όταν τέθηκε το ζήτημα του αφοπλισμού, το Νοέμβριο του 1944, δεν κατάφερε να χαράξει μια συνεπή τακτική, παλινωδώντας μεταξύ της αποδοχής και της άρνησης των προτάσεων Παπανδρέου. Ο Σιάντος δεν εξετίμησε επίσης επιτυχώς τις προθέσεις και τις δυνατότητες της αγγλικής πολιτικής, με αποτέλεσμα να απορρίψει τις προτάσεις Τσόρτσιλ, να επιλέξει τη συνέχιση της σύγκρουσης και τελικώς να αποδεχθεί τη συμφωνία της Βάρκιζας.

Στέφανος Σαράφης
(1890-1957)

Στρατηγός, γεννημένος στα Τρίκαλα. Συμμετείχε στο κίνημα του 1935 και εκτοπίστηκε από τη δικτατορία Μεταξά το 1936. Το 1943 προσχώρησε στο ΕΑΜ και ανέλαβε την αρχηγία του ΕΛΑΣ. Ο Σαράφης εκπροσώπησε τον ΕΛΑΣ στην, πολύ κρίσιμη για το ζήτημα του αφοπλισμού και τον έλεγχο των ένοπλων αντιστασιακών ομάδων, συνδιάσκεψη της Καζέρτας, στις 26 Σεπτεμβρίου 1944. Στη συνδιάσκεψη αυτή ο Σαράφης, παρά τις αρχικές επιφυλάξεις του Ζεύγου, δέχτηκε την αποστολή του στρατηγού Σκόμπι, η οποία επέτυχε την καθήλωση των δυνάμεων του ΕΛΑΣ έξω από την Αθήνα. Η καθήλωση αυτή επηρέασε καθοριστικά την έκβαση της μάχης της Αθήνας, το Δεκέμβριο του 1944. Ο Στέφανος Σαράφης εξελέγη βουλευτής της ΕΔΑ το 1956 και τον επόμενο χρόνο σκοτώθηκε σε τροχαίο, από αυτοκίνητο που οδηγούσε Αμερικανός στρατιωτικός.

Τα Δεκεμβριανά σε Ιθάκη και Κεφαλονιά

12 Οκτωβρίου 1944. Η γιορτή της απελευθέρωσης

Του ΣΠΥΡΟΥ Δ. ΛΟΥΚΑΤΟΥ, δρα ιστορικού

Χαρακτηριστικά γνωρίσματα της κατάστασης, όπως είχε διαμορφωθεί στην Κεφαλονιά-Ιθάκη, πριν και μετά την έναρξη των Δεκεμβριανών στην Αθήνα –στα άλλα Επτάνησα, όσο γνωρίζω, δεν σημειώθηκαν επικίνδυνες καταστάσεις, εκτός από επιχειρήσεις του ΕΛΑΣ στη Λευκάδα στις 21 Δεκεμβρίου 1944 για την επανεγκαίασιαση στο νησί των ΕΑΜικών οργανώσεων, το οποίο, παρά τη συμφωνία της Καζέρτας, είχε καταληφθεί από δυνάμεις του ΕΔΕΣ- και γεγονότα που κυοφορούσαν αδιαμφισβήτητα αιματηρές συγκρούσεις ήσαν:

Το φτάσιμο στην Κεφαλονιά του Αγγλου ταγματάρχη Hutchison με τον υπουργό Ιονίων Νήσων Λέοντα Μακκά, στις αρχές Οκτωβρίου 1944 και σε συνέχεια άλλων Αγγλων συνδέσμων, μάλιστα του ταγματάρχη Ρούσελ στα τέλη Νοεμβρίου 1944 με στόχο την άλωση της Κεφαλονιάς-Ιθράκης με κυρίαρχες, τότε, τις ΕΑΜικές οργανώσεις και εγκατεστημένες τις ΕΑΜικές αρχές, με αίτημα, κοντά στα άλλα, την παράδοση των ιταλικών οχυρωμάτων και των γερμανικών πολεμικών εφοδίων.

Η ανασύσταση, χάρις σ' αυτή την παρουσία, ισχυρών θυλάκων της Πατριωτικής (καιά το λαό Προδοτικής) Οργάνωσης Κεφαλονιάς, ΠΟΚ, της Τεταρταυγουστιανής και φιλοαγγλικής συντήρησης και η συσπείρωσή τους σε αντιΕΑΜικό μέτωπο καθοδηγούμενο από την αγγλική αποστολή· η επανασυγκρότηση ένοπλου τμήματος της δωσίλογης ΠΟΚ με τον «φίρερ» **Ζήσιμο Κουτροκόη**, τη διάλυση του οποίου πέτυχε η Εθνική Πολιτοφυλακή στις 19 Νοέμβρη 1944 μετά αιματηρή σύγκρουση· η δημιουργία νομιμοφανών οργανώσεων, της Βασιλικής Οργάνωσης Νέων Αργοσιολίου, ΒΟΝΑ, και της Σοσιαλιστικής Δημοκρατικής Οργάνωσης Κεφαλονιάς, ΣΔΟΚ, κηδεμονευόμενων από το αντιΕΑΜικό μέτωπο· η εντατικοποίηση δραστηριοτήτων τους μετά την έναρξη των Δεκεμβριανών και με αίτημα όλου του Μετώπου τη γρηγορότερη αποστολή στο νησί βρετανικών στρατευμάτων.

Ολα αυτά προμήνυαν ασφαλέσταια αιματηρή σύρραξη στα δύο νησιά και με βάση αυτό το προμήνυμα η Ε.Π. με διοικητή τον εθνοσύμβουλο Φώτη Σγούρο και με σύμφωνη γνώμη του ΕΛΑΣ προέβη σε προληπτικές συλλήψεις δωσιλόγων και αντιδρασικών στο τέλος του πρώτου δεκαήμερου του Δεκεμβρίου 1944, ενώ ταυτόχρονα οι ΕΑΜικές οργανώσεις με την πλειοψηφία του λαού προέβαιναν σε κινητοποιήσεις, ψηφίσματα και τηλεγραφήματα διαμαρτυρίας και συμπαράστασης στον αθηναϊκό λαό.

Πρωταρχικά πραγματοποιήθηκε η σύλληψη των Αγγλων συνδέσμων και η ασφαλής αποστολή τους στον ΕΛΑΣ στη Δυτική Στερεά. Επακολούθησαν συλλήψεις δωσίλογων και άλλων της αντίδρασης και συντήρησης, από τους οποίους μέρος απελευθερώθηκε αμέσως, μέρος φυλακίστηκε για να απελευθερωθεί σταδιακά και το μεγαλύτερο μέρος, και το πλέον επικίνδυνο, μεταφέρθηκε στη μονή Τατάρνας στην Ευρυτανία.

Το μέτρο των συλλήψεων και παρά τα μερικά αναπόφευκτα λάθη, μέσα στις δοσμένες συνθήκες, ήταν μέτρο προληπτικό και επιβαλλόμενο προς αποτροπή της μεθοδευμένης από τους Αγγλους συνδέσμους και τους εγχώριους συνεργάτες τους επέκτασης της αιματοχυσίας από την Αθήνα και στα δύο νησιά. Σε τελευταία ανάλυση αυτό το μέτρο πάρθηκε ως το σχετικά έλασσον, για να εξασφαλιστεί το αναγκαίον μείζον. Το έλασσον ήσαν οι συλλήψεις των εμφυλιοπολεμικών και το μείζον, η αποφυγή και στην Κεφαλονιά-Ιθάκη της αιματοχυσίας που γνώριζε ο αθηναϊκός λαός. ■

«Ας σκεφτούμε τι θα γινόταν αν επικρατούσαν»

Του ΜΙΛΤΙΑΔΗ Α. ΕΒΕΡΤ, βουλευτή, τέως προέδρου της Ν.Δ.

Από την Ιστορία οφείλουμε να διδασκόμαστε μαθήματα προς μίμηση και προς αποφυγή. Και ασφαλώς τα γεγονότα των Δεκεμβριανών είναι μάθημα προς αποφυγή, ανεξάρτητα ποιοι τελικά φέρουν την ευθύνη.

Οταν εκλέχθηκα δήμαρχος Αθηναίων έδωσα έμφαση στην αναγκαιότητα της εθνικής συμφιλίωσης και το Δημοτικό Συμβούλιο, ύστερα από πρότασή μου, πήρε την απόφαση να στηθεί το γλυπτό της Εθνικής Συμφιλίωσης, που τοποθετήθηκε στην πλατεία Κλαυθμώνος και το οποίο συμβολίζει ένα δεξιό, έναν κεντρώο και έναν αριστερό να αγκαλιάζονται. Αυτό άλλωστε ήταν και το όλο πνεύμα της δημιουργίας του πρώτου μη κρατικού ραδιοφωνικού σταθμού «Αθήνα 98,4».

Το γλυπτό Εθνικής Συμφιλίωσης που έστησε στην Κλαυθμώνος ο Μ. Έβερτ

Με πολλή περίσκεψη, συνεπώς, θα αναφερθώ σ' αυτήν την περίοδο.

Γεννήθηκα το 1939 και δεν μπορώ να έχω άμεση αντίληψη των Δεκεμβριανών. Ηταν όμως φυσικό να διαβάσω βιβλία, στοιχεία και μαρτυρίες που αναφέρονται στην περίοδο αυτή. Και με βοήθημα αυτά θα σας περιγράφω πώς εκτυλίχθηκαν τα γεγονότα.

Την Παρασκευή, **1η Δεκεμβρίου 1944**, η κυβέρνηση **Γεωργίου Παπανδρέου** εξέδωσε απόφαση, στην οποία ρητά αναφερόταν: «Η Εθνική Πολιτοφυλακή θα παραδώσει υπηρεσίαν και όπλα, πυρομαχικά και άλλο τυχόν υπάρχοντα οπλισμόν».

Το Σάββατο **2 Δεκεμβρίου** το πρωί, το ΕΑΜ ζήτησε από την κυβέρνηση την άδεια για να πραγματοποιήσει συλλαλητήριο. Η άδεια δόθηκε.

Το απόγευμα της ίδιας ημέρας η διοίκηση του ΕΑΜ αποφάσισε να γίνει γενική απεργία. Να μην παραδοθεί ο οπλισμός του ΕΑΜ. Και να ανασυγκροτηθεί η Κεντρική Επιτροπή του ΕΛΑΣ. Κατόπιν τούτων, η κυβέρνηση Γεωργίου Παπανδρέου εξέδωσε νέα απόφαση, με την οποία απαγορευόταν η πραγματοποίηση του συλλαλητηρίου.

Ο **Παναγιώτης Κανελλόπουλος** στο βιβλίο του «Ημερολόγιο», σελίδες 702 - 703, αναφέρει: «Τη νύκτα (2α προς 3η Δεκεμβρίου) ανοίχτηκαν τρύπες για πολυβολεία στην οδό Κοραή, όπου είναι τα κεντρικά του ΕΑΜ».

Το πρωί της Κυριακής, **3 Δεκεμβρίου**, στο κύριο άρθρο του «Ριζοσπάστη» αναφέρεται: «Τώρα το λόγο έχουν οι μπαρουτοκαπνισμένοι μαχητές του ΕΛΑΣ, που τους ζητούν να παραδώσουν τα τιμημένα και μπαρουτοκαπνισμένα σε μάχες όπλα τους».

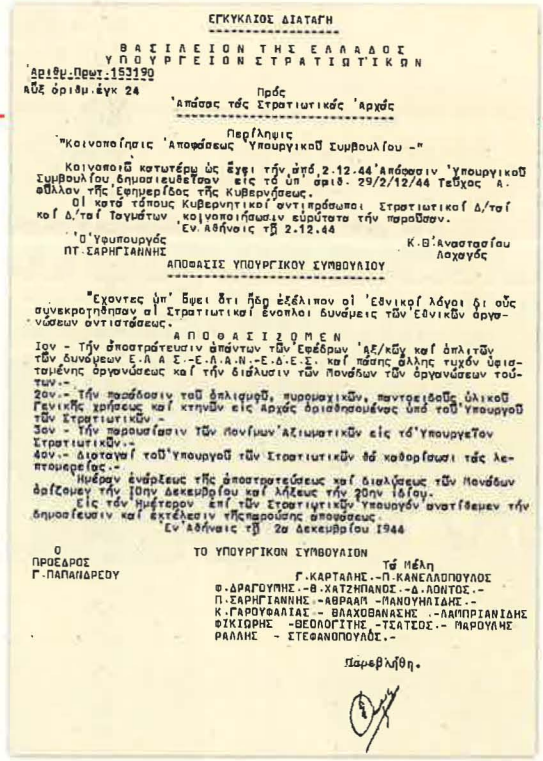
Αλλά χαρακτηριστικότερη όλων είναι η περιγραφή των γεγονότων που έκανε στις 7 Δεκεμβρίου ο τότε πρωθυπουργός Γεώργιος Παπανδρέου: «Ο ΕΛΑΣ εις τας επαρχίας ήρχισε να αφοπλίζη την Εθνοφυλακή, την οποία είχωμεν οργανώσει κατόπιν κοινής συμφωνίας. Η κυβέρνησις αντελήφθη ότι το συλλαλητήριον δεν εγίνετο διά να εκφράση πολιτικάς γνώμας, οπότε ώφειλεν να παράσχη την άδειαν. Εγίνετο ως απαρχή της επαναστατικής δράσεως και δι' αυτό το απηγόρευσεν. Η εξέλιξις απέδειξεν ότι είχωμεν δίκαιον, διότι, παρά την απαγόρευσιν της κυβερνήσεως, έλαβεν χώραν και ήτο ένοπλον, ήρχισεν με επίθεσιν κατά της οικίας μου, όπου έρριψαν χειροβομβίδας και ετραυμάτισαν ένα φρουρόν ασυφύλακαν. Επίσης εις την Πλατεία Συντάγματος επετέθησαν εναντίον της Ασυνομίας, αφόπλισαν ασυφύλακας, τους επήραν αυτόματα όπλα, και εκινδύνευαν οι ασυφύλακες να αφοπλιστούν. Εφονεύθη και εις αρχιφύλακας. Τότε ηναγκάσθησαν να αμυνθούν. Και αυτό υπήρξεν η αρχή. Ηκολούθησαν η δευτέρα και η τρίτη ημέρα της επαναστατικής δράσεως. Κατέλαβον αστυνομικά τμήματα και εφόνευσαν αστυφύλακας, και τους τραυματίας αιχμαλώτους τους έσφαξαν. Επίσης εις οικίας πολιτών έκαμαν σφαγάς και αρπαγάς ατόμων».

Ετσι περιγράφει το ξεκίνημα των Δεκεμβριανών ο τότε πρωθυπουργός Γεώργιος Παπανδρέου.

Τα γεγονότα αυτά θα τα κρίνει η Ιστορία. Εμείς σήμερα με ψυχραιμία μπορούμε να κρίνουμε τι θα είχε συμβεί στην Ελλάδα εάν τελικά επικρατούσε ο κομμουνισμός.

Τώρα που ζήσαμε την κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων και την κατάσταση που επικράτησε για πολλά χρόνια σε γειτονικές μας χώρες, όπως η Βουλγαρία, η Ρουμανία, η Αλβανία, η Ανατολική Γερμανία, η Τσεχοσλοβακία, η Πολωνία και η Ουγγαρία, μπορούμε να κρίνουμε πού θα βρισκόταν η πατρίδα μας εάν επικρατούσε ο κομμουνισμός. ■

Ο Κορμοράνος του Κόλπου «έπαιξε» και το '44

ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ ΔΙΑΤΑΓΗ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΩΝ

Αριθμ. Πρωτ. 153190
Αΰξ όριθμ. έγκ 24

Πρός
Άπάσας τάς Στρατιωτικάς Άρχάς

Περίληψις
"Κοινοποίησις Άποφάσεως Ύπουργικοῦ Συμβουλίου -"

Κοινοποιῶ κατωτέρω ὡς ἔχει τήν ἀπό 2.12.44 Ἀπόφασιν Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου δημοσιευθεῖσαν εἰς τό ὑπ' ἀριθ. 29/2/12/44 Τεῦχος Α. φύλλον τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως.
Οἱ κατά τόπους Κυβερνητικοί ἀντιπρόσωποι Στρατιωτικοί Δ/τσί καί Δ/τσί Ἀσφαλείας θά μεριμνήσουν διά τήν ἐφαρμογήν τῶν ἐν λόγω διατάξεων.
Ἐν Ἀθήναις τῇ 2.12.44

Ὁ Ὑφυπουργός
ΠΤ. ΣΑΡΗΓΙΑΝΝΗΣ

Κ. Θ. Ἀναστασίου
Λοχαγός

ΑΠΟΦΑΣΙΣ ΥΠΟΥΡΓΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ

Ἔχοντες ὑπ' ὄψει ὅτι ἦδη ἐξέλιπον οἱ λόγοι δι οὓς συνεκροτήθησαν αἱ Στρατιωτικαί Ἐνοπλοι Δυνάμεις τῶν Ἐθνικῶν ὀργανώσεων ἀντιστάσεως.

ΑΠΟΦΑΣΙΖΟΜΕΝ

Ἰον - Τήν ἀποστράτευσιν ἁπάντων τῶν Ἐφέδρων Ἀξ/κῶν καί ὁπλιτῶν τῶν δυνάμεων Ε.Λ.Α.Σ.-Ε.Λ.Α.Ν.-Ε.Δ.Ε.Σ. καί πάσης ἄλλης τυχόν ὑφισταμένης ὀργανώσεως καί τήν διάλυσιν τῶν Μονάδων τῶν ὀργανώσεων τούτων.-
2ον.- Τήν παράδοσιν τοῦ ὁπλισμοῦ, πυρομαχικῶν, πάντοιεδῶς ὑλικοῦ Γενικῆς χρήσεως καί κτηνῶν εἰς Ἀρχάς ὁριοθετουμένας ὑπό τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν.-
3ον - Τήν παρουσίασιν τῶν Μονίμων Ἀξιωματικῶν εἰς τό Ὑπουργεῖον Στρατιωτικῶν.-
4ον.- Διαταγαί τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν θά καθορίσωσι τάς λεπτομερείας.-
Ἡμέραν ἐνάρξεως τῆς ἀποστρατεύσεως καί διαλύσεως τῶν Μονάδων ὁρίζομεν τήν 10ην Δεκεμβρίου καί λήξεως τήν 20ήν ἰδίου.
Εἰς τόν Ἡμέτερον ἐπί τῶν Στρατιωτικῶν Ὑπουργόν ἀνατίθεμεν τήν δημοσίευσιν καί ἐκτέλεσιν τῆς παρούσης ἀποφάσεως.
Ἐν Ἀθήναις τῇ 2α Δεκεμβρίου 1944

Ο ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΙΚΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ
ΠΡΟΕΔΡΟΣ Τά Μέλη
Γ. ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ Γ. ΚΑΡΤΑΛΗΣ.-Π. ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΣ
Φ. ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ.-Θ. ΧΑΤΖΗΠΑΝΟΣ.-Δ. ΛΟΝΤΟΣ.-
Π. ΣΑΡΗΓΙΑΝΝΗΣ.-ΑΘΡΑΑΜ.-ΜΑΝΟΥΗΛΙΔΗΣ.-
Κ. ΓΑΡΟΥΦΑΛΙΑΣ.- ΒΛΑΧΟΒΑΝΑΣΗΣ.-ΛΑΜΠΡΙΑΝΙΔΗΣ
ΦΙΚΙΩΡΗΣ -ΘΕΟΛΟΓΙΤΗΣ.-ΤΣΑΤΣΟΣ.- ΜΑΡΟΥΛΗΣ
ΡΑΛΛΗΣ - ΣΤΕΦΑΝΟΠΟΥΛΟΣ.-

Παρεβλήθη.

[Πάνω] Η επίσημη απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου για την αποστράτευση των δυνάμεων του ΕΛΑΣ, ΕΛΑΝ, ΕΔΕΣ με ημερομηνία 2 Δεκεμβρίου 1944

Του ΦΟΙΒΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗ,
δημοσιογράφου-ερευνητή

Ο Κλάδος Ψυχολογικού Πολέμου (Psychological Warfare Branch) των συμμαχικών δυνάμεων στο Λυτικό Μέτωπο είχε «αγγλοαμερικανική», κατά κύριο λόγο, σύνθεση, «με εξαίρεση την Ελλάδα», όπου οι Αμερικανοί δεν δέχτηκαν να συμμετάσχουν και «η ευθύνη» ανελήφθη «ολοκληρωτικά» από τους Βρετανούς.

Το βρετανικό PWE (Υπηρεσία Πολιτικού Πολέμου) ανέλαβε «κατ' αποκλειστικότητα» να οργανώσει «την αποστολή ομάδας Πολιτικού Πολέμου στην Ελλάδα» (PWE - Greece), που τη συνέθεσαν τρία ξεχωριστά τμήματα, ένα στην κυρίως Ελλάδα, ένα στο γενικό αρχηγείο των συμμαχικών δυνάμεων -AFHQ- και ένα στη Μέση Ανατολή). Η Υπηρεσία Πολιτικού Πολέμου για την Ελλάδα τέθηκε «σαν σύνολο» υπό τη διεύθυνση του **Ραλφ Μάρεϊ**, που δεν πρέπει να είναι άλλος από τον καιοπινό πρεσβευτή της Βρετανίας στην Αθήνα, στην κρίσιμη δεκαετία του '60.

Στην Ελλάδα, το PWE θα διευθυνόταν από το Βρετανό συνταγματάρχη **Τζόνστον** (Johnstone), που θα λειτουργούσε ως αναπληρωτής του Μάρεϊ.

Στις αρχές Σεπτεμβρίου 1944, το PWE παρατήρησε ότι «με απόφαση της αμερικανικής κυβέρνησης» δεν θα υπήρχε «συμμετοχή» των ΗΠΑ «σε οποιαδήποτε στρατιωτική επιχείρηση στην Ελλάδα» και κατά συνέπεια ούτε στην εκεί «αποστολή μας Πολιτικού Πολέμου»....

...Το κλιμάκιο της βρετανικής υπηρεσίας Πολιτικού Πολέμου που στάλθηκε στην Ελλάδα, «μετονομάστηκε» σε «Συμμαχική Ενημερωτική Υπηρεσία» ή «Συμμαχική Υπηρεσία Πληροφοριών» (AIS - Allied Information Service). «Το πρώτο προσωπικό» της AIS έφτασε διά θαλάσσης μαζί με τις πρώτες βρετανικές δυνάμεις που αποβιβάστηκαν στην Ελλάδα στις 16 Οκτωβρίου 1944. Η AIS ανέλαβε καθήκοντα στο αρχηγείο του στρατηγού Σκόμπι, στο 3ο Σώμα του βρετανικού στρατού «για τον έλεγχο και την καθοδήγηση της κοινής γνώμης στην Ελλάδα»[1].

Οι αξιωματικοί Ψυχολογικού Πολέμου θα συνδέονταν «με τη βρετανική πρεσβεία» στην Αθήνα «για πολιτικά θέματα» και θα υπάγονταν στον Κλάδο Ψυχολογικού Πολέμου (PWB) του γενικού αρχηγείου των Συμμάχων. Ανάλογα με την ειδικότητά τους, θα ασχολούνταν με τη συλλογή πληροφοριών «για την ελληνική εσωτερική πολιτική» ή θα ήταν αξιωματικοί ειδήσεων, παρακολούθησης εκπομπών ραδιοφώνου, εκδόσεων και προπαγάνδας κ.ά. Στο αρχηγείο της Θεσσαλονίκης το σχετικό γραφείο θα ήταν υπεύθυνο «για το συντονισμό του Ψυχολογικού Πολέμου στη βόρεια Ελλάδα με ειδική αναφορά στα ελληνοβουλγαρικά και ελληνογιουγκοσλαβικά προβλήματα»[2].

Την επομένη της άφιξής του στην Ελλάδα, το τμήμα της AIS εξέδωσε το πρώτο ημερήσιο ενημερωτικό φυλλάδιό της και πολύ σύντομα άρχισε να συνεργάζεται με την ελληνική κυβέρνηση, και με τη βοήθεια του υπουργείου Πληροφοριών ήλθε «σε επαφή με τον Τύπο, τους υπεύθυνους του ραδιοφώνου», όπως «και με το συνδικάτο των ιδιοκτητών κινηματογράφων».

Στις 6 Απριλίου 1945, η AIS με σχετική απόφαση «άλλαξε όνομα» και αποκαλούνταν επίσημα πλέον AGIS (Αγγλοελληνική Ενημερωτική Υπηρεσία ή Αγγλοελληνική Υπηρεσία Πληροφοριών)[3].

Κατά το αρχικό στάδιο της παρουσίας της AIS

στην Ελλάδα, δίπλα στον Σκόμπι, τα σημαντικά καθήκοντα που ανέλαβε ήταν «να δράσει ως διερμηνευτής των ενεργειών και προθέσεων της βρετανικής πολιτικής στην Ελλάδα», «να διατηρήσει την ελληνική κοινή γνώμη καλά πληροφορημένη και φιλικά προσκείμενη στους Βρετανούς», «να αποκατασήσει την επιρροή και να ενημερώνει τον ελληνικό Τύπο και το ραδιόφωνο». Οταν, όμως, άρχισε «η περίοδος του εμφυλίου πολέμου», το Δεκέμβρη του 1944, ανέλαβε το πρόσθετο καθήκον «να καθοδηγήσει τον Ψυχολογικό Πόλεμο εναντίον του εχθρού», ενισχύοντας έτσι την καθαρώς στρατιωτική προσπάθεια των βρετανικών δυνάμεων. ...

...Κατά το πρώτο διάστημα των συγκρούσεων του Δεκέμβρη, ο πρεσβευτής **Λίπερ** ήταν οργισμένος με τις ανταποκρίσεις των περισσότερων συμπαιριωτών του δημοσιογράφων από την Αθήνα.

Ο Βρετανός υπουργός **Μακμίλαν**, που έχει ήδη φτάσει στην εξεγερμένη Αθήνα, τηλεγράφησε στην κυβέρνησή του ότι «πλάι στους εξτρεμιστές του ΕΛΑΣ, οι διεστραμμένοι διανοούμενοι», της έντυπης δημοσιογραφίας, «είναι μεταξύ των πιο επικίνδυνων εχθρών μας».

«Εκτός από τους "Τάιμς"», τόνισε ο Μακμίλαν στις 13 Δεκεμβρίου, «πρέπει να παλέψουμε και με το BBC (Μπι-Μπι-Σι), ιδιαίτερα την ευρωπαϊκή του υπηρεσία, της οποίας προϊσταται κάποιος Νιούσαμ (Newsome)», που «είναι τελείως αναξιόπιστος και θα πρέπει να ελέγχεται».

«Αν μπορούσατε να κανονίσετε αυτά τα δύο φίδια στο γρασίδι», τόνισε ο Μακμίλαν, υπονοώντας τους «Τάιμς» του Λονδίνου και το BBC, τότε «θα μπορούσαμε κι εμείς να παλέψουμε τους ανοιχτούς μας εχθρούς» αποτελεσματικότερα στην Ελλάδα.

Ο ανταποκριτής των «Τάιμς» στην Αθήνα ήταν «ένα πλάσμα που ονομάζεται Χορ (Hoare), τον οποίο περιμάζεψαν σ' ένα δρόμο στο Κάιρο, από την "Egyptian Gazette"»... Ο Μακμίλαν υπέδειξε ότι οι «Τάιμς» «θα πρέπει να στείλουν έναν κατάλληλο ανταποκριτή» στην Ελλάδα, γιατί ο Χορ «δεν είναι ο ενδεδειγμένος άνθρωπος» και ο καλύτερος τρόπος για την επιτυχία της αντικατάστασής του θα ήταν η άσκηση «κάποιας πίεσης» προς την πλευρά της διεύθυνσης και του ιδιοκτήτη των «Τάιμς»[4].

Την περίοδο του πολέμου, οι ραδιοφωνικές εκπομπές του κρατικού ραδιοσταθμού BBC αποτελούσαν όπλο στον αγώνα εναντίον του Αξονα και είχαν τεθεί υπό την εποπτεία του διευθυντή του PWE Σερ Ρόμπερτ Μπρους Λόκχαρτ. ...

...Ο διευθυντής του PWE Ρ. **Λόκχαρτ** δεν συμφώνησε καθόλου με τις κατηγορίες που εξαπέλυσε ο Μακμίλαν εναντίον του BBC.

Υπήρχαν βέβαια κάποια μελανά σημεία στη συμπεριφορά της βρετανικής ραδιοφωνικής υπηρεσίας, όπως π.χ. εκείνη η «άκρως ανάρμοστη αντιμετώπιση της συζήτησης για την Ελλάδα στη Βουλή των Κοινοτήτων από την ελληνική υπηρεσία στο BBC». Γενικά, όμως, η ραδιοφωνική κάλυψη από το BBC των ελληνικών εξελίξεων θα μπορούσε να κριθεί θετική. Ο Λόκχαρτ έκρινε προφανώς ως μελανό σημείο εκείνο «το καταστροφικό συμβάν» που είχε επισημάνει ο Λίπερ από την Αθήνα.

Οι Βρετανοί στήνουν κλιμάκιο πολιτικού πολέμου. Κάνουν παρεμβάσεις στο BBC και στους «Τάιμς».

Σύμφωνα με το Βρετανό πρεσβευτή, κατά τη διάρκεια της ελληνικής εκπομπής του BBC της 8ης Δεκεμβρίου στις 8 μ.μ., αφού αναμεταδόθηκε η ομιλία του Τσόρτσιλ στη βρετανική Βουλή σχετικά με τις ελληνικές εξελίξεις, στη συνέχεια έγινε το ακόλουθο σχόλιο από τον εκφωνητή: «Το ζήτημα δεν θα πρέπει να θεωρηθεί λήξαν μετά την ψήφο εμπιστοσύνης. Υπεράνω της βρετανικής κυβέρνησης ίσταται ο βρετανικός λαός, που στις επόμενες εκλογές θα δείξει την πραγματική του θέληση». Ο Λίπερ εκδήλωσε την ελπίδα ότι «δεν θα υπήρχε επανάληψη» τέτοιων ατυχών σχολίων από το BBC[5].

Ο Λόκχαρτ αντιλαμβανόταν βέβαια «τις δυσκολίες» που αντιμετώπιζαν «οι Βρετανοί αντιπρόσωποι στην Αθήνα», αλλά αυτό δεν έπρεπε να τους κάνει να χάσουν την ψυχραιμία τους και να υποστηρίζουν «ανακρίβειες». Στην Ελλάδα εκτυλισσόταν «μία κρίση τέτοιου μεγέθους ώστε να προκαλεί σχόλια τόσο στη Βρετανία όσο και σ' ολόκληρο τον κόσμο» που αποδείκνυαν ότι οι γνώμες υπέρ της μιας ή της άλλης πλευράς ήταν «μοιρασμένες». Το BBC όφειλε «να λάβει κάπως υπόψη του αυτά τα σχόλια», αν και έδινε «βασική προτεραιότητα» στις θέσεις της βρετανικής κυβέρνησης. ...

...Ο Λόκχαρτ επέμεινε ότι γενικά η κάλυψη από το BBC «της ελληνικής κρίσης είναι πολύ ικανοποιητική» και το μόνο που απέμενε να κάνει η βρετανική κυβέρνηση ήταν ν' αποφασίσει αν «οι αρχές» που διέπουν την κρατική ραδιοφωνία της Βρετανίας

Τρίτη 26 Δεκεμβρίου 1944. Η μεγάλη σύσκεψη στο Υπουργείο Εξωτερικών. Παρευρίσκονται οι: Τσόρτσιλ, Ίντεν, Δαμασκηνός, ο Αμερικανός πρεσβευτής Λ. Μακβέι, ο Ρώσος αντισυνταγματάρχης Ποπώφ. Ακόμα οι: Γ. Σιάντος, Δ. Παρτσαλίδης, Γ. Παπανδρέου, Θ. Σοφούλης κ.α. (Φωτ. Dmitri Kessel, Ελλάδα του '44, Εκδ. «ΑΜΜΟΣ»)

Βρετανικό άρμα στις οδομαχίες των Αθηνών (Φωτ. Αρχείο Ε.Λ.Ι.Α.)

θα παρέμεναν ή θα εγκαταλείποντων και το BBC θα γινόταν «απλά και καθαρά ένα προπαγανδιστικό όργανο της ηγετικής ομάδας του Φόρειϊν Οφις»[6].

Παρ' όλα αυτά δεν έλειψαν οι κριτικές παρατηρήσεις και υποδείξεις προς τους υπαλλήλους του βρετανικού ραδιοφώνου, γιατί το Φόρειϊν Οφις ενημέρωσε την Αθήνα ότι «κατεβλήθη κάθε προσπάθεια ώστε να εξασφαλιστεί πως η ελληνική υπηρεσία του BBC θα σας δίνει κάθε δυνατή βοήθεια»[7].

Ο Λίπερ, μέχρι να γείρει οριστικά η πλάστιγγα υπέρ των Βρετανών κατά τη σύγκρουση του Δεκέμβρη, έδειχνε απογοητευμένος και αποθαρρημένος. Εχοντας χάσει το βρετανικό του φλέγμα χαρακτήριζε τους συμπατριώτες του ανταποκριτές στην Αθήνα «τρίτης κατηγορίας, πολιτικά αφελείς και δημοσιογραφικά ανεύθυνους»....

...Η AIS στην Ελλάδα θα έκανε ό,τι μπορούσε για «να ενισχύσει» τη δύναμή της «από την Ιταλία και τη Μέση Ανατολή» και ζήτησε «επειγόντως» από το Λονδίνο «έναν έμπειρο προπαγανδιστή για να δώσει δημιουργική ώθηση σε όλη την τρέχουσα επιχειρησιακή δράση». Ο κατάλληλος άνθρωπος βρέθηκε στο πρόσωπο του Πανίγκιαν (Paniguian), που έφτασε στην εξεγερμένη Αθήνα για να ιεθεί «επικεφαλής των υπηρεσιών προπαγάνδας» της Βρετανίας[8]. Η άφιξη του Πανίγκιαν στην Αθήνα έκανε πράγματι τη δράση της AIS πιο αποτελεσματική.

Η δράση της AIS συντονιζόταν από τον Λίπερ, αφού «οι οδηγίες για την πολιτική προπαγάνδας δίνονταν από τη βρετανική πρεσβεία στην Αθήνα». Η AIS συνδεόταν άμεσα με το βρετανικό στρατιωτικό κατεστημένο, μια και η δράση των περιφερειακών αξιωματικών της ελεγχόταν από το αρχηγείο της AIS στο 3ο Σώμα του βρετανικού στρατού στην Ελλάδα. Αλλωστε, υπήρχε «ένας οργανικός δεσμός ανάμεσα στην AIS στην Ελλάδα και τον Κλάδο Ψυχολογικού Πολέμου (PWB) του Συμμαχικού Στρατηγείου, που ενεργούσε στο όνομα του Τμήματος Ψυχολογικού Πολέμου (PWD) στο Λονδίνο»[9].

Η ελληνική κυβέρνηση δεν ήταν σε θέση «μέχρι στιγμής» να λειτουργήσει αποτελεσματικά στον τομέα της προπαγάνδας, έτσι οι Βρετανοί είχαν τη δικαιολογία ώστε να αναλάβουν τα ηνία και η AIS διακλαδώθηκε «σε όλη την ελληνική επικράτεια».

Το Μάιο του 1945, ο Πανίγκιαν πληροφόρησε την υπηρεσία του ότι «λειτουργούσαν 62 κέντρα πληροφοριών στην Ελλάδα» της AGIS, με πολύ ικανοποιητικό ρυθμό. «Λόγω του χαρακτήρα του πληθυσμού και των ασταθών συνθηκών στα Βαλκάνια μια οργάνωση σαν την AIS είναι ζωτικά αναγκαία με σκοπό να εδραιώσει τη σταθερότητα που επιτεύχθηκε και να προετοιμάσει το έδαφος για κάποιου είδους διευθέτηση της ελληνικής πολιτικής κατάστασης» σύμφωνα με τα βρετανικά συμφέροντα[10].

Σε ειδική σύσκεψη, τον Ιούνιο του 1945, ο Λόκχαρτ εκδήλωσε τη δυσφορία του γιατί το PWE πλήρωνε από τον προϋπολογισμό του «τους μισούς τουλάχιστον μισθούς των 500 υπεράριθμων μελών» της AGIS στην Ελλάδα. Η AGIS κόστιζε «περίπου 100.000 λίρες το χρόνο». Ο Λίπερ ανταπάντησε ότι η AGIS έπρεπε να διατηρήσει «τη σημερινή δύναμή της, τουλάχιστον μέχρι τις εκλογές και το δημοψήφισμα». Ο Πανίγκιαν συμφώνησε και τόνισε ότι ο βρετανικός μηχανισμός Ψυχολογικού Πολέμου έπρεπε να παραμείνει «ανέπαφος τους επόμενους κρίσιμους μήνες στην Ελλάδα». Στη διάρκεια της σύσκεψης εκτιμήθηκε ως μεγάλη επιτυχία της AGIS η αναδιοργάνωση του ραδιοσταθμού της Αθήνας «πάνω στη γραμμή» λειτουργίας του BBC με τη βοήθεια των Βρετανών[11].

(Από το βιβλίο του Φοίβου Οικονομίδη «Το σύνδρομο του Οδυσσέα», εκδ. Ορφέας, σ. 686, Αθήνα 1999, που μόλις κυκλοφόρησε)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Αρχεία Φ.Ο., FO 898/154, 11.6.1945.
2. PRO, FO 898/154 «PWB Greek Sub-mission, Duties of officers».
3. Αρχεία Φ.Ο., FO 898/154, «Brief Note on AGIS Greece», 11.6.1945. Οπως προκύπτει όμως από αρχειακά ντοκουμέντα του ελληνικού υπουργείου Εξωτερικών, η AIS λειτούργησε με τα αρχικά AGIS (Αγγλοελληνική Υπηρεσία Πληροφοριών) και πολύ πριν λάβει επίσημα αυτή την ονομασία (βλ. Α/ΥΠΕΞ, 1944, φακ. 50, ντ. 50.4 Αγγλοελληνική Υπηρεσία Πληροφοριών (AGIS), Τμήμα Ειδήσεων, Πέμπτη 21.12.1944, πηγές: Ρόιτερ, AIS).
4. PRO, FO 898/153, Μακμίλαν (από Αθήνα) προς Φ. Οφις, 13.12.1944.
5. PRO, WAR OFFICE, WO 106/5433, Λίπερ προς Φ. Οφις, No 541, 10.12.1944. Η σειρά εγγράφων του φακέλου WO 106/5433 αποδεσμεύθηκαν στο PRO, το 1955.
6. Αρχεία Φ.Ο., FO 898/153, R.B. Lockhart προς O. Sargent, 18.12.1944.
7. Αρχεία Φ.Ο., FO 898/153, Φ. Οφις προς Λίπερ, 24.12.1944.
8. Αρχεία Φ.Ο., FO 898/154, Χάρτμαν και Τζόνστον από Αθήνα, προς Λόκχαρτ, 18.12.1944.
9. Αρχεία Φ.Ο., FO 898/154, 11.6.1945.
10. Αρχεία Φ.Ο., FO 898/154, 11.5.1945 και 11.6.1945.
11. Αρχεία Φ.Ο., FO 898/154, Πρακτικά σύσκεψης υπό την προεδρία του Σερ P. M. Λόκχαρτ για το μέλλον της AGIS, 19.6.1945. ■

Μυτιλήνη: Και μια ήττα για τους Εγγλέζους

Του ΣΤΡΑΤΗ ΜΠΑΛΑΣΚΑ, δημοσιογράφου

Ο Δεκέμβρης του '44 στη Μυτιλήνη έληξε με τη νίκη των δυνάμεων της Αριστεράς, που με διαπραγματεύσεις, αλλά και έντονη την παρουσία των στρατιωτικών δυνατοτήτων της απέκρουσε την απόβαση σημαντικών δυνάμεων αποικιακών στρατευμάτων που έφθασαν στην προβλήτα της πόλης τα χαράματα της 24ης Δεκεμβρίου 1944. Διοικητής τους ο Αγγλος ταξίαρχος **Turnbull**, επικεφαλής μοίρας αγγλικών πολεμικών και μεταγωγικών καραβιών. Σ' αυτά περιλαμβάνονταν το αγγλικό καταδρομικό «Σείριους», το αγγλικό ναρκαλιευτικό «Στάφα», ένα μικρό αγγλικό αποβατικό, ένα αγγλικό σκάφος ML, το ελληνικό αντιτορπιλικό «Κανάρης», το οποίο και βρισκόταν σε «κράτηση», επειδή το πλήρωμά του είχε αρνηθεί να υπακούσει τον κυβερνήτη του όταν διέταξε να χτυπηθεί με κανονιοβολισμούς ο Πειραιάς, και τέλος το ελληνικό υποβρύχιο «Νηρεύς», που όπως αποδείχθηκε από μέρες βρισκόταν έξω από το λιμάνι της Μυτιλήνης.

Η άφιξη των αγγλικών στρατευμάτων έξω από το λιμάνι της Μυτιλήνης έγινε αντιληπτή με βάση κάποιες πληροφορίες από πολιτοφύλακες σκοπούς της προκυμαίας, που ειδοποίησαν σχετικά τους αξιωματικούς της εθνικής πολιτοφυλακής και στη συνέχεια τον ΕΛΑΣ. Και' άλλους, έγινε αντιληπτή από το γραμματέα της περιοχής Αιγαίου του ΚΚΕ, **Παναγιώτη Γώγο**, και το γραμματέα διαμερίσματος Αιγαίου του Αγροτικού Κόμματος Ελλάδας, **Παναγιώτη Κεμερλή**, οι οποίοι και πρώτοι με χωνιά κάλεσαν τους Μυτιληνιούς στο λιμάνι για την απόκρουση των Εγγλέζων.

Στο επιταγμένο από τους Βρετανούς τότε ξενοδοχείο «Αγαίον», στη σημερινή πλατεία Σαπφούς, όπου και σήμερα στεγάζονται τα γραφεία της νομαρχιακής επιτροπής Λέσβου του ΚΚΕ, έγιναν οι πρώτες διαπραγματεύσεις μεταξύ των δύο πλευρών με στόχο την αποφυγή της σύγκρουσης. Από το ΕΑΜ στην επιτροπή θα συμμετείχαν ο γραμματέας του **Απόστολος Αποστόλου** και ο **Αχιλλέας Κοντάρας**, από τον ΕΛΑΣ ο διοικητής του **Βασίλης Ευλαμπίου**, από το φρουραρχείο ο φρούραρχος του ΕΛΑΣ **Φώτης Δήμου** και από την εθνική πολιτοφυλακή και εθνοφυλακή ο ταγματάρχης **Σοφοκλής Βουρνάζος**, στέλεχος στη διάρκεια της κατοχής της οργάνωσης «Ομηρος» και με επαφές με το κλιμάκιο της αγγλικής υπηρεσίας Μ.Ι.6. Στο ξενοδοχείο «Αιγαίον» οι παραπάνω συναντήθηκαν με το διοικητή νήσων Αιγαίου **Χρ. Τσιγάντε**, ο οποίος και τους ανα-

Μυτιλήνη, Δεκέμβρης '44. (Πάνω) Καΐκι του ΕΛΑΝ στο λιμάνι της Μυτιλήνης. (Κάτω) Παρέλαση του ΕΛΑΣ στην παραλία. (Φωτ. Αρχείο Σ. Χουτζαίου)

Βρετανικά πλοία θέλουν να αποβιβάσουν 800 Ινδούς στρατιώτες στη Μυτιλήνη για να «ξεκουραστούν και να γυμναστούν»

κοίνωσε πως αυτοκρατορικά στρατεύματα αποτελούμενα από οκτακόσιους Ινδούς στρατιώτες θα αποβιβαστούν στο νησί για να ξεκουραστούν, να γυμνασιούν και στη συνέχεια να αναχωρήσουν για τα Δωδεκάνησα «όπου και θα πολεμήσουν τον κοινό εχθρό». Το αίτημα απορρίφθηκε αμέσως, μια και όπως επιθώρηκε «η κατάσταση είναι κρίσιμη και τυχόν απόβαση θα αποτελούσε πρόκληση, όταν μάλιστα στην Αθήνα γίνεται πόλεμος». Στην απάντηση της επιτροπής, ο Τσιγάντες απάντησε με πρόσκληση στο «Σείριους» όπου και ο Turnbull θα συναντιόταν με τους εκπροσώπους των ΕΑΜικών οργανώσεων.

Στο μεταξύ, στην προκυμαία της Μυτιλήνης είχαν αρχίσει να συγκεντρώνονται πολίτες με κάθε λογής οπλισμό, αλλά και ένοπλες ομάδες του ΕΛΑΣ. Στη διάρκεια των πρώτων διαπραγματεύσεων, μάλιστα, το σκάφος ML προσπάθησε να πλησιάσει στην προκυμαία και να αποβιβάσει στρατό, προσπάθεια η οποία και αποκρούστηκε δύο φορές από τους συγκεντρωμένους πολίτες και στρατιωτικούς του ΕΛΑΣ. Τότε και επιθώρηκε για πρώτη φορά από κάποιους το σύνθημα «γκομπάκ», μυτιληνιά παράφραση του «go back», σύνθημα το οποίο και ονομάτισε τις τριήμερες συγκρούσεις σαν **«μάχη του γκομπάκ»**.

Στο «Σείριους» ο Αγγλος ταξίαρχος ζήτησε να επιμείνει η απόβαση των στρατευμάτων, βεβαιώνοντας πως δεν επρόκειτο να υπάρξει αναιρροπή του ΕΑΜικού καθεστώτος στο νησί. Σημείωσε, μάλιστα, ότι «η απόβαση θα γινόταν στη βάση συμφωνίας με στελέχη του ΕΑΜ, που είχε γίνει πριν από ένα μήνα». Το τελευταίο επανέλαβε και γραπτά προς την επιτροπή του ΕΑΜ, γεγονός που προκαλεί έως και σήμερα ένα σημαντικό ιστορικό ερώτημα σχετικά με το ποια στελέχη του ΕΑΜ, χωρίς να ενημερώσουν τα όργανα του κινήματος, είχαν προχωρήσει σε συμφωνία απόβασης αγγλικών στρατευμάτων στη Λέσβο. Φυσικά, το αίτημα του Turnbull απορρίφθηκε, ενώ για τρίτη φορά το απόγευμα της ίδιας μέρα, οι διαπραγματεύσεις συνεχίστηκαν, αυτή τη φορά στο ξενοδοχείο «Αιγαίον» όπου έφτασε και ο Αγγλος ταξίαρχος.

Ο λαός της Λέσβου οπλίζεται και κατεβαίνει στην προκυμαία της Μυτιλήνης. Αρχίζει η «μάχη του γκομπάκ»

Σ' αυτήν για πρώτη φορά από τον Τσιγάντε χρησιμοποιήθηκε το επιχείρημα της «καταπληκτικής πυκνότητας πυρός των αυτοκρατορικών στρατευμάτων και των πολλών θυμάτων που θα υπήρχαν σε περίπτωση παρεμπόδισης της αποβίβασής τους».

Με στόχο τη συγκέντρωση στη Μυτιλήνη του μεγαλύτερου δυνατού αριθμού στρατιωτικών δυνάμεων από μεριάς του ΕΛΑΣ, οι εκπρόσωποι των ΕΑΜικών οργανώσεων προσπαθούσαν να κερδίσουν χρόνο ζητώντας την επανάληψη των διαπραγματεύσεων την επομένη μέρα, ανήμερα τα Χριστούγεννα. Τελικά ο Turnbull, και μετά από την ουσιαστική απόρριψη του αιτήματός του από την ΕΑΜική πλευρά για απαγκίστρωση των δυνάμεων του ΕΛΑΣ από το λιμάνι, αποδέχθηκε την επανάληψη της συζήτησης την επόμενη μέρα.

Ηδη, όμως, με ενεργοποίηση κύρια των οργανώσεων του ΚΚΕ στη Μυτιλήνη, στη βόρεια είσοδο του λιμανιού της πόλης, γνωστή τότε ως «Μπλόκια», φτάνουν χιλιάδες οπλισμένων Μυτιληνιών, οι οποίοι και σε πολύ άσχημες καιρικές συνθήκες παραμένουν εκεί έτοιμοι να αποκρούσουν οποιαδήποτε

Μυτιλήνη, Δεκέμβρης του '44. Οδόφραγμα του ΕΛΑΣ στο κέντρο της πόλης. (Φωτ. Αρχείο Σ. Χουτζαίου)

προσπάθεια απόβασης των αγγλικών στρατευμάτων. Κύρια με φροντίδα του γραμματέα της περιοχής Αιγαίου του ΚΚΕ, Παναγιώτη Γώγου, οργανώνονται και οδοφράγματα που αποκλείουν την πρόσβαση από το λιμάνι σε γειτονιές της Μυτιλήνης. Πολλά από αυτά τα οδοφράγματα παρέμειναν σε χρήση για μήνες, κάποια δε έως σχεδόν τα μέσα του εμφυλίου πολέμου.

Στις 9 το πρωί της 25ης Δεκεμβρίου 1944, η επιτροπή των ΕΑΜικών οργανώσεων απορρίπτει γραπτά τα αιτήματα των Βρετανών, ενώ έχει συμπληρωθεί πλήρως η άμυνα της πόλης, όλο δε το λιμάνι είναι κατειλημμένο από ένοπλους πολίτες. Σε όλη τη διάρκεια της μέρας των Χριστουγέννων και της νύχτας 25 προς 26 Δεκεμβρίου οι συναγερμοί στην ΕΑΜική πλευρά διαδέχονται ο ένας τον άλλο, μια και από τα αγγλικά πλοία ξεκινούσαν αποβατικές ενέργειες, οι οποίες όμως και στη συνέχεια σταματούσαν. Το μεσημέρι της 26ης Δεκεμβρίου το αγγλικό φορτηγό, το μόνο σκάφος που είχε καταφέρει να πλευρίσει στο εξωτερικό λιμάνι, αποπλέει και ενώνεται με τα υπόλοιπα πλοία, που βρίσκονταν έξω από το λιμάνι. Εως το βράδυ της 27ης Δεκεμβρίου όλα τα πλοία, πλην του «Σείριους», κατά διαστήματα είχαν φύγει. Το πρωί της ίδιας μέρας, ο συγκεντρωμένος λαός ζητά την απόλυση του νομάρχη Κόντη, που δεν είχε συμπαρασταθεί στις λαϊκές κινητοποιήσεις. Στο κτίριο της νομαρχίας, το ίδιο απόγευμα, ο Turnbull σε συνάντησή του με εκπροσώπους των ΕΑΜικών οργανώσεων εκφράζει τη λύπη του για την παρεξήγηση και ζητεί απλώς να αποβιβαστεί ένα μικρό τμήμα 70-80 ανδρών, που θα παρελάσει στην προκυμαία και θα καταθέσει στεφάνι σε ένα μνημείο πεσόντων. Και αυτό το αίτημα του Αγγλου στρατιωτικού, δεδομένης πλέον της συγκεντρωμένης ισχύος των ΕΑΜικών οργανώσεων, απορρίπτεται.

Το πρωί της Πέμπτης, 28 Δεκεμβρίου 1944, ο πλοίαρχος Edwards ανακοινώνει στο ΕΑΜ πως «ήταν άσχημος ο καιρός τόσες μέρες και δεν συναντήθηκε μαζί τους αν και θα το ήθελε. Τώρα που έφτιαξε ο καιρός ήρθε και ανακοινώνει πως τα στρατεύματα δεν θα αποβιβαστούν και πως όλοι φεύγουν». Το μεσημέρι εκείνης της μέρας, η νίκη των ΕΑΜικών δυνάμεων γιορτάζεται με παρέλαση του ΕΛΑΣ, ενώ ο πλοίαρχος Edwards λίγο πριν από την αναχώρησή του παραθέτει στο ξενοδοχείο «Αιγαίον» δεξίωση προς τιμήν των εκπροσώπων του ΕΑΜ και του ΕΛΑΣ!

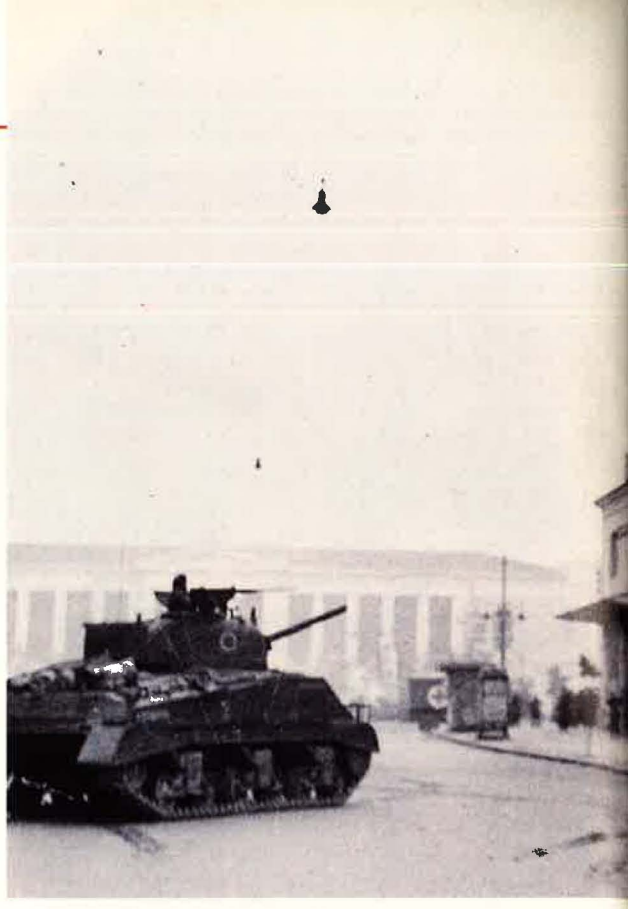
Οι πολίτες έχουν ήδη αποχωρήσει έχοντας φτιάξει, όπως συνήθως συμβαίνει στη Λέσβο, τραγούδια γι' αυτό που πίστεψαν σαν νίκη. Στο σκοπό του «μπελ αμί» τραγουδούν:

«Του ΙΑΜ, του ΙΑΜ τσι γ' ΙΠΟΝ
μας ανοίξαν τα μάτια λοιπόν
τσ' οτ' να κάνιι, ρε γκμπαρ
δε μας βάζιτι σαμάρ
στις ικλουγές θα μας βρίτι απών
Ρε Γιώργου βασλέ μας
για ρίξι πρους τνι γη κουμάτ του βλέμας
Η βασλές του κλουτσιάρκου του μλάρ
δε του πήρι ακόμα χαμπάρ
τς έστολι τουν Παπαντριγιά
τσι τς Αράπδις ντ γκουπριγιά
να μας βάλιν τσινούργιου σαμάρ.
Φουνιάδις φασίστις
αγήτε μη σας στείλουμι στς ακσίστις.
Μα κοπάσαν τα μλάρια
πιάξαν απ' τις κατίνις τα σαμάρια»

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

■ «Χριστούγεννα στη Μυτιλήνη 1944» – έκδοση «ελεύθερη Λέσβος», Μάρτιος 1945.
■ Απόστολος Ε. Αποστόλου «Μνήμες» – Εκδόσεις Κ. Καπόπουλου, Αθήνα 1985.
■ Π.Κ. Κεμερλή και Α.Σ. Πολυχρονιάδη «Η αντίσταση στη Λέσβο, πηγές και πτυχές της» – Αθήνα 1988. ■

Η ΩΡΑ ΤΗΣ ΑΥΤΟΓΝΩΣΙΑΣ ΠΟΥ ΔΕΝ ΗΡΘΕ

Του ΓΡΗΓΟΡΗ ΦΑΡΑΚΟΥ
πρώην γ.γ. του ΚΚΕ

Μόλις 52 ήσαν, όλες κι όλες, οι μέρες που γιόρταζε την απελευθέρωσή της η Αθήνα. Από τις 3 Δεκεμβρίου, επί 33 ημέρες η πρωτεύουσα ματώνει στις μάχες που ακολούθησαν. Κάτι λιγότερο από τρεις μήνες κι ήταν αρκετό για ν' αναποδογυριστούν τα πάντα στη μετακατοχική Ελλάδα. Ηρθαν τα πάνω-κάτω κλίμακες αξιών, συσχετισμοί και ισορροπίες δυνάμεων, το μερίδιο ελέγχου τους στην εξουσία. Ανατράπηκε η Αντίσταση κι ό,τι αυτή σηματοδοτούσε για το παρόν και το μέλλον του τόπου. Τίποτα, πια, δεν ήταν και δεν θα ήταν όπως πριν.

Οδομαχία στο κέντρο. (φωτ. Αρχείο Α.Σ.Κ.Ι.)

Αναπάντεχη ήταν η «ανώμαλη προσγείωση» μετά τη Δεκεμβριανή ήττα και τη φυγή, μέσ' από χιονισμένους δρόμους και μονοπάτια, προς τη Ρούμελη και τη Θεσσαλία. Ετσι κι αλλιώς, έπρεπε να ακολουθήσουν ώρες αυτογνωσίας. Το ένιωθαν, ίσως, μόνο τα μέχρι απόγνωσης εξαντλημένα και υποχωρούντα από Αθήνα-Πειραιά τμήματα του ΕΛΑΣ, καθώς και τα μπουλούκια δεκάδων χιλιάδων αγωνιστών που ακουλουθούσαν, εφαρμόζοντας μια ακόμα παράλογη εντολή.

Υποχώρηση - καταδίωξη - ανακωχή

Στη διάρκεια των Δεκεμβριανών, η Κ.Ε. του ΕΛΑΣ είχε την έδρα της στη Χασιά Αττικής. Εκεί, στις 29 Δεκεμβρίου 1944 (κατ' άλλους, στις 2 Ιανουαρίου 1945) συνήλθε, σε διευρυμένη συνεδρίασή του, το Π.Γ. της Κ.Ε. του ΚΚΕ, για να πάρει σύντονα μέτρα ενίσχυσης των μαχόμενων στην Αθήνα τμημάτων. Ηταν και το μόνο, στην ουσία, συλλογικό όργανο που συγκλήθηκε σε όλη τη διάρκεια των επιχειρήσεων. Τα γεγονότα, ωστόσο, εξελίσσονταν ραγδαία και για την ΕΑΜική ηγεσία, ανεξέλεγκτα. Δεν πρόλαβε σχεδόν να τελειώσει η συνεδρίαση και, αντί για ενίσχυση των μαχών, διατάσσεται υποχώρηση. Η Κ.Ε. του ΕΛΑΣ καταφεύγει, στις 6 Ιανουαρίου, στη Θήβα.

Την προηγούμενη μέρα είχαν επίσης σπεύσει ε-

Όταν τα τανκς θρυμάτιζαν τους δρόμους της πρωτεύουσας... Δύο Βρετανικά άρματα στην οδό Κοραή. Το ένα στην είσοδο των γραφείων του ΕΑΜ. Στο βάθος το Πανεπιστήμιο. Ολόγυρα μαίνονται οι μάχες. (Φωτ. Αρχείο Α.Σ.Κ.Ι.)

κει οι **Στέφανος Σαράφης**, **Αρης Βελουχιώτης** μαζί με το βασικό επιτελικό του σύμβουλο, **Θόδωρο Μακρίδη**, «ίνα τους βοηθήσωσι στο μέτρο των δυνάμεών του», ώστε να ανακοπεί η ραγδαία προώθηση του αντιπάλου, να συγκρατηθεί η άτακτη υποχώρηση του ΕΛΑΣ, να γίνει δυνατό ν' αναδιαταχθούν οι δυνάμεις του σε κάποια γραμμή άμυνας. Στις συσκέψεις που ακολουθούν, οι τρεις (ακριβέστερα, οι Αρης, Μακρίδης) προσπαθούν να τους πείσουν να αποδεχθούν το προαποφασισμένο (από το Γ.Σ. του ΕΛΑΣ) σχέδιο για την καλύτερη αντιμετώπιση της κατάστασης. Ανεπιτυχώς, όμως. Γινόταν φανερό ότι «η εξ Ηπείρου πρωτόβουλος μετακίνησις (του Γ.Σ. του ΕΛΑΣ) και ανεπιθύμητος ήτο και ενοχλητική»[1].

Ιδιαίτερα αρνητικές ήσαν οι συνέπειες από τη μη αποδοχή της άποψης για οχύρωση της στενωπού Κάζας (αντί του Μπογιατίου και, γενικότερα, για την αναδιάταξη των δυνάμεων της Ομάδας Μεραρχιών Στερεάς (ΟΜΣ)[2]. Ανεξάρτητα, πάντως, από τις διαφορετικές επιτελικές εκτιμήσεις, το γεγονός είναι ότι τα τμήματα του ΕΛΑΣ και οι πολίτες που τα ακολουθούσαν δεν κατάφερναν να στεριώσουν σε κάποια γραμμή άμυνας. Είχαν προλάβει να την καταλάβουν οι δυνάμεις (κυρίως βρετανικές), που τα καταδίωκαν. Αλλωστε, και η προσωπική εμπειρία από εκείνη τη συγκλονιστική περιπέτεια δεν είναι δυνατό ποτέ να λησμονηθεί.

Η έρευνα, τώρα, στα αρχεία της Διεύθυνσης Ιστορίας Στρατού (ΔΙΣ) μιλάει αποκαλυπτικά και παραπάνω από εύλογα για την ανελέητη εκείνη καταδίωξη[3]. Ετσι, που σήμερα πια, μόνον ως απείκασμα θα μπορούσε να προκύψει η σκέψη για δημιουργία ενός κάπως σταθερού μετώπου αντίστασης.

Το κύριο ζήτημα που απασχολούσε την ηγεσία και τα επιτελεία του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ ήταν αν θα έπρεπε (εφόσον γινόταν δυνατό) ή όχι να συνεχιστεί η ένοπλη αντιπαράθεσή τους προς τις αντίπαλες δυνάμεις και τους Αγγλους. Στις 7 Ιανουαρίου, ο **Γ. Σιάντος** έδινε τηλεγραφικώς εντολή: «Προετοιμάζομε συγκρότηση ιδικής μας κυβέρνησης. Αγών συνεχισθεί εντατικά... Εντείνατε... οργάνωσιν όλων δυνάμεων και μέσων ανάγκας διεξαγομένου πολέμου»[4].

Κάθε άλλο, όμως, παρά μια τέτοια απόφαση για καθολική πολεμική κινητοποίηση υπήρχε, ή ήταν δυνατό να ληφθεί. Ούτε ο ίδιος ο Σιάντος υποστήριξε, τελικά, αυτήν την άποψη. Ηδη, στη συνεδρίαση του Π.Γ. στη Χασιά που ανέφερα, μερικά ηγετικά στελέχη (από τους πρώτους, η **Χρύσα Χατζηβασιλείου**, μέλος του Π.Γ.) διέβλεπαν διέξοδο, την επιδίωξη συμβιβαστικής πολιτικής λύσης. Την αντίθετη κατεύθυνση, με ή χωρίς επιφυλάξεις, υποστήριζαν άλλοι. Ολοι, πάντως, συμφωνούσαν με την ανάγκη ανακωχής.

Η σύναψή της καθυστερεί, εξαιτίας της αυταπά-

Ανεξέλεγκτα τα γεγονότα για την ΕΑΜική ηγεσία μετά τα Δεκεμβριανά. Παρά τις διαφορετικές επιτελικές εκτιμήσεις, γραμμή άμυνας δεν μπορούσε να συγκροτηθεί.

της για οργάνωση κάποιας γραμμής άμυνας στα όρια Αττικής-Βοιωτίας. Οταν αυτό αποδεικνύεται αδύνατο, επιζητείται εσπευσμένα, σε κατάσταση πανικού σχεδόν, η υπογραφή της (11 Ιανουαρίου). Οι στόχοι δεν είναι και πάλι σαφείς: Είναι προσωρινή, για ανασύνταξη δυνάμεων; Αποτελεί διέξοδο, για προετοιμασία πολιτικής λύσης; Η διαφωνία παραμένει. Μόνο στα τέλη Ιανουαρίου (κατ' άλλους, αρχές Φεβρουαρίου) η Κ.Ε. του ΚΚΕ αποφασίζει με σημαντική πλειοψηφία την προσφυγή σε πολιτικό συμβιβασμό (συμφωνία της Βάρκιζας).

Κορύφωση της περιπέτειας των ομήρων

Η Ιστορία είναι, εκτός των άλλων, και ένας «διάλογος» του παρελθόντος με τις σημερινές μας αντιλήψεις, με το παρόν. Από την άποψη αυτή, αξίζει να σχολιαστεί ευρύτερα ένα «επιμέρους» (αλλά καθόλου ασήμαντο) θέμα, που τις μέρες εκείνες περνάει στη δραματική του κορύφωση: η ομηρία.

Η απόφαση για μαζικές προληπτικές συλλήψεις ατόμων στα Δεκεμβριανά αμαύρωνε τον αγώνα και την ηθική διάσταση των μαχητών του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ. Δίκαια στην πρώτη, μετά τα γεγονότα, Ολομέλεια της Κ.Ε. του ΚΚΕ (Απρίλιος 1945) κρίνεται ότι «έστω και ως μέτρο άμυνας κατά του άγριου διωγμού και της ομηρίας από μέρους των Παπανδρέου-Σκό-

Αθήνα 18 Οκτωβρίου 1944. Οι γιορτές της Απελευθέρωσης συνεχίζονται. Συγκέντρωση στην πλατεία Συντάγματος μπροστά από τον Άγνωστο. (Φωτ. Αρχείο Σπύρου Μελετζή)

μη, ήταν σοβαρό πολιτικό λάθος». Η ίδια σκέψη επικρατούσε, απ' όσο ξέρω, και τα καιοπινά χρόνια στις επίσημες θέσεις ή σε όσες συζητήσεις γίνονταν εντός των πλαισίων του ΚΚΕ. Παρ' όλ' αυτά, πολλοί πρωταγωνιστές εκείνης της περιόδου επιχειρούν στα βιβλία τους να δικαιολογήσουν το καθεστώς ομηρίας.

Δεν υπάρχει, βέβαια, αμφιβολία: Οι βιαιοπραγίες, οι διώξεις των αντιπάλων, οι άμαχοι-θύματα των βρετανικών αεροπορικών βομβαρδισμών και πολυβολισμών είναι πραγματικότητα. Γεγονός είναι, επίσης, ότι οι Βρετανοί ήρξαντο χειρών αδίκων στο θέμα της ομηρίας. Πολλές εκατοντάδες από τους συλληφθέντες ως ομήρους τους έστειλαν και σε στρατόπεδα της Αφρικής. Πώς, ωστόσο, ένα λαϊκό κίνημα μπορεί να αποδεικνύει την υπεροχή του, αν η ηγεσία του χρησιμοποιεί τις ίδιες με τους αντιπάλους του μεθόδους;

Από την άλλη, είναι αλήθεια ότι σε κάθε πόλεμο, ιδιαίτερα στον εμφύλιο, συμβαίνουν αγριότητες που ξεφεύγουν, συχνά, και από τη θέληση και τον έλεγχο εκείνων που διευθύνουν τη σύγκρουση. Η ευθύνη, επομένως, των αντιμαχόμενων ηγεσιών είναι μεγαλύτερη, όταν οι ίδιες αποφασίζουν μαζικές προληπτικές συλλήψεις ομήρων. Στην περίπτωση αυτή, η αυτοκριτική ορισμένων ηγετών για «κάποιες υπερβολές» φαντάζει ανειλικρινής.

Κατά τις συζητήσεις για ανακωχή, η σύναψή της καθυστερεί γιατί η αντιπροσωπεία του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ επιμένει στη μη απόδοση των ομήρων

Πολύ χειρότερα, βέβαια, είναι όταν επιχειρείται, ακόμα και εκ των υστέρων, η «θεωρητική» δικαίωση τέτοιων αποφάσεων με αντιλήψεις όπως: Αυτό απαιτούν οι συνθήκες διεξαγωγής επαναστατικού πολέμου. «Θα ήταν έγκλημα ασυγχώρητο» να περιοριστεί ο αγώνας μόνο «σε κατά μέτωπο πάλη». Ο «πραγματικός ουμανισμός» είναι εκείνος που εξοντώνει τον αντίπαλο. Ήταν, απλώς, «μέτρο αυτοϋπεράσπισης του λαού» ή «στοιχειώδους αυτοάμυνας», κ.λπ.

Παρόμοιες, προφανώς, σκέψεις οδηγούσαν την ηγεσία του ΚΚΕ να συνεχίζει την ίδια τακτική και όταν ήταν, πια, ολοφάνερο ότι αυτή βλάπτει το ΕΑΜικό κίνημα. Στις 3 Ιανουαρίου, ο Σιάντος τηλεγραφεί στις οργανώσεις: «Στρατοδικεία συγκροτούνται ένα κάθε μεγάλην μονάδα... Γέρος»[5]. Κατά τις συζητήσεις για ανακωχή, η σύναψή της καθυστερεί, γιατί η αντιπροσωπεία του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ επιμένει στη μη απόδοση των ομήρων. Μόνο μετά τρεις ημέρες το Π.Γ. αναγκάζεται να πάρει πρωτόβουλα μια τέτοια απόφαση. Και στις 16 Ιανουαρίου, η Κ.Ε. του ΕΛΑΣ διατάσσει το «Αρχηγείον Εθνικής Πολιτοφυλακής... να αφήσωσιν αμέσως ελευθέρους όλους τους κρατουμένους αμάχους»[6]. Στο μεταξύ, φάλαγγες ομήρων είχαν ταλαιπωρηθεί, οδηγούμενοι στο εσωτερικό της χώρας[7].

Και όμως. Ενα λαϊκό κίνημα, που ευαγγελίζεται το καλύτερο μέλλον, μπορεί και πρέπει, και όταν ηττάται, να αποδεικνύει την ηθική του, τουλάχιστον, υπεροχή.

Από την ανακωχή στη Βάρκιζα

Συχνά, διαβάζοντας τις γραπτές μαρτυρίες των περισσότερων ηγετών του ΕΑΜικού αγώνα και επιχειρώντας να στοχαστώ πάνω στις μνήμες και εμπειρίες που έχουν καταγράψει, με βασανίζει μια κάπως παράδοξη διαπίστωση: Ηθελαν τη νίκη, πίστευαν σε αυτή. Δεν αρνούνταν τις όποιες θυσίες απαιτούσε η επίτευξή της. Μα δεν έμαθαν και να ηττώνται. Αλλιώς, είναι δύσκολο να εξηγήσεις τη στάση τους μετά την ήττα του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ στα Δεκεμβριανά.

Το πρωτόκολλο της ανακωχής μονογραφήθηκε, όπως είπα, στις 11, η εφαρμογή της άρχιζε στις 15 Ιανουαρίου. Σε τέσσερις μέρες ο ΕΛΑΣ έπρεπε να υποχωρήσει στις νέες θέσεις, όπως αυτές καθορίζονταν με τα συνημμένα παραρτήματα. Αυτό κι έγινε. Την επομένη, 20 του μηνός, υπογράφεται η οριστική ανακωχή από το στρατηγό **Οσκλαντ** (βρετανική πλευρά) και τους **Α.**

Στις 12 Φεβρουαρίου 1945 υπουργοί της κυβέρνησης Νικ. Πλαστήρα και εκπρόσωποι του ΕΑΜ υπογράφουν στη Βάρκιζα τη γνωστή Συμφωνία «για την κατάπαυση του εμφυλίου πολέμου και τη συμφιλίωση...». Κατάθεση των όπλων του ΕΛΑΣ λίγο μετά την υπογραφή. (Αρχείο Σωκράτη Ποντικόπουλου)

Τζήμα, Κ. Δημάκη (εκ μέρους του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ).

Οσοι, ακόμα και σήμερα, υποστηρίζουν πως οι όροι ήσαν δυσμενέστεροι από «τις δυνατότητες που είχε η αντιπροσωπεία να πετύχει», απλώς επιβεβαιώνουν ότι δεν ήξεραν να αποδέχονται και την ήττα. Η ανακωχή είναι, σχεδόν πάντοτε, δυσμενής για τους ηττημένους. «Σοφοί δε, προσιόντων αισθάνονται». Και οι ΕΑΜικοί ηγέτες δεν είχαν, φαίνεται, την ικανότητα «τα προσερχόμενα (να) αντιλαμβάνονται». Το πρώιο και κύριο απ' αυτά δεν μπορούσε να είναι κάτι άλλο από τον πολιτικό συμβιβασμό, για τον οποίο όμως χρειαζόταν σύντονη και λεπτομερής προετοιμασία.

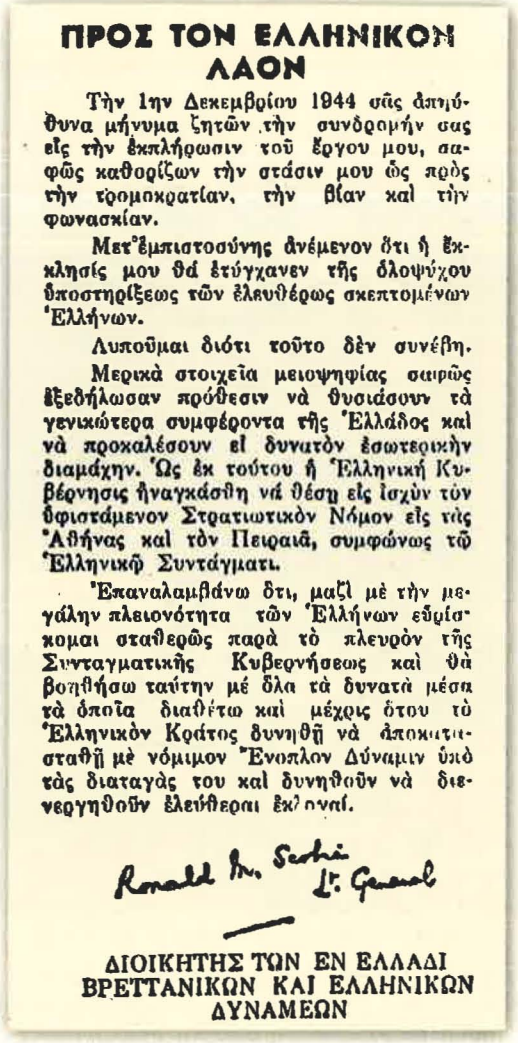
Αντί γι' αυτό, η ηγεσία του ΚΚΕ-ΕΑΜ σπατάλησε ένα μήνα σε «προβληματισμούς» γύρω από τη συνέχιση της ένοπλης σύγκρουσης. Υπήρξαν, άλλωστε, αρκετές οι πιέσεις προς αυτή την κατεύθυνση. Ο στρατιωτικός της σύμβουλος **Θ. Μακρίδης** ομολογεί (στη μυστική του Εκθεση, του 1946) ότι διαβεβαίωνε τους πάντες: «Ο ΕΛΑΣ δύναται να διεξαγάγη αγώνα κατά των Βρετανικών στρατευμάτων... δύο χρόνια και με μεγάλη επιτυχία. Το εγγυώμαι με το κεφάλι μου». Ο ίδιος όμως έθετε όρους («να μην αρχίσουμε πάλι τα ίδια», ν' αναλάβει αυτός τη διεύθυνση κ.λπ.), που καθιστούσαν, στην ουσία, ανεφάρμοστες τις προτάσεις του. Και αντιφάσκει με όσα, επίσης, σε όλο το κείμενό του γράφει για την κατάσταση του ΕΛΑΣ.

Ετσι, η τελική επιλογή για την εξεύρεση συμβιβαστικής πολιτικής λύσης ήταν ορθή. Ηρθε αρκετά αργά και αφού είχε χαθεί πολύτιμος χρόνος. Το «σύνδρομο» της πάση θυσία και παντί τρόπω καταλήψης της εξουσίας, ως μόνης διεξόδου, δεν είχε πάψει να προκαλεί συγχύσεις στην ηγεσία του ΕΑΜικού κινήματος. Η αντιπροσωπεία του ΚΚΕ-ΕΑΜ έφθασε στις συζητήσεις για τη συμφωνία της Βάρκιζας, ουσιαστικά, απροετοίμαστη.

Η υπογραφή της, 12 Φεβρουαρίου, ήταν αναπόφευκτη και αναγκαία. Για τους όρους της, ωστόσο, και τις εγγυήσεις εφαρμογής της χρειάζεται μια άλλη συζήτηση, που δεν είναι του παρόντος. Τα όπλα, πάντως, σίγησαν. Μέχρι πότε;

Στις 15 Φεβρουαρίου, το Γ.Σ. του ΕΛΑΣ, με την υπ' αριθ. 269 «Γενική Διαταγή» του (υπογράφουν Σαράφης, Αρης) διατάσσει: «Κάθε Μεραρχία... υποδεχθή αφιχθησομένας περιοχήν ΕΛΑΣ αγγλικάς δυνάμεις προς παραλαβήν περιοχής». Στην ίδια καθοριζόταν: «Την 27ην Φεβρουαρίου αι Μεραρχίαι θα αναφέρουν ανυπερθέτως, ραδιογραφικώς ή τηλεφωνικώς, εις γενικόν αριθμόν παραδοθέντος οπλισμού κατά κατηγορίας».

Αναπόφευκτη και αναγκαία η συμφωνία της Βάρκιζας. Χάθηκε πολύτιμος χρόνος μέχρι να υπογραφεί

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΛΑΟΝ

Τὴν 1ην Δεκεμβρίου 1944 σᾶς ἀπηύθυνα μήνυμα ζητῶν τὴν συνδρομήν σας εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ ἔργου μου, σαφῶς καθορίζων τὴν στάσιν μου ὡς πρὸς τὴν τρομοκρατίαν, τὴν βίαν καὶ τὴν φωνασκίαν.

Μετ' ἐμπιστοσύνης ἀνέμενον ὅτι ἡ ἔκκλησίς μου θά ἐτύγχανεν τῆς ὁλοψύχου ὑποστηρίξεως τῶν ἐλευθέρως σκεπτομένων Ἑλλήνων.

Λυποῦμαι διότι τοῦτο δὲν συνέβη.

Μερικὰ στοιχεῖα μειοψηφίας σαφῶς ἐξεδήλωσαν πρόθεσιν νὰ θυσιάσουν τὰ γενικώτερα συμφέροντα τῆς Ἑλλάδος καὶ νὰ προκαλέσουν εἰ δυνατὸν ἐσωτερικὴν διαμάχην. Ὡς ἐκ τούτου ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἠναγκάσθη νὰ θέσῃ εἰς ἰσχὺν τὸν ὁφιστάμενον Στρατιωτικὸν Νόμον εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὸν Πειραιᾶ, συμφώνως τῷ Ἑλληνικῷ Συντάγματι.

Ἐπαναλαμβάνω ὅτι, μαζὶ μὲ τὴν μεγάλην πλειονότητα τῶν Ἑλλήνων εὑρίσκομαι σταθερῶς παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς Συνταγματικῆς Κυβερνήσεως καὶ θὰ βοηθήσω ταύτην μὲ ὅλα τὰ δυνατὰ μέσα τὰ ὁποῖα διαθέτω καὶ μέχρις ὅτου τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος δυνηθῇ νὰ ἀποκατασταθῇ μὲ νόμιμον Ἔνοπλον Δύναμιν ὑπὸ τὰς διαταγάς του καὶ δυνηθοῦν νὰ διενεργηθοῦν ἐλεύθεραι ἐκλογαί.

Ronald M. Scobie Lt. General

ΔΙΟΙΚΗΤΗΣ ΤΩΝ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ ΒΡΕΤΤΑΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ

Προκήρυξη του Σκόμπι προς τον Ελληνικό λαό που τοιχοκολλήθηκε στους δρόμους των Αθηνών μαζί με το μήνυμα του πρωθυπουργού Γ. Παπανδρέου

Την ίδια μέρα, η κομματική ηγεσία εντέλλεται σε όλες τις οργανώσεις: «Να αναλυθεί συμφωνία και οι λόγοι που επέβαλαν την υπογραφή της». Αλλά και: Να «διαφυλάξουν σημαντικό μέρος του οπλισμού».

Την επομένη (16 Φεβρουαρίου), το Γ.Σ. προχωρεί και στον επίσημο «αποχαιρετισμό στα όπλα», με μια συγκλονιστική «Ημερήσια Διαταγή» του, που την υπογράφουν Σαράφης, Αρης: «Υστερα από συμφωνία που υπογράφηκε... ο ΕΛΑΣ αποστρατεύεται... Να είστε υπερήφανοι για το έργο σας και να έχετε ήσυχη τη συνείδησή σας ότι κάνατε το καθήκον σας προς την πατρίδα...». Στις 28 Φεβρουαρίου ο ΕΛΑΣ έπαψε να υπάρχει.

Μετά τη Βάρκιζα, τι;

Κάθε ανακωχή και συμφωνία ειρήνευσης δεν αποκλείει, φυσικά, τη συνέχιση ή και όξυνση της αντιπαράθεσης. Μόνο που υποτίθεται ότι αυτή θα γίνεται, πια, με πολιτικά μέσα και ειρηνικές-δημοκρατικές μεθόδους. Η συμφωνία της Βάρκιζας, αφ' εαυτής, δεν έδινε τέτοιες εγγυήσεις. Δεν ήταν δυνατό να τις εξασφαλίσουν ούτε οι επιλογές των αντίπαλων πλευρών, που κινούνταν σε διαφορετική κατεύθυνση, είχαν αντίθετη «λογική».

Για τους «νικητές» της Δεκεμβριανής σύγκρουσης, που πέτυχαν να καταλάβουν την εξουσία και να τη διατηρήσουν επί πολλές δεκαετίες, υπάρχει η πραγματικότητα που έζησε ο τόπος. Αυτή αποδεικνύει ότι κύριος σκοπός τους ήταν η ανεξέλεγκτη μονοπώληση της εξουσίας και βασικό τους μέλημα είχαν την κονιορτοποίηση-εξαφάνιση της Αριστεράς από την πολιτική ζωή.

Η μία πλευρά «ζαλίστηκε» από τη νίκη της, η άλλη πλευρά αρνήθηκε να παραδεχθεί την ήττα της και τους συμβιβασμούς που αυτή επιβάλλει

Στα αρχεία της ΔΙΣ μπορεί κανείς να παρακολουθήσει αυτή την τακτική εξόντωσης των αγωνιστών της Αριστεράς, από τους πρώτους μήνες του 1945, μέσα από τις εκθέσεις και τις διαταγές των στρατιωτικών μονάδων. Για τους στρατιωτικούς διοικητές, ήταν «εκ πείρας» δεδομένο ότι η συμφωνία έπρεπε να εφαρμοστεί «βιαίως», αν κάποιος μιλούσε με «χωνίον» αυτός «επυροβολήθη υπό της πλησιεστέρας περιπόλου», οι κρατούμενοι δωσίλογοι έπρεπε να απελευθερωθούν, ενώ ακόμα και ο Αγγλος ταξίαρχος αναγνώριζε ότι έτσι παραβιαζόταν η «Βάρκιζα», αλλά «οι κομμουνισταί δεν έπαυσαν να διαμαρτύρωνται δια την κακομεταχείρισίν των υπό της Εθνοφρουράς».

Δεν διαμαρτύρονται όμως μόνον «οι κομμουνισταί». Τον Ιούνιο 1945 δημοσιεύεται υπόμνημα των Σοφούλη, Καφαντάρη, Πλαστήρα, Τσουδερού, Μυλωνά προς τον τότε πρωθυπουργό Βούλγαρη, με οποίο αναγνωρίζουν το διωγμό και εκφράζουν την ανησυχία τους. Μιλούν για «χιλιερικές συμμορίες οι οποίες λυμαίνονται τη χώρα με διαπραττόμενα εγκλήματα κατά των ελευθέρων πολιτών, κακοποιήσεις, συλλήψεις, φυλακίσεις, βιασμούς γυναικών, φόνους κ.λπ. εγκλήματα κηλιδώνοντα τον πολιτισμόν μας». Σε παράρτημα, παραθέτουν ένα «μικρόν πολλοστημόριον των εγκληματικών πράξεων που περιήλθον εις γνώσιν μας». Δεν αναφέρονται, μάλιστα, μόνο στις παρακρατικές οργανώσεις, αλλά επισημαίνουν ότι «το κράτος δεν είναι αμέτοχο».

Σήμερα, πια, δεν είναι εύκολο κάποιος να αρνείται αυτή την πραγματικότητα. Μόνο μέχρι το Μάρτιο 1947, το σύνολο των δολοφονημένων της Αριστεράς έφθασε τους 1.300 (απ' αυτούς 124 οι εκτελεσμένοι με αποφάσεις στρατοδικείων). Ο «μονόπλευρος εμφύλιος» που καιήγγειλε η Αριστερά ήταν γεγονός. Από την άλλη μεριά, είναι αλήθεια ότι ούτε η ηγεσία του ΚΚΕ είχε απαλλαγεί από την τριτοδιεθνιστική αντίληψη για βίαιη κατάληψη της εξουσίας.

Αλλωστε, η ίδια η συμφωνία της Βάρκιζας αμφισβητήθηκε εξαρχής από ένα μέρος των ηγετικών του στελεχών. Ο Μακρίδης, στη μυστική έκθεσή του, σημειώνει: «Οταν ο Αρης και ο γράφων έμαθαν την σύναψιν της Συμφωνίας της Βάρκιζας και τους όρους της... δυσαρέστως εξεπλάγησαν και τούτο εγνώρισαν εις τον σ. Ιωαννίδην». Και προσθέτει ότι πρότειναν «να αποσυρθή εν εκ των καλυτέρων τμημάτων του ΕΛΑΣ συντεταγμένον εις το Γιουγκοσλαβικόν έδαφος», να εκπαιδευθούν εκεί στελέχη στις σύγχρονες μεθόδους πολέμου, ώστε να «είναι διαθέσιμοι να δράσωσι όπου-όπως-όταν η καθοδήγησις του ΚΚΕ θα ώριζεν».

Το «χαμένο αρχείο» του Αρη Βελουχιώτη, που πρόσφατα έδωσα στη δημοσιότητα, αποδεικνύει με αδιαμφισβήτητα τεκμήρια ότι υπό σκέψη και συζήτηση υπήρχε και η «άλλη» γραμμή. Ορθώς η ηγεσία του ΚΚΕ την απέκλεισε τότε. Η ευθύνη της βρίσκεται στον τρόπο που αντιμετώπισε την κίνηση του Αρη, στο χλευασμό, τις ύβρεις εναντίον του Πρωτοκαπετάνιου του ΕΛΑΣ, στην πλήρη εγκαταλείψη και την εξαπάτησή του κατά τη διάρκεια της περιπέτειάς του. Η άγρια εξόντωσή του από τους αντιπάλους ήταν η κατάληξη.

Ακόμα μεγαλύτερη όμως είναι η ευθύνη της, γιατί, μόλις μετά λίγους μήνες, προχωρεί στην εφαρμογή αυτής ακριβώς της «άλλης» γραμμής, που υποτίθεται ότι είχε καταδικάσει. Η ένταση των διωγμών από την αντίπαλη πλευρά φαίνεται να «δικαιώνει» τις υπό την ηγεσία τώρα του **Ν. Ζαχαριάδη** επιλογές της. Ο «φαύλος κύκλος» των αφορμών ή προσχημάτων, που η μια από τις δύο αντιμαχόμενες παρατάξεις έδινε στην άλλη, συνεχίζεται. Και η διολίσθηση προς το μαζικό, το συνολικό Εμφύλιο έχει καταστεί γεγονός.

Η μεταδεκεμβριανή κατάσταση επέβαλε την αυτογνωσία σε όλες τις πολιτικές δυνάμεις. Αλλά: Οι μεν «ζαλίζονται» από την αναπάντεχη «νίκη» τους, που με τα όπλα των Αγγλων εξασφάλισαν. Οι δε, αρνούνται να παραδεχθούν την ήττα, άρα και τους συμβιβασμούς που αυτή επιβάλλει. Την αυτοσυνειδησία τους, μόλις και θα προσεγγίσουν μετά μια, σχεδόν, δεκαετία. Στο μεταξύ, ένας καταστροφικός εμφύλιος πόλεμος σαρώνει τη χώρα και τους ανθρώπους της. Οι συνέπειές του, ακόμα και μετά μισόν αιώνα, στην οικονομική, πολιτική και κοινωνική ζωή δεν έχουν πλήρως εξαλειφθεί.

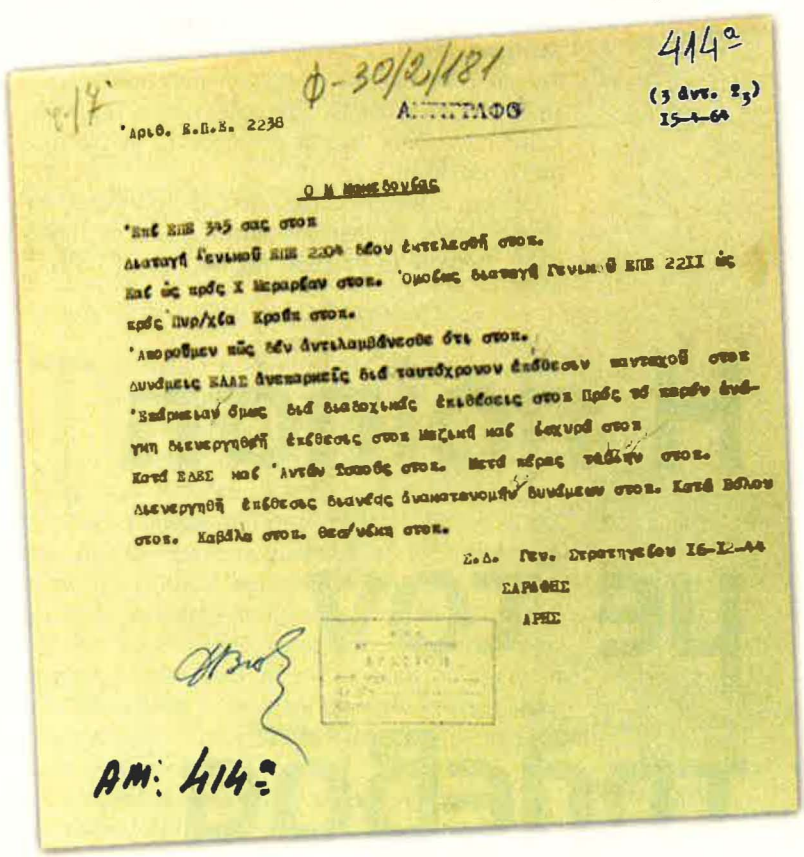
Ποιος θα πει πως είχε άδικο ο Ομηρος, όταν, διά στόματος Νέστορα, λέει: «Αφρήτωρ, αθέμιστος, ανέστιος εστιν εκείνος ος πολέμου έραται επιδημίου, οκρυόεντος»;

(Ιλιάδα, ωδή Ι, 63. Και σε μετάφραση Καζαντζάκη-Κακριδή: «Ασογος, άσπιστος, παράνομος, που χαίρεται αν ξεσπάσει σε φίλους και δικούς ανάμεσα ξεφρενιασμένη αμάχη»).

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Οι φράσεις είναι από τη «μυστική έκθεση Μακρίδη» (1946). Για μη φορτωθεί με παραπομπές το δημοσίευμα, σημειώνω ότι ο αναγνώστης μπορεί να βρει τις αρχειακές ή άλλες πηγές, που αυτό έχει στηριχτεί, στα βιβλία: α) Γρηγόρης Φαράκος: Μαρτυρίες και Στοχασμοί -1941-1991. Εκδόσεις Προσκήνιο. Αθήνα, 1993. β) Γρηγόρης Φαράκος: Αρης Βελουχιώτης. Το χαμένο Αρχείο. Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα. Αθήνα 1997. γ) «Δεκέμβρης του '44». Επιμέλεια: Γρηγόρης Φαράκος. Εκδόσεις Φιλίστωρ. Αθήνα 1996. Παρακάτω, σημειώνονται μόνο όσες πηγές εκεί δεν υπάρχουν.
2. Στα προσφάτως δημοσιευμένα απομνημονεύματά του, ο Τάσος Λευτεριάς, καπετάνιος τότε της ΟΜΣ, δίνει κάπως διαφορετικός εκτιμήσεις. (Καπετάν Λευτεριάς: Από την Κοζαρέ στα βουνά της Ρούμελης. Εκδόσεις Θυμέλη, σελ. 557-565). Δυστυχώς, όπως φαίνεται δεν έχει διαβάσει την έκθεση Μακρίδη, για να δώσει τη δική του εκδοχή και στις συγκεκριμένες επικρίσεις.
3. ΔΙΣ - Αρχεία Εμφυλίου πολέμου, τ. 1. Ενδεικτικά: σ. 334-5, 343-4.
4. ΚΚΕ, Επίσημα Κείμενα, τόμος Πέμπτος, Αθήνα 1973, σελ. 322.
5. Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας (ΑΣΚΙ): Κιβ. 174, κωδ. 7/61.
6. ΑΣΚΙ: Κιβ. 493, κωδ. 30/1/25.
7. ΔΙΣ - Αρχεία Εμφυλίου, τ. 1. Ενδεικτικά: σελ. 353.
8. Ευρύτερα, τις απόψεις μου μπορεί ο αναγνώστης να δει στα βιβλία που αναφέρονται και στην υποσημείωση 1.
9. ΔΙΣ - Αρχεία Εμφυλίου, τ. 1, σελ. 427-441. Παρόμοια κείμενα υπάρχουν αρκετά στους τόμους 1 και 2. ■

Οι Σαράφης και Αρης σε αγωνιώδες μήνυμά τους απ' το Γενικό Στρατηγείο του ΕΛΑΣ με ημερομηνία 16-12-1944 τηλεγραφούν: «...Απορούμεν πως δεν αντιλαμβάνεστε ότι δυνάμεις ΕΛΑΣ ανεπαρκείς δια ταυτόχρονον επίθεσιν πανταχού... Προς το παρόν ανάγκη διενεργηθή επίθεσις μαζική και ισχυρά κατά ΕΔΕΣ και Αντών Τσαούς...» (Αρχείο εγγράφων Α.Σ.Κ.Ι.)

Αριθ. Β.Π.Ε. 2238

Φ-30/2/181

414α

(3 αντ. 2ς)

15-12-44

Ο Μακεδονίας

Επί ΕΠΕ 345 σας στοπ

Διαταγή Γενικού ΕΠΕ 2204 δέον εκτελεσθή στοπ.

Επί ως προς Χ ηπαρξαν στοπ. Ομοίως διαταγή Γενικού ΕΠΕ 2211 ως προς Πυρ/χία Κροκη στοπ.

Απορούμεν πώς δεν αντιλαμβάνεσθε ότι στοπ.

Δυνάμεις ΕΛΑΣ ανεπαρκείς διά ταυτόχρονον επίθεσιν πανταχού στοπ

Επιβάλλεται όμως διά διαδοχικής επιθέσεως στοπ Προς το παρόν ενέργεια διενεργηθή επίθεσις στοπ μαζική και ισχυρά στοπ

Κατά ΕΔΕΣ και Αντών Τσαούς στοπ. Μετά πέρας ταύτην στοπ.

Διενεργηθή επίθεσις διανέας διαπατανομήν δυνάμεων στοπ. Κατά Βόλου στοπ. Καβάλα στοπ. Θεσσαλίας στοπ.

Σ.Δ. Γεν. Στρατηγείου 16-XII-44

ΣΑΡΑΦΗΣ

ΑΡΗΣ

ΑΜ: 414α

Η Ελλάδα ταξιδεύει χρόνια ανάμεσα στους δολοφόνους

Τ. ΣΙΝΟΠΟΥΛΟΣ

Η ποίηση είναι εχθρός του πολέμου

ΚΡ. ΑΘΑΝΑΣΟΥΛΗΣ

Η ποίηση με τον τηλεβόα

Του ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΡΑΥΤΟΠΟΥΛΟΥ,
δημοσιογράφου - συγγραφέα

Στις 3 Δεκεμβρίου του '44, η αγωνιστική ποίηση της Κατοχής πρόταξε πάλι τα χάρτινα στήθη των στίχων της, αυτή τη φορά απέναντι στα εγγλέζικα τανκς. Δεν είχε καιρό να περιμένει την «έμπνευση», το χώνεμα των ιστορικών γεγονότων μέσα στη συνείδηση και, προπάντων, δεν αναγνώριζε δικαίωμα στον εγωισμό του υποκειμένου και στη δική της αυτονομία. Ηταν έξω, στο δρόμο, δημόσιο αγαθό, ήταν «εμείς», τώρα, «αύριο» –ακόμη κι αν αυτό σήμαινε υποστολή της σημαίας της και ισοπέδωση στο επίκαιρο και στο σύνθημα.

Στην επιλογή αυτή (καθοδηγούμενη αλλά και αυθόρμητη) υπάρχει, βέβαια, κατά βάθος ο γενικότερος βολονταρισμός της εποχής: εδώ η υπερεκτίμηση του ρόλου του λόγου, και του ποιητικού λόγου ιδιαίτερα, που ουδέποτε άλλαξε το παραμικρό στην Ιστορία. Η έννοια «λόγος-πράξη» ήταν μέσα στη μεγάλη κλίμακα μιάς ιδεολογικής εποχής. Η λογοτεχνία επωμιζόταν υπέρμετρες ευθύνες με αφοπλιστική αθωότητα.

Ωστόσο, η λογοτεχνία του Δεκέμβρη δεν ήταν πολεμική, όπως θα περίμενε κανείς, αλλά αντιπολεμική. Βέβαια, το στοιχείο της αντίστασης είναι σ' αυτήν έντονο, αφού αποβλέπει στο φρόνημα, στον ενθουσιασμό, αλλά και στην ηθική εμπέδωση των δικαίων αυτού του αγώνα, που θεωρείται συνέχεια όλων των αγώνων και επαναστάσεων για την ανεξαρτησία, για την ελευθερία και τη δικαιοσύνη στη δική μας και την παγκόσμια ιστορία. Ακόμη και στο ίδιο ποίημα προβάλλονται εναλλάξ σύμβολα και συνθήματα του '21 –με κυρίαρχο το «Ελευθερία ή θάνατος»– της Γαλλικής ή της Ρωσικής Επανάστασης (Βαστίλη, Βόλγας, Πετρούπολη), αλλά και των πνευματικών κινημάτων, από τον Χριστό ώς το Διαφωτισμό και το φιλελληνισμό.

Αλλά εκείνο που κυριαρχεί, ως «θέση», είναι η απαντοχή στην ειρήνη, στο τέλος των πολέμων, στο ειρηνικό μέλλον μέσα σ' έναν ιδανικό κόσμο αδελφοσύνης και δικαιοσύνης, που θα 'ρχόταν οσονούπω. Αυτή η στρατευμένη αισιοδοξία, ο οραματισμός, η προφητικότητα που συνεχίζεται από την αντιφασιστική αντίσταση –με τη «λαϊκή δημοκρατία» προγραμματισμένη όσο και αόριστη– δεν έκλεινε τα μάτια στις επιβουλές του ιμπεριαλισμού και της «ντόπιας αντίδρασης», αλλά διατράνωνε την πίστη ότι «οι λαοί του κόσμου» θα νικήσουν μια για πάντα· έφτανε ν' ακουστεί το μήνυμα της λογικής και του αισθήματος από λαό σε λαό. Η ποίηση ήταν ο παγκόσμιος τηλεβόας.

Στις παραμονές των Δεκεμβριανών, ο ποιητής της ελεύθερης Ελλάδας της Κατοχής, ο **Βασίλης Ρώτας**, απευθύνει δεκαπεντασύλλαβο «Χαιρετισμό στους Συμμάχους» –τους λαούς, εννοείται, Αγγλίας, Ρωσίας, Γαλλίας, Αμερικής.

Χαίρε, κορώνα της Ευρώπης, σύμμαχέ μου Αγγλία
Χαίρε μεγάλε σύμμαχε απ' τον Νέον Κόσμο
Χαίρε [...] μάνα Ρωσία
Χαίρε και Συ, σεμνή Γαλλία μας, αδερφή Γαλλία

Εν τη μεγαλοψυχία του ο ποιητής χαιρέτιζε και τους λαούς των νικημένων χωρών, τη μητέρα πανσεβάσμια του Μπετόβεν και του Σίλερ:

...σας χαιρετάω και σας, ω δουλευτάδες
Γερμανοί, πισιές καρδιές

Τα χωνιά, η ζωντανή φωνή των αγωνιζόμενων Ελλήνων.

Η λογοτεχνία του Δεκέμβρη -αντίθετα με ό,τι θα περίμενε κανείς- ήταν αντιπολεμική και όχι πολεμική

Σας χαιρετάω και σας, αδέλφια μας Ταλιάνοι

Δεν ξεχνούσε ο μπαρμπα-Βασίλης ο Ρώτας τους «κίτρινους» της Ασίας και τους «μαύρους» της Αφρικής κ.τ.λ. Αλλά μαζί με το χαιρετισμό έστελνε, ως ρεφρέν, το μήνυμα εκεί που έπρεπε:

Χαίρετε, χαίρετε λαοί μεγάλοι· λεύτεροι ευτυχείτε,
καθώς ποθώ κι εγώ να ζήσω λεύτερη με ειρήνη,
να χαίρομαι το κλήμα, την ελιά και το τζιτζίκι μου.

Εκείνα τα χρόνια, η ποίηση ξυπνούσε από την αθωότητα. Σ' ένα ποίημα του **Στ. Παναγιωτόπουλου**, η ξένη επέμβαση έρχεται σαν πυροβολισμός που διακόπτει την αρμονία της ειρήνης.

...Λίγο ακόμα
και η Αρμονία θα γέμιζε τη ζωή μας
όταν
ακούστηκε στο δρόμο ο πρώτος πυροβολισμός
(«Ο πυροβολισμός»)

Αποσπασμένος από κείνη τη ρόδινη αρμονία, ο ίδιος ποιητής βλέπει να επιστρέφουν οι στρατιώτες του Ξέρξη:

Αχ, θεοί της πατρίδας μου, γιατί δεν μου
δώσατε φρόνηση
και μ' αφήσατε να πιστέψω πως ο πόλεμος τελείωσε
και η δημοκρατία νίκησε τους βαρβάρους
(«Η επάνοδος», Τα μικρά μου θαύματα)

Αν και στρατευμένη, η ποίηση εκείνη είχε ξεχάσει την πικρή αλήθεια ότι ο πόλεμος δεν τελειώνει ποτέ. Θα το διαπιστώσει η αμέσως επόμενη (η παρεπόμενη, θα έλεγα) ποίηση, η λεγόμενη «ποίηση της ήττας», με το στίχο του **Μαν. Αναγνωστάκη**.

Τότε, θυμάσαι που μου λες: Ετέλειωσεν ο πόλεμος!
Ομως ο Πόλεμος δεν τέλειωσεν ακόμα.
Γιατί κανένας πόλεμος δεν τέλειωσε ποτέ!
(«Ποιήματα που μας διάβασε ένα βράδυ ο λοχίας Οττο V...», Εποχές)

Η συνέχεια της Αντίστασης από το '21 προεκτεινόταν τώρα στο Δεκέμβρη.

Το ποίημα του **Ν. Καββαδία** με τον τίτλο «Αντίσταση» (1945), σε μέτρο και ρυθμό «Μαραμπού», τελείωνε με το τετράστιχο:

Κι απέ Δεκέμβρης στην Αθήνα και φωτιά.
Τούτο της γης το θαλασσόδαρτο αγκωνάρι
λικνίζει κάτου από το Άρυ και την Ιτιά,
το Διάκο, τον Κολοκοτρώνη και τον Αρη.

Μέσα στο ίδιο πνεύμα της συνέχειας, της αρετής και της αγιότητας έγραψαν στίχους σχεδόν όλοι οι ποιητές που φιλοξενούσαν τα «Ελεύθερα Γράμματα»: **Α. Σικελιανός**, **Ν. Βρεττάκος**, **Γ. Ρίτσος**, **Τ. Λειβαδίτης**, **Γιάν. Δάλλας**, **Ρίτα Μπούμη Παππά**, **Ν. Παππάς**, **Σοφία Μαυροειδή-Παπαδάκη**, οι Κύπριοι **Ν. Νικολαΐδης** και **Θ. Πιερίδης** κ.ά.

Ο ποιητής Νικηφόρος Βρεττάκος

Τον τίτλο του «ποιητή του Δεκέμβρη» όμως δικαιούται αναμφισβήτητα ο Νικηφόρος Βρεττάκος με τις συνθέσεις του «33 ημέρες» (1945) και «Παραμυθένια πολιτεία» (1947). Στο πρώτο, ιδίως, που ήταν γραμμένο με υπόκρουση από τη μάχη της Αθήνας, υπάρχουν όλα τα θέματα, οι προεκτάσεις, η συμβολοποιία της αγωνιστικής ποίησης που σημείωσα πιο πάνω. Σε αιμόσφαιρα βιβλική, όπου η φύση, ο ουρανός, η γη συνεγείρονται μαζί με τις θετικές δυνάμεις της Ιστορίας και του πολιτισμού, διεξάγεται η μάχη του καλού με το κακό, του λαού ενάντια στους «Εμπόρους του λαού», τους «Εξοχωτάτους» και τους μισθοφόρους τους.

Και προχωρούσε ο λαός κατάπανω τους,
γενναίος κι ωραίος και δίκαιος σαν το Χριστό

Επιλέγει ο **Λειβαδίτης**:

Τώρα
κομμάτια από το μεγάλο ασύγκριτο όνειρο
που κάποτε κραυήσαμε
...σφηνωμένα μες στα νύχια μας σαπίζουν

(«Συμφωνία αρ. 1»)

Και ο **Κλ. Κύρου**:

Η γενιά μου ήταν μια αστραπή που πνίγηκε
Η βροντή της η γενιά μου καταδιώχτηκε
Σα λησμής σύρθηκε στο συρματόπλεγμα
Μοίρασε σαν αντίδωρο τη ζωή και το θάναιο

(«Κραυγή της νύχτας», 15)

Βαθμιαία εγκαταλείπεται και η μεγάλη λέξη, διατηρείται όμως το εμείς –ο απολογισμός της γενιάς και της στράτευσης.

Τίτος Πατρίκιος:

Πού πήγαν τα χρόνια μας, πού πάει η
κλεμμένη ζωή;
Τα χρόνια που μας πήρανε, τα χρόνια που
σπαταλήσαμε,
οι ξεχασμένοι μας ηρωισμοί, τα φρικτά λάθη

(«Σαββατόβραδο»)

Θαν. Κωσταβάρας:

Είμαστε μια γενιά που δεν είχε τίποτ' άλλο
από μνήμες.
Ζήσαμε τη φωτιά και το φόβο, την έπαρση και
την πίκρα,
την απόφαση και την άρνηση.
Τώρα τελειωμένοι καθόμαστε και κάνουμε
αθροίσεις τα βράδια
Βγαίνοντας πάντα χαμένοι

(«Οι χαμένοι»)

Αλλά και η ποίηση των μη στρατευμένων (**Τ. Σινόπουλος**, **Μίλτ. Σαχτούρης**, **Δ. Παπαδίτσας**, **Ν. Καρούζος** κ.ά.), η ποίηση του **Γ. Σεφέρη**, του **Οδ. Ελύτη** και των υπερρεαλιστών –ιδιαίτερα του **Ν. Εγγονόπουλου** και του **Εκτ. Κακναβάτου**– απηχούν τη μεταπολεμική μας τραγωδία, τη σχιζοφρένεια και την έκπτωση.

Στην πεζογραφία, ο Δεκέμβρης πέρασε αργότερα ως επεισόδιο μέσα σε ιστορίες της Κατοχής και της συνέχειας, όπως στο μυθιστόρημα του **Δ. Χριστοδούλου** «Το Γούπατο». Άμεση ανταπόκριση, πριν σβήσει η κλαγγή των όπλων ήταν το μανιφέστο της **Μέλπως Αξιώτη** με τον τίτλο «Απάντηση σε 5 ερωτήματα», κείμενο απολογητικό και διαφωτιστικό της παγκόσμιας κοινής γνώμης, αλλά και τονωτικό του στρατοπέδου που κατέθεσε τα όπλα. Οπως και στην ομόλογη ποίηση, διατρανώνεται το δίκιο των «Κουκουέδων», που μόλις βγήκαν από την τετράχρονη αντιφασιστική πάλη, χτυπήθηκαν από την ξένη επέμβαση. Με λόγο αδρό, απερίφραστο, που αξιοποιεί όσο γίνεται τα κλισέ και τα συνθήματα, ντύνεται η ΕΑΜική επιχειρηματολογία, αλλά και η απαρασάλευτη πίστη, η αγγελία της νίκης των λαών και της παγκόσμιας συναδέλφωσης, που επίκειται:

Και η ποίηση των μη στρατευμένων απηχεί τη μεταπολεμική μας τραγωδία, τη σχιζοφρένεια και την έκπτωση

Απάνω από τον κατακαημένο τόπο μας, τώρα
τα ρέματα παλεύουν...
Οποιος είναι από θάλασσα, το 'χει δει το
φαινόμενο. Και νικά πάντα το
πιο δυνατό. Γι' αυτό γαλήνιοι και ατάραχοι
εμείς παραμένουμε. Κι ας
βροντά κι αστράφτει η ελληνική θεομηνία. Θα
ησυχάσει. Τόσο αίμα
που χύθηκε απάνω στη γη, γι' αυτό το λόγο
εχύθηκε.

Εσύναξα ελάχιστα από τα μαραμένα άνθη μιας ποιητικής νεότητας που θυσιάστηκε η πρώτη ορμή της. Τι να σου κάνει και η ποίηση... Εδώ που η πρώτη νίκη, η ελληνική, ανάγγειλε την τελική νίκη του αντιφασισμού, εδώ πάλι, η πρώτη ήττα του ψυχρού πολέμου προμηνούσε την τελική του έκβαση: την πτώση του τείχους.

Η ποίηση του τηλεβόα εσίγησε. Η ποίηση βγήκε από 'κει και πέρα: από την περισυλλογή των θρασμάτων, από την ταφή του Ετεοκλή και του Πολυνείκη. ■

3 Δεκεμβρίου 1944. Ένας νεκρός μπροστά στον Άγνωστο. Αρχή των Δεκεμβριανών

βιβλιογραφία

ΓΕΝΙΚΗ

ΑΝΔΡΙΚΟΠΟΥΛΟΣ, Γ.,
1944, κρίσιμη χρονιά, Διογένης, Αθήνα 1974

ΑΞΙΩΤΗ, Μ.,
Αθήνα 1941-1945, Αθήνα 1945

ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ, Λ.,
Η παρωδία της δίκης των δοσιλόγων και η αυτοκαταδίκη της Δεξιάς, Αθήνα 1945

ΒΕΛΟΥΧΙΩΤΗΣ, Α.,
Ο Λόγος της Λαμίας, Οκτώβριος 1944, Ελληνικά Θέματα, Αθήνα 1974

ΒΛΑΝΤΑΣ, Δ.,
Η προδομένη επανάσταση 1941-1944, Πολιτική Ιστορία του ΚΚΕ, Ευαγγελίου, Αθήνα 1977

ΓΟΥΝΤΧΑΟΥΣ, Κ.,
Το μήλο της Εριδος, Εξάντας, Αθήνα 1976

ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ, Σ.,
Δεκέμβρης-εμφύλιος 1944-1949, Καπόπουλος, Αθήνα 1984

ΔΕΣΠΟΤΟΠΟΥΛΟΣ, Κ.,
«Ποιος έδωκεν εις τους Αγγλους το δικαίωμα της επεμβάσεως;», Το Βήμα, εφημ., 24.10.1964

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ, Δ. (Νικηφόρος),
Αντάρτης στα Βουνά της Ρούμελης, Αθήνα 1954

ΕΑΜ,
6ος Τομέας, Ανατολικές συνοικίες Αθήνας 1941-1945, Αθήνα 1945
Κεντρική Επιτροπή, Ποιος φταίει. Η εθνική Ενότητα και ο διασπαστής Παπανδρέου, φυλλάδιο, Ιούλης 1944
Λευκή Βίβλος: Μάης 1944-Μάρτης 1945, Κλεψύδρα, Αθήνα 1975
Η έκθεση Σιάντου για τα Δεκεμβριανά και η έκθεση της XIIIης Μεραρχίας του ΕΛΑΣ για τη Μάχη της Αθήνας, Γλάρος, Αθήνα 1986
Η Ελλάδα στη δεκαετία 1940-1950, ένα έθνος σε κρίση, Θεμέλιο, Αθήνα 1984

HAMMOND, N.,
Με τους αντάρτες 1943-44, Ελληνική Ευρωεκδοτική, Αθήνα χ.χ.

ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ, Γ.,
Αναμνήσεις, Θεμέλιο 1976

ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΣ, Π.,
Τα Χρόνια του Μεγάλου Πολέμου 1939-1944, Ιστορική αναδρομή και κείμενα, 2η
Ημερολόγιο, 31 Μαρτίου 1942-4 Ιανουαρίου 1945, Κέδρος, Αθήνα 1977

ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΗΣ, Κ.,
Γύρω από το Δεκέμβρη, Τα Νέα Βιβλία, ανάτ., Αθήνα 1975

ΚΑΡΑΣ, Σ.,
«Επανάσταση και αντεπανάσταση στην Ελλάδα 1943-45», Κομμουνιστική Θεωρία και Πολιτική, 25 (Οκτ.-Νοεμ. 1978), σσ. 87-112
Κομμουνιστική Επιθεώρηση, «Ο Δεκέμβρης, σταθμός και νέα αφετηρία του αγώνα για την ανεξαρτησία και τη δημοκρατία», Δεκέμβρης 1945

ΚΚΕ, ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ,
Προδότες και εγκληματίες, φυλλάδιο, Αθήνα 1944

ΚΚΕ, ΓΡΑΦΕΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ,
Η σκευωρία του Λιβάνου. Γλύξμπουργκ-Παπανδρέου αντιμέτωποι του έθνους, φυλλάδιο, Θεσσαλονίκη, Ιούλιος 1944

ΚΩΤΣΑΚΗΣ, Σ., (Νέστορας),
Δεκέμβρης του 1944 στην Αθήνα, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1986

ΜΟΛΦΕΣΗ, Λ.,
Γυάλινα Σύνορα, Εξάντας, Αθήνα 1996
Μπαρτζιώτας, Β., Εθνική Αντίσταση και Δεκέμβρης 1944, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1979

ΜΠΟΥΤΣΙΝΗΣ, Γ.,
Το αντάρτικο στην Αττική 1941-1945, Νεόκοσμος, Αθήνα 1979

MYERS, E.,
Ελληνική Περιπλοκή, Εξάντας, Αθήνα 1976

ΝΕΦΕΛΟΥΔΗΣ, Β.,
Η Εθνική Αντίσταση στη Μέση Ανατολή, 2 τόμ., Θεμέλιο, Αθήνα 1981

ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ, Φ.,
Οι προστάτες, η αληθινή ιστορία, Κάκτος, Αθήνα 1984

ΟΡΕΣΤΗΣ [=Μούντριχας, Α.]
«Γιατί ο ΕΛΑΣ δεν κατέλαβε την Αθήνα», Αθηναϊκή, εφημ., 14.3-30.4.1955

ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ, Γ.,
Ο Λόγος της Απελευθερώσεως, φυλλάδιο, Αθήνα χ.χ.
Η απελευθέρωσις της Ελλάδος, Αθήνα 1945

ΠΑΡΤΣΑΛΙΔΗΣ, Μ.,
Διπλή Αποκατάσταση της Εθνικής Αντίστασης, Θεμέλιο, Αθήνα 1978

ΠΥΡΟΜΑΓΛΟΥ, Κ.,
Η Εθνική Αντίσταση, 2 τόμ., 2η έκδ., Λωδώνη, Αθήνα 1975

RICHTER, H.,
Η επέμβαση των Αγγλων στην Ελλάδα, Εστία, Αθήνα 1997

ΡΟΛΑΚΗΣ, Π.,
Δεκέμβρης 1944, Επικαιρότητα, Αθήνα 1984

ΡΟΥΣΟΣ, Π.,
Η μεγάλη πενταετία 1940-1945, 2 τόμ., Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1978

ΣΑΜΟΥΗΛ, Γ.,
Η εποποιΐα του Μακρυγιάννη, Αθήνα 1950

ΣΑΡΑΦΗ, Μ.,
επιμ., ***Από την αντίσταση στον εμφύλιο πόλεμο,*** Νέα Σύνορα, Αθήνα 1982

ΣΕΦΕΡΗΣ, Γ.,
Μέρες Δ', (1 Γενάρη 1941-31 Δεκέμβρη 1944), Ικαρος, Αθήνα 1977

ΣΤΑΥΡΙΑΝΟΣ, Λ.Σ.,
Από τη δημοκρατία στη λαοκρατία, Κάλβος, Αθήνα 1975

ΣΦΗΚΑΣ, Θ.,
Οι Αγγλοι Εργατικοί και ο εμφύλιος πόλεμος στην Ελλάδα, Φιλίστωρ, Αθήνα 1997

ΤΣΑΤΣΟΣ, Θ.Δ.,
Παραμοναί απελευθερώσεως 1944, Αθήνα 1974

ΤΣΟΥΔΕΡΟΣ, Ε.,
Ελληνικές ανωμαλίες στη Μέση Ανατολή, Αθήνα 1945

ΤΣΩΡΤΣΙΛ, Ο.,
Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος, τόμ. Δ'-Στ', Ελληνική Μορφωτική Εστία, Αθήνα χ.χ.

ΦΑΡΑΚΟΣ, Γ.,
επιμ., ***Δεκέμβρης το '44,*** Φιλίστωρ, Αθήνα 1996

ΦΛΑΙΣΕΡ, Χ.-ΜΠΟΟΥΜΑΝ, Σ.,
Η Ελλάδα στη δεκαετία 1940-1950, ένα έθνος σε κρίση, βιβλιογραφικός οδηγός, Θεμέλιο, Αθήνα 1984

ΧΑΤΖΗΣ, Θ.,
Η νικηφόρα επανάσταση που χάθηκε (1941-1945), 3 τόμ., Παπαζήσης, Αθήνα 1977-79

AUTY, P.- CLOGG, R.,
επιμ., ***British Policy towards Wartime Resistance in Yugoslavia and Greece,*** Λονδίνο 1975

BYFORD-JONES,
The Greek Trilogy, Λονδίνο 1945

CHANDLER, G.,
The Divided Land: An Anglo-Greek Tragedy, Λονδίνο και Νέα Υόρκη 1959

GARDNER, H.H.,
Guerilla and Counterguerilla Warfare in Greece, 1941-1945, Washington, D.S., Office of the Chief of Military History, Department of the Army, 1962

MACMILLAN, H.,
War Diaries, The Mediterranean, 1943-1945, Macmillan, Λονδίνο 1984

MARC, L., [=ΜΑΡΚΑΝΤΩΝΑΤΟΣ, Λ.]
Les heures douloureuses de la Grèce Libérée, Journal d' un témoin, (Octobre 1944-Janvier 1945), Παρίσι 1947

PAPASTRATIS, P.,
British Foreign Policy towards Greece during the Second World War 1940-1945, Κέμπριτζ 1984

STAVRIANOS, L.S.,
«The Greek National Liberation Front (EAM): A Study in Resistance Organization and Administration», Journal of Modern Greece, XX, 1 (Μάριος 1952), σσ. 42-55

WOODHOUSE, C.M.,
The Struggle for Greece, 1941-1949, Hart Davis-MacGibbon, Λονδίνο 1976